

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

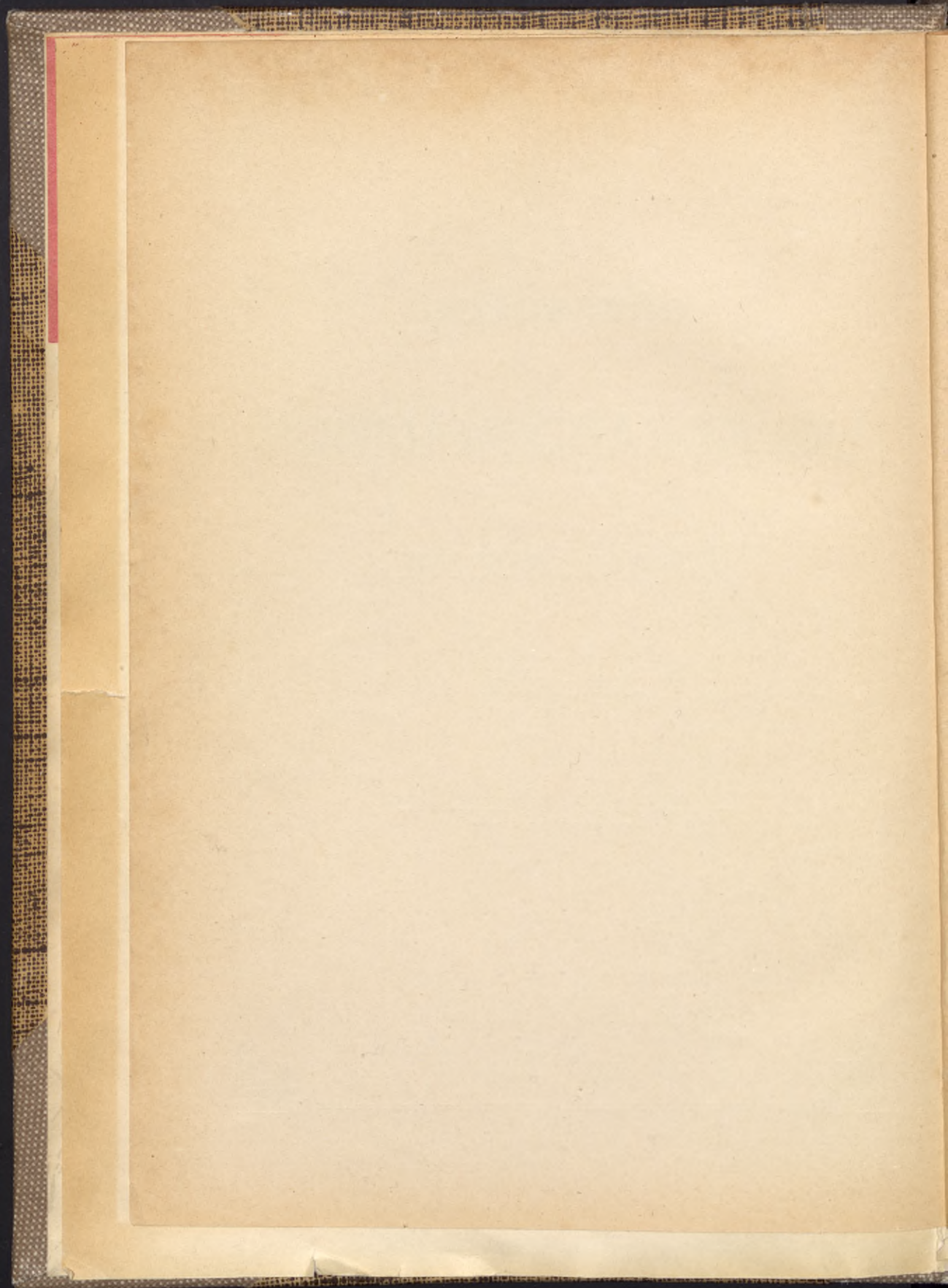

GÖTEBORGS
HELSOVÅRDSNÄMND

ÅRSBERÄTTELSE

ÅR 1888.

GÖTEBORGS
HELSOVÅRDSNÄMND

ÅRSBERÄTTELSE

FÖR 1888.

GÖTEBORG,
A. LINDGREN & SÖNER,
1889.

GÖTEBORG

HELSÖVÄRDEN

ÄRKEBÄTTARE

FÖR 1844

Innehåll.

1. Helsovårdsnämnden och derunder hörande personal och inrättningar	s. 1.
2. Helsovården	s. 3.
a. Stadsgrundens renhållning	s. 3.
b. Vattenledningarna	s. 7.
c. Bostäder och byggnader, der många människor samlas	s. 8.
d. Fabriksdrift och näringar	s. 9.
e. Vissa åtgärder till förekommande af smittosamma sjukdomars spridning	s. 10.
f. Matvaruhandeln	s. 16.
Stadsveterinärens årsberättelse	s. 22.
g. Kemiska analyser	s. 51.
Stadskemistens årsberättelse	s. 51.
3. Sjukvården	s. 58.
Summarisk redogörelse för sjukvård och ekonomi vid Epidemisjukhuset	s. 63.
4. Befolkningsförhållanden under 1888	s. 65.
5. Gångbara sjukdomar, dödsorsaker, väderlek	s. 69.
Bihang. Dödsorsakerna i Göteborg 1861—1885 bearbetade af E. Almquist	s. 81.

Förteckning å tabeller:

Tab. 1.	Renhållningsanordningarna i Göteborg samt stall, fähus och svinhus i hvarje stadsdel	s. 4.
Tab. 2.	Antal minderåriga i arbete vid 1888 års slut	s. 9.
Tab. 3.	Andre stadsläkarens redogörelse för de prostituerade	s. 14.
Tab. 4.	Öfversigt öfver å köttbesigtningbyråns undersökta födoämnen	s. 43.
Tab. 5.	Uppgift å födoämnen, som blifvit frivilligt inlemnade till undersökning	s. 44.
Tab. 6.	Uppgift å af helsopolisen anhållna födoämnen	s. 45.
Tab. 7.	Uppgift å undersökt nötkreaturskött samt får- och kalkkroppar	s. 46.
Tab. 8.	Uppgift å undersökt fläsk	s. 48.
Tab. 9.	Lokaler för försäljning af mjölk och grädde vid slutet af år 1888	s. 49.
Tab. 10.	Bagerierna vid slutet af år 1888	s. 50.
Tab. 11.	Af stadskemisten undersökta föremål	s. 51.
Tab. 12.	Analys å 10 prof nötkreaturskött	s. 53.
Tab. 13.	Analys å 10 prof bäjerskt öl	s. 56.
Tab. 14.	Af stadsfältskären behandlade personer	s. 59.
Tab. 15.	Befolkningens rörlighet i hvarje stadens församling	s. 66.
Tab. 16.	Dödligheten inom olika åldersgrupper och kön	s. 68.
Tab. 17.	Väderleken i Göteborg 1888	s. 68.
Tab. 18.	Gångse sjukdomar i Göteborg 1888, fördelade på månader	s. 70.
Tab. 19.	Dödsorsakerna inom staden 1888, fördelade på månader	s. 73.
Tab. 20.	Dödsorsakerna inom staden 1888, fördelade på stadsdelar	s. 76.
Tab. 21.	Dödsorsakerna inom staden, fördelade på kön och åldrar	s. 78.
Tab. 22.	Dödsorsakerna bland här kyrkoskrifne, som affidit utom staden, fördelade på kön och åldrar	s. 75.
Tab. 23.	Dödsorsakerna i Göteborg 1888 bland främlingar	s. 80.
Tab. 24.	Dödsorsaker och dödlighet i Göteborg 1861—1885	s. 90.
Tab. 25.	Sällsyntare dödsorsaker i Göteborg 1861—1885	s. 89.

1. *Helsovårdsnämnden och derunder hörande personal och inrättningar.*

Göteborgs helsovårdsnämnd har under året utgjorts af följande medlemmar:

- H. A. Frick, rådman, ordförande.
- S. Schaar, telegrafdirektör, v. ordförande.
- J. Sjöberg, grosshandlande, kassaförvaltare.
- A. O. Elliot, polismästare.
- J. Dähn, byggmästare.
- R. Fries, med. doktor.
- E. Almquist, förste stadsläkare.

Suppleanter: Emil Nilsson, grosshandlande.

- C. F. Winkrans, rektor.
- Oscar Rhodin, v. häradshöfding.
- Jos. Andrén, grosshandlande.
- G. Ekman, ingenjör.

Nämnden har under det gångna året haft 11 sammanträden. 26 skrivelser hafva enligt brefboken afskickats. Som sekreterare har tjenstgjort v. häradshöfding E. Bring.

Distriktsläkareinstitutionen, som kom till stånd koleraåret 1866 och genast förlades under sundhetsnämnden, har sedermera från 4 utvecklats till 8 distrikt. Under året har med afseende på denna institution ingen förändring inträffat.

Epidemisjukhuset med den dermed förenade *desinfektionsanstalten* öppnades i November 1886. För dessa institutioners verksamhet under året redogöres nedan. Personal och organisation hafva icke under året undergått någon förändring.

Köttbesigtungs- och trikinbyrån, som efter trikinstadgans fastställande af Konungens Befallningshafvande den 31 December 1880 öppnades den 17 Oktober 1881, fick sin egentliga utveckling, sedan Nämnden träffat öfverenskommelse med

stadsveterinären, att han från 1 Oktober 1882 skulle öfvertaga ledningen af matvarukontrollen, och sedan Stadsfullmäktige samtidigt beviljat medel till helsopolisens förstärkande. Så småningom har matvarukontrollen utsträckt mer och mer och utgör numera ett af sundhetspolisens väsentligaste arbeten. Genom matvaruförordningen af den 5 Oktober 1887 hafva dessa arbeten ökats än ytterligare. Det torde inom kort blifva nödvändigt att vidtaga förändringar med afseende å utförandet af matvarukontrollen. Dels börjar arbetet dermed växa sundhetspolisens nuvarande personal öfver hufvudet och inkräkta på dess öfriga arbeten, dels torde det möjligen blifva nödvändigt att för denna kontroll hafva en personal, som sysslar uteslutande dermed. Dessa frågor torde dock böra anstå ännu något, till dess att det visat sig säkrare, huru denna kontroll för framtiden kan ordnas. Under året är med afseende å denna byrå ingen nämnvärd förändring vidtagen.

Sundhetspolisen kan anses hafva blifvit grundad 1877, då de tre sundhetskonsstaplar, som dittills hufvudsakligen tjänstgjort vid besigtningebyrån för prostituerade kvinnor, upphörde att tillhöra nämnda byrå och helt och hållet ställdes till Nämndens förfogande i och för öfriga arbeten till sundhetens befordrande. 1882 ökades konstaplarnes antal till 6 och utfärdades af Nämnden instruktion för sundhetspolisen. Följande år erhöles ett anslag till aflöning åt den af konstaplarna, som utsågs till de andras förman.

För sundhetspolisens arbeten redogöres nedan. Dess mesta tid tages i anspråk för matvarukontrollen, öfvervakandet af renhållningen, desinfektion, rengöring och undersökning af smittade hus, kontroll öfver de minderåriges arbeten, uppsökandet af dåliga bostäder, uppsättandet af rapporter, andra skrifgöromål samt utförandet af allehanda uppdrag i Helsovårdsnämndens tjänst. Dessa göromål hafva, som nämnt är, redan blifvit så många och tidsödande, att antalet konstaplar börjar på att blifva otillräckligt för alla arbetens utförande.

Helsovårdsnämndens *utgifter* under året har varit omkring 65,500 kr. I runda tal hafva utgifterna varit:

för byrån	3,600.
„ distriktsläkareinstitutionen	20,400.
„ epidemisjukhuset	21,000.
„ köttbesigtningebyrån	8,600.
„ sundhetspolisen	7,500.
„ diverse	4,400.

2. *Helsovården.*

a) **Stadsgrundens renhållning.**

Renhållning besörjes numera af **stadens renhållningsstyrelse** i nära 2,000 af stadens 3,000 hus. Styrelsens verksamhet, som började den 1 Jan. 1885, har vid slutet af hvarje år omfattat följande antal hus:

1885	1510.
1886	1632.
1887	1751.
1888	1944.

Öfver styrelsens verksamhet hafva inga anmärkningar från Nämndens sida gjorts; tvärtom måste Helsovårdsnämnden vitsorda det utmärkta sätt, hvarpå styrelsen utfört renhållningen i de egendomar, den åtagit sig. Resultatet med afseende på vissa sjukdomars aftagande synes också, som nedan skall framställas, för hvarje år blifva allt mera klart framträdande.

Renhållningsstyrelsen begagnar torfströ i stället för kalk som tillblandningsämne i latrinkistorna i 835 egendomar. Härutaf hafva hittils inga olägenheter försports hvarken med afseende å sjuklighet eller stank. Då man numera vet, att kalk är ett af de bästa medel, vi ega, till smittoämnens dödande, så är det väl möjligt, att kalken under vissa förhållanden, såsom vid yppad sjuklighet, icke bör ersättas med torfströ. Derom sakna vi ännu tillräcklig erfarenhet. Emellertid finnes ingen anledning att antaga, att torfströt icke skall under vanliga förhållanden utan sanitär olägenhet kunna ersätta kalken.

Renhållningens ordnande har medfört en kostnad för staden en gång för alla af omkring 300,000 kronor. Den beräknades kunna under innevarande år utföras utan nämnvärdt tillskott ur stadskassan med husegarnes afgifter, som uppgå till ungefär 100,000 kronor.

Tabell 1 utvisar förhållandet med **renhållningsanordningarna** i stadens olika delar. Bönder hemta i 1,100 hus, renhållningsstyrelsen, som redan nämnt är, i 2,000 hus. Ingen hemtning förekommer inom 165 egendomar, utan användes gödseln å dessa till landbrukets behof. Latrinuppsamlingen sker i de aldra flesta egendomar (2,700) i på räls gående kistor, i 400 hus i spänner. I 1,800 egendomar blandas med kalk, i 835 med torfströ. Latrinen samlas oblandad i 500 hus. Å 187 egendomar uppläggas afskräden i komposthögar och användas å samma egendoms jord som gödsel.

Tabell 1. Renhållningsanordningarna i Göteborg, samt stall, fähus och svinhus i hvarje stadsdel.

	Antal egendommar		Latrinuppsamling.						Uppsamling af sopor eller stall-spillning.			Begagnade		Underjordisk aflopp		Vattenledning å gård.	Urinkur å gård.	Kompostupplag å tomt.								
	der renhållningsstyrelsen hemtar.	der bonde hemtar.	Kistan	Spånner.	Blandning			Bljor på plan.	Blott i köken.	Ej flyttbara karl.	I latrinkistan.	svinhus.	fähus.	från gård.	från stall och djurkt.				från sop-plan.							
					der ingen hemtning finnes.	Ayttbar.	Ayttbar.													Gröp.	med kalk.	med torfjord.	med sågsån.	utan.	Vagn.	stall.
Gamlestaden, 12 roten 1—10	1	4	62	23	21	24	—	11	1	—	55	1	—	3	—	19	37	17	—	—	—	—	—	—	64	
Redbergslid, 12 roten 11—19	23	59	21	87	7	12	—	65	16	3	19	75	—	6	1	17	11	11	—	—	71	11	45	67	30	23
Olskroken, 18 roten	17	28	—	42	—	3	—	18	17	9	—	36	—	11	—	12	2	—	—	—	44	9	36	44	35	1
Stampen, 12 roten 20—67, samt 16 roten 17 roten	39	12	4	53	—	3	—	19	36	—	—	47	—	15	1	15	3	3	—	—	43	14	33	48	17	3
Vassnöden, m. m., 12 roten 68—90	33	23	—	34	5	14	—	41	10	2	—	32	—	13	1	13	1	—	—	—	41	12	24	45	26	5
15 roten	29	27	11	47	2	12	4	42	8	—	15	43	10	8	2	4	18	6	2	—	42	6	11	45	17	14
Hagaheden, 12 roten 91—122	27	20	—	42	1	4	—	46	—	—	1	40	5	—	—	—	—	—	—	—	45	—	30	45	32	—
Vestra Brantdala	47	19	—	57	2	7	—	55	9	—	2	55	3	12	—	13	—	—	—	—	46	7	21	36	24	2
Landala och Gibraltar	13	5	—	18	—	—	—	6	12	—	—	18	—	—	—	—	—	—	—	—	18	—	8	18	10	—
13 och 14 rotarne	62	66	2	115	2	13	—	56	55	5	14	112	2	16	—	1	9	3	1	—	94	6	73	76	85	3
Haga	139	56	—	166	2	28	—	185	6	1	3	171	9	9	—	13	—	—	—	—	183	13	110	183	136	3
Annedal	244	40	—	267	—	6	—	111	157	2	2	265	1	26	—	1	28	—	—	—	271	28	246	271	231	—
Albostaden, 6 roten 65—106	159	47	—	206	—	1	—	205	1	—	—	202	4	6	—	6	—	—	—	—	206	6	201	206	178	2
Majornas 5 rote och delar af 6	29	20	—	48	—	1	—	45	4	—	—	46	2	2	—	3	—	—	—	—	42	3	45	49	41	—
Majornas 2 rote	205	109	8	274	—	48	2	79	201	12	30	302	—	7	—	4	23	7	3	—	228	8	142	168	98	10
Majornas 4 rote	46	60	—	96	—	10	—	42	42	10	12	98	2	—	—	3	12	1	1	—	95	9	51	94	41	—
Majornas 3 rote	33	10	2	38	—	7	—	9	31	4	1	45	—	—	—	4	—	—	—	—	39	2	20	34	16	2
Majornas 1 rote	83	121	4	165	—	47	—	33	83	—	92	186	—	8	—	15	24	3	4	—	145	10	85	129	71	4
Masthugget, 11 roten	59	245	51	193	21	121	14	20	59	—	276	245	—	19	—	50	32	19	42	—	234	21	53	169	47	51
Pustervik, 10 kvarteret	93	24	—	107	1	3	—	95	16	—	—	96	—	23	—	25	—	—	—	—	108	25	83	107	80	—
Otterhällan, vester om Eklundsgatan	22	1	—	23	—	—	—	23	—	—	—	23	—	1	—	1	—	—	—	—	23	1	23	23	21	—
Sydstaden, öster om Eklundsgatan	103	16	—	112	—	6	—	55	63	—	—	112	1	8	1	12	—	—	—	—	113	12	83	111	66	—
Nordstaden	239	60	—	279	1	27	—	295	3	—	1	284	1	31	3	2	55	—	—	—	297	55	255	295	246	—
Summa	1944	1101	165	2705	66	407	20	1774	835	48	524	2748	41	249	11	80	388	94	84	2648	292	1881	2484	1732	187	—

Sopor och andra afskräden samlas i 2,750 hus i baljor, som i allmänhet äro ställda på ett cementplan; från detta plan leder i 1,900 egendomar ett underjordiskt aflopp. I 250 egendomar samlas stallspillning i icke flyttbara lårar. I 80 hus, hufvudsakligen belägna i Majorna, blandas soporna tillsammans med latrinen. Inemot 400 stall för hästar och 100 stall för fäkreatur finnas inom staden; 300 af dessa äro försedda med underjordiskt aflopp. Fähusens sanitära beskaffenhet med afseende på mjölkproduktionen skall nedan afhandlas. 84 svinhus i stadens utkanter finnas fortfarande i bruk, ett har tillkommit under året. Urinkur finnes uppsatt i 1,700 egendomar. Vattenledning finnes inledd i 2,500 gårdar, underjordiskt aflopp beredd från 2,650.

Sundhetspolisen har öfvervakat ofvanbeskrifna renhållningsanordningar genom 28,000 besök å gårdarne. På grund af sin instruktion borde konstaplarna besöka hvarje egendom minst en gång i månaden. Detta har icke skett. Det torde vara svårt att fordra denna bestämmelses fullgörande numera, då konstaplarnes tid är så strängt tagen i anspråk för andra arbeten. 27 husegare hafva anmälts till Poliskammaren för tredska att fullgöra sina renhållningsåligganden.

Nämnden har med stöd af renhållningsstadgans § 8 mom. 3 på vissa vilkor gifvit tillstånd till inrättandet af *vattenklosetter* i nytt hus, dock i öfverensstämmelse med nämnda stadgas föreskrift utan aflopp till allmän kloakledning. Örenligheten kommer att uppsamlas i täta kärl och bortköras. Angående inrättandet af vattenklosetter med aflopp i allmän ledning har Nämnden under året yttrat sig. Några husegare hafva nemligen hos Stadsfullmäktige anhållit om vidtagande af åtgärder för renhållningsstadgans förändring i denna punkt. Sedan vattenledningsstyrelsen förklarat, att vattenledningen f. n. hade ringa tillgång till vatten, så beslöt Nämnden att i skrifvelse till Stadsfullmäktige med framhållande af sin förr uttalade åsigt om vattenklosettsystemets fördelar såsom prisbilliga och i sanitärt hänseende tillfredsställande uttala, att den f. n. icke ville påyrka bifall till stadgans förändring i ifrågasvarande hänseende.

Kloakledningarna äro numera utsträckta till de flesta stadsdelar. De aldra flesta gator, äfven i aflägsset belägna stadsdelar, äro försedda med underjordiska aflopp. Vid 1888 års slut voro med en kapitalkostnad af omkring 1,359,000 kr. följande aflopp utförda:

Allmänna ledningar ...	74,795 m.
Sidoledningar	39,169 m.
Summa	113,964 m.

Under året hafva utförts: rörledningar 2,186 m., kulvertar 406 m., nya brunnar 63 st. samt en ny pumpstation för Gullbergsvass.

Vid slutet af 1860-talet började staden att enligt ordnad plan medelst underjordiska aflopp dränera sin grund. Den grundsats har i Göteborg gjort sig gällande, att gator med dränering och vattenledning utlagts, så snart en stadsdel börjat något mera att bebyggas. Dränering har icke utförts, der de nybyggda husen varit enstaka och långt aflägsset belägna från dränerad gata, eller der terrängen på grund af berg o. d. medfört betydande svårigheter. Äfven der gatan enligt tomtregleringen framgått öfver mark, som ej tillhört staden, eller der af annan orsak stadsregleringen ej kunnat utföras, har uppskof med gatans och dräneringens utförande skett. Såsom vi i tab. 1 sågo, hafva ej mindre än 2,650 af stadens 3,000 egendomar kunnat förses med underjordiskt aflopp.

En stadsdel, som ligger centralt och dock måst umbära underjordiskt aflopp, är Stampgatan. Helsovårdsnämnden har flerfaldiga gånger mottagit klagomål öfver stank och andra sanitära olägenheter, som derifrån ledande aflopp medfört. Dessa aflopp, som förenas i den s. k. Drankån, leda smutsvatten under båda jernvägslinierna, hvarefter de slutligen mynna vid gamla ångpumpen. Nämndens åtgörande med afseende på dessa osunda aflopp har hittills inskränkt sig till tillsyn öfver, att diken hållas möjligast väl rena. Olägenheterna hafva sålunda i någon mån minskats, men vissa bebyggda delar af Gullbergsvass äro likväl under sommar och höst utsatta för en synnerligen besvärande stank från dessa aflopp.

Då numera det nya pumpverket kommit till utförande och afloppsledningarna på Gullbergsvass således kunna definitivt utföras, så hafva de viktigaste anledningarna till uppskof med dessa aflopps reglering försvunnit. Det är så mycket viktigare, att ifrågavarande arbeten utföras, som vissa delar af Gullbergsvass redan äro tätt bebyggda, och ifrågavarande stadsdelar äro stadda i raskt framåtskridande. Kongl. Maj:ts afslag på stadens anhållan att få vägundergång under statsbanan utförd synes komma att fördröja dräneringens utförande. Helsovårdsnämnden kan ej underlåta att i sin årsberättelse framhålla,

att dräneringen i fråga hör till de viktigaste sanitära åtgärder, som böra utföras under de närmaste åren.

Helsovårdsnämnden har förliden vår liksom under en följd af år genom brandmanskapet låtit rensola *afloppsbrunnarne*. Derjemte har tillsetts, att der spillvatten bortföres i öppna rännstenar, dessa emellanåt rensolas. Sådana rännstenar finnas på några ställen i Majorna, der berggrund försvårat utförandet af underjordisk ledning. Enligt renhållningsstadgan skall hvarje gårdsbrunn rengöras minst 2 gånger i månaden. Sundhetspolisen har tillsett fullgörandet häraf i samband med tillsynen öfver renhållningen i allmänhet.

Muddring i stadens kanaler har skett i stor utsträckning. Så har ur Vallgrafven upptagits 5,000 kubm., ur Norra Hammkanalen 1,000 kubm. Fattighuskanalen har rengjorts ganska grundligt, 5,000 kubm. dy är uppmuddrad och bortskaffad. Det har visat sig såväl vid denna ås uttappning, som vid muddring, att inga egentliga dybankar voro aflagrade i densamma. I allmänhet träffas ren blå lera under ett lager af smutsämnen, som blott är några få tum tjockt. Detta är förhållandet såväl vid stränderna som i sjelfva strömfåran.

Fattighusåns södra strand blef under förliden sommar icke rengjord, emedan öfverenskommelse derom med strandens innehafvare icke kom till stånd. Nämnden har efter strandinnehafvarens hörande hos Drätselkammaren anhållit om vidtagandet af nödiga mått och steg till denna strands rengöring före 1 Juni 1889.

Kyrkogårdarne hafva icke gifvit anledning till åtgärd från Nämndens sida. Den nya vestra begravningsplatsen har börjat begagnas vid slutet af detta år.

b) **Vattenledningarna.**

Delsjöledningen af år 1870 är inledd i 2,500 hus och utsträckt till alla stadens delar. Vattnet lemnas inom staden fritt till hushållsbruk, till tvätt och bad i alla privata boningshus. 54 allmänna vattkastare med brunnar finnas.

Totala vattenförbrukningen under året har utgjort 3,720,000 kubikmeter, mot 3,500,000 under år 1887. På hvar innevånare erhålles en medelförbrukning för dygn af 104 liter. Denna förbrukning är ganska hög i jämförelse med förhållandet i många andra städer. Orsaken är naturligtvis att söka deri, att vatten för hushållsbehof erhålles fritt. Onödigt slöseri med vatten förekommer ganska allmänt. Sundhetspolisen har sökt motverka detta oskick, så långt den kunnat.

På grund af sista årets rätt rikliga nederbörd har sjöns vattenhöjd under året stigit med 0,7 meter, motsvarande en tillökning af nära 1 million kubm. Sjöns vattenhöjd står emellertid betydligt lägre än under förra tider. Delsjön beräknades vid vattenledningens planläggning att kunna gifva vatten till 100,000 människor. Dessa beräkningar hafva visat sig riktiga. Vi stå nu vid den gräns, då vattentillgången börjar bli för liten. Olägenheterna af lågt vattentryck hafva under sistlidne somrar gjort sig ganska allmänt gällande, ja vissa stadsdelar hafva under vissa dagar lidit af verklig vattenbrist.

Kallebäcksledningen af år 1787, som omlades med nya rör och försågs med öfverbygd reservoir 1881, lemnar enligt beräkning 400,000 liter i dygnet. Vattnet är ledt till 18 för allmänheten tillgängliga vattenkastare i olika delar af staden.

Analys af vatten från båda ledningarne gjordes under år 1887 och resultatet meddelades i Nämndens årsberättelse för detta år. Då det visade sig, att vattnet i dem båda var af utmärkt beskaffenhet och icke undergått någon förändring till det sämre, så har Nämnden saknat anledning att förnya dessa kemiska undersökningar.

Båda ledningarnas kapitalkostnad har uppgått till 2,220,000 kr. De inbringade efter afdrag af driftkostnaderna under förlidet år 120,000 kronor. Vattenledningarnas rörnät utgör 93.6 kilometer, deraf Kallebäcksledningen 8.5 kilometer. Antal servisledningar 2,612. Allmänna vattenkastare 72.

c) **Bostäder och byggnader, der många människor samlas.**

Byggnadsverksamheten har under 1888 varit mindre liflig än föregående år. 48 nybyggnader med bostäder hafva tillkommit, deraf 25 af trä. 25 äldre byggnader hafva omändrats. Inalles hafva 1,215 rum och 634 kök tillkommit.

Många dåliga *bostäder* hafva varit föremål för helsopolisens omsorg under det gångna året; rätt många hafva på anmaning i godo blifvit försatta i ett tillfredsställande skick, några hafva blifvit utrymda. Vattenlåsen hafva mångenstädes i äldre hus befunnits felaktiga. Fyra bebodda lägenheter hafva af Nämnden förklarats i sitt dåvarande skick otjenliga som bostad för människor. Sundhetspolisen har äfven tillsett, att bryggstugor o. d. lokaler hafva tjenliga golf med aflopp för slaskvatten, samt att grunden under boningshus i enlighet med byggnadsstadgans föreskrift torrlagts. Nämnden har vidtagit åtgärder, att nybyggnader i staden, hvilkas beskaffenhet på

något sätt kan inverka på sundheten, såsom fabriker, stall, afträden m. fl. skola besigtigas. Hittills hafva blott nya bostadslägenheter å Nämndens vägnar underkastats besigtning.

Skolorna voro under sistlidne vinter föremål för omfattande undersökningar, hvilka särskildt med afseende på folkskolornas uppvärmning föranledt införandet af vissa förbättringar. Härför redogjordes i förra årets berättelse. Två nya skolbyggnader hafva uppförts under året.

Emigranthotellen hafva tillsetts af sundhetspolisen. Anslag hafva uppsatts i hvarje rum, utvisande, huru många personer derstädes få inhysas. Enligt Helsovårdsnämndens beslut af år 1881 få ej flera inhysas i hvarje rum, än att hvarje person erhåller ett utrymme af minst 5 kubikmeter.

Fabriksbyggnaderna hafva icke föranledt åtgärd från Nämndens sida under året; ej heller *kyrkor* och *församlingssalar*.

d) Fabriksdrift och näringar.

Den tillsyn öfver de **minderåriges arbeten**, som enligt Kongl. Förordningen af den 18 November 1881 tillkommer Helsovårdsnämnden, har utförts enligt samma plan, som under föregående år. Hufvudsakligen har tillsyn hållits deröfver, att de minderåriga före inträdandet i arbete erhållit afgangsbetyg från folkskolan, intill 15 års ålder besökt fortsättningsskolan, icke hållits i fabriksarbete mer än 10 timmar dagligen, icke begagnats vid nattarbete o. s. v.

Antalet minderåriga i fabrik och handverk har icke ändrats sedan föregående år. Förhållandet belyses af nedanstående tabell.

Tab. 2. *Antal minderåriga i arbete vid 1888 års slut.*

	Summa.	12—14 år		14—18 år	
		gossar.	flickor.	gossar.	flickor.
I tobaksfabrik	83	3	1	47	32
„ väfveri och spinneri	184	13	16	75	80
„ tryckeri och lithografisk anstalt	54	2	—	45	7
„ porterbryggeri och sockerbruk	16	—	—	16	—
„ mekanisk verkstad och gjuteri	28	—	—	28	—
„ snickerifabrik	17	—	—	17	—
„ öfrige fabriker	27	2	2	17	6
1888 summa i fabriker	409	20	19	245	125
„ „ i handverk	147	10	—	137	—
1887 „ i fabriker	405	23	13	237	132
„ „ i handverk	151	16	—	127	8

Olägenheterna af **Mölnålsåns förderfvade vatten** hafva äfven under året yppat sig, om också ej på samma sätt som under föregående somrar med full sommarvärme. Ordningsföreskrifter för fabrikerna utefter ån med afseende på utsläppande af förorenadt spillvatten äro utarbetade och underställda Konungens Befallningshafvandes pröfning. Frågans lösning hör till de viktigaste sanitära frågorna inom samhället.

Alla **lumpupplag** och lokaler för uppköpande af lump, ben och affallsämnen hafva underkastats noggrann tillsyn under året. Antalet upplag belöper sig för närvarande till 18. Under året har Nämnden godkänt 5 nya lokaler för lumpupplag. Några gamla upplagsplatser af rätt olämplig beskaffenhet finnas ännu kvar, hvilka begagnats för samma ändamål, innan ännu helsovårdsstadgan trädte i kraft.

Saltning och **inläggning af färsk sill** bedrifves numera å många tomter invid elfven, hufvudsakligen i Majorna och Masthugget. Det har icke kunnat undgå sundhetspolisens uppmärksamhet, att rätt många sanitära olägenheter derigenom vållats. Fisken har rensats på otäta golf, hvarvid orenlighet i stor mängd hopat sig i grunden. På flera ställen har golfvet varit försedt med hål, genom hvilka smuts och fiskrens nedsopats under golfvet, hvarest dessa ämnen sedan fått blifva liggande. Den lätt ruttnande fiskrensens upplades ofta nog på blotta marken och bortfördes ej dagligen.

Dessa olägenheter hafva ännu icke afhjelpats. Sillindustrien har under sista åren gått raskt framåt i Göteborg; industriidkarena hafva i allmänhet ännu icke förskaffat sig fasta lokaler utan hyrt på kortare tid. Detta har vållat, att sundhetspolisen ej ansett sig böra inskrida med för stora fordringar på en gång, utan trots sig böra se tiden något an.

Upplag af salt kött och salt sill medföra flera sanitära olägenheter, såsom stank och förorening af grunden. Sundhetspolisen har därför under de senaste åren egnat dem särskild uppmärksamhet. De flesta dylika upplagslokaler äro numera försedda med vattentäta golf och underjordiskt aflopp.

Upplagen af torkad fisk hafva äfvenledes under året noggrannt undersökts af sundhetspolisen. Ett dylikt större upplag å vinden i ett tätt bebodt hus har efter Helsovårdsnämndens beslut bortflyttats.

e) **Vissa åtgärder till förekommande af smittosamma sjukdomars spridning.**

Anmälan och åtgärder vid inträffadt sjukdomsfall. Epidemi-

stadgans åläggande för hvarje läkare att till Helsovårdsnämnden anmäla anträffadt fall af skarlakansfeber, koppor, nervfeber, fläckfeber och difteri fullgöres i Göteborg ganska samvetsgrant af de flesta praktici. Nämnden har 1883 i skrifvelse till stadens läkare anhållit om anmälan äfven af hvarje fall af barnsängsfeber samt hos Folkskolestyrelsen om anmälan derifrån, när i ett skolhus flera fall af samma smittosamma sjukdom yppat sig bland barnen. Näringsidkare åläggas i matvaruförordningen af 1887 att ofördröjligen anmäla sjukdomsfall i smittosam sjukdom, som yppat sig i lokal hörande till matvaruhandel.

På detta sätt torde numera de flesta fall af våra svåraste smittosamma sjukdomar komma till Helsovårdsnämndens kännedom. Efter en anmälan inträffande besökes det smittade huset af sundhetspolisen i hvarje fall af difteri, nervfeber, koppor, fläckfeber, vid skarlakansfeber besökes blott det mera svårt hemsökta huset. Vid dessa besök undersökas den sjukas förhållanden noggrant. Der större fara finnes för sjukdomens spridning, afföres den sjuke till Epidemisjukhuset. Sedan detta skett eller sedan den sjuke tillfrisknat, tillses, att alla af honom begagnade föremål rengöras eller skickas till desinfektionsanstalten. Lägenheten vädras derpå i en eller flera dagar. Derest den visat sig vara fuktig, söker sundhetspolisen genom stark eldning eller på annat sätt afhjelpa olägenheterna; derest den är bofällig eller sanitära missförhållanden inom egendomen påträffas, så tillses att dessa afhjelpas. På läkares anhållan eller då den hemsökta familjen så önskar, rökes med svafvel, hvarvid röken får stå inne till påföljande dag.

Är familjen trångbodd och rengörings- och desinfektionsarbetena svåra att verkställa utan de inneboendes utflyttning, så intagas dessa i Epidemisjukhusets friskpaviljong. Detta har skett i ganska många fall. Den sundhetskonstapel, som har tillsyn öfver dessa desinfektionsåtgärder, undersöker samtidigt hela husets sundhetsbeskaffenhet och smittans ursprung. Sålunda tillses han renhållningens beskaffenhet, källare, aflopp, vattenlås, efterhör andra fall af sjukdom i samma eller angränsande hus eller bland den sjukas bekanta och lemnar därför skriftlig redogörelse. Genom dessa undersökningar hafva vi bland annat satts i tillfälle att upptäcka spridningen af nervfeber genom mjölk från landet. Äfven under det gångna året har nu nämnda smittningssätt några gånger uppdagats. Härom vidare vid redogörandet för gångbara sjukdomar under året.

Stadens **desinfektionsinrättning** å Epidemisjukhuset har varit i bruk hvarje vecka en eller flera gånger. Inom sjukhuset begagnade artiklar, sådana som madrasser, filter m. m., hafva noggrannt desinficerats, likaså alla intagna patienters kläder. Ifrån staden hafva rätt ofta smittade föremål inlemnats till desinfektion. I öfverensstämmelse med senaste tidens åsikter hafva äfven kläder, möbler o. d., som begagnats af lungsotspatienter, underkastats desinfektion. All desinfektion har skett kostnadsfritt.

Desinfektionsugnen har varit föremål för förnyad, noggrann *pröfning* af Dr E. Almquist enligt de metoder, som utarbetats i Berlin af Koch, v. Esmarch m. fl. Pröfningen har bestått dels i termometriakttagelser, dels i iakttagelser öfver bakteriers förhållande. Då sådan pröfning veterligen förut icke utförts i Sverige, så torde det vara på sin plats att här i korthet redogöra för den, som här skett.

Desinfektionen utföres i en massiv, stor trälåda eller vagn, å hvilkens botten ett ångrör försedt med många små hål är lagdt. Genom en ventil i botten kan het luft, som uppvärms af en kalorifer, insläppas i vagnen. På vagnen kan ett temligen tätt slutande lock påläggas. Sedan vagnen stufvats, inläggas bland kläder och madrasser på olika ställen dels små paket innehållande mjeltbrandsporer och jordprof dels maximum- och kontakt-termometrar. Derefter slutes ventilen i botten och pålägges locket väl. Nu släppes ångan in i vagnen. Efter 30 å 40 minuter afstänges ångan, ventilen i botten och locket öppnas och het luft får passera genom vagnen. Sedan denna passerat genom vagnen i 50 minuter är desinfektionen färdig och kläderna torra.

Maximumtermometern har efter uttagandet alltid visat 100° å 101° C. Kontakttermometern, ställd på 100° C, har efter 15 minuter gifvit signal. Mjeltbrandsporerne voro i hvarje fall fullständigt döda, under det att kontrollprof med ej desinficerade mjeltbrandsporer ur samma förråd visade full lifskraft hos dessa. Det jordprof, som utsatts för ångans påverkan, visade sig derefter vara fritt från lefvande frön eller utvecklade först efter någon tid enstaka kolonier, under det att samma jord odesinficerad på ett par dagar i gelatinen utvecklade en rik vegetation.

För att ytterligare profva stadens desinfektionsapparat så har flera gånger ofvan på den mer eller mindre fullpackade vagnen lagts en hopknuten rulle af tvenne sjukhusfilter (när-

mare 30 cm tjock), i hvilkens midt en maximum- och en kontakt-termometer samt prof af jord och mjeltbrandsporer inlagts. Efter föga mer än $\frac{1}{4}$ timme signalerade kontakttermometern 100° C inuti rullen, maximumtermometern utvisade efter den på vanligt sätt utförda desinfektionen 100° C. Bakteriefroven gäfvö samma resultat, som nyss beskrifvits.

Undersökningen utvisar alltså, att desinfektionen, sådan den här utförts, är kraftig nog att döda ganska motståndskraftiga bakterier. Apparaten är alltså fullt brukbar. Så länge sjukligheten i staden är så ringa, som under de sista åren varit förhållandet, så är den afhandlade apparaten tillfyllestgörande. Skulle större sjuklighet yppa sig, så torde det bli svårt att i densamma medhinna att desinficera större massor af smittade föremål. Att vagnen är af trä, minskar dess hållbarhet, så att den ej så länge kan motstå ångans inverkan.

Sahlgrenska sjukhusets desinfektionsapparat har icke underkastats noggrannare undersökning, emedan konstruktionen ger full visshet om apparatens opålitlighet med afseende på smittoämnens dödande. Desinfektion sker nemligen här med torr luft i ett rum, som upphettas till inemot 100° C medelst en derunder belägen eldstad. I allmänhet lärer desinfektionen utföras vid en värmegrad, som föga öfverstiger 60° C. I utlandet äro talrika försök gjorda med ugnar, som desinficera med varm luft, och man har funnit dem under alla förhållanden olämpliga. Vid 60° och äfven vid 100° C dödas bakterier i sådana ingalunda med säkerhet. Det torde vara lämpligt, att sjukhuset erhåller en desinfektionsugn med ånga — åtminstone då frågan om sjukhusets utvidgning blifvit afgjord.

Barnsängsfeber och andra sjukdomar, som kunna spridas genom barnmorskorna har Helsovårdsnämnden på följande sätt sökt motverka. Vid yppadt fall af sådan sjukdom eftersändes den barnmorska, som förlöst den sjuke. De närmare förhållandena undersökas, och barnmorskan tillhålls att noggrannt rengöra allt, som kan medföra smitta. Under året har ingen barnmorska erhållit ersättning för afhållandet från praktik efter yppadt fall af barnsängsfeber.

I en barnmorskas i Majorna praktik yppade sig under sistlidna vinter upprepade fall af blåsutslag hos de nyfödde och äfven ett par gånger hos barnaföderskan. Efter närmare undersökning befanns visserligen barnmorskans bostad dålig, den fuktade starkt och var i flera hänseende osund, men ingen säker orsak till smittans uppkomst kunde påvisas. Då

sjukdomen oaktadt vidtagande af renlighetsåtgärder fortfor att visa sig i samma barnmorskas praktik, och då några af barnen aflidit, så blef barnmorskan för några veckor försatt ur tjänstgöring och hennes kläder desinficerades i Nämndens anstalt. Under den tid, hon sålunda afhöll sig från praktik, erhöll hon en ringa godtgörelse af Helsovårdsnämnden. För nämnde sjukdoms uppträdande redogöres i afdelningen gångbara sjukdomar.

Vaccinationen i Göteborg omhänderhafves af vaccindepotföreståndaren, som för dess befordrande erhållit ett anslag för året af 300 kronor. Vaccinationen utföres af barnmorskorna, äfven af läkare.

Enligt depotföreståndarens uppgifter till Kongl. Medicinalstyrelsen har härstädes blott följande antal barn vaccinerats:

	<i>antal födde</i>	<i>vaccinerade</i>
1886	3,106	824.
87	3,215	936.
88	3,317	905.

Det ringa antalet vaccinerade i jmförelse med antalet födde är i ögonen fallande. Orsaken beror på ofullständiga uppgifter öfver de vaccinerade. Ehuru anledning finnes att antaga, att vaccinationen behörigen sker i staden, så har Nämnden likväl i skrifvelse till depotföreståndaren anhållit om vidtagande af nödiga åtgärder, att vaccinationsjournalerna komme att fullständigt upptaga alla under året i staden vaccinerade personer.

Revaccination har som vanligt skett å alla i folkskolan nyinskrifna barn, hvilka icke å armen utvisat tydliga tecken på förutgången vaccination.

Prostitutionen öfvervakas fortfarande af allmänna polisen. Åren 1864 till 1877 var densamma förlagd under Sundhetsnämnden. Angående de prostituerades antal, sjukdomsförhållanden m. m. redogör andre stadsläkaren sålunda:

Tab. 3. Vid början af år 1888

a) *antalet* af å polisens lista inskrifna i staden sig uppehållande *prostituerade* qvinnor..... 99.

Under loppet af år 1888

återkommo, förr inskrifna 31.
blefvo af Poliskammaren ålagda allm. besigtning 44.

Summa prostituerade 174.

Vid början af år 1888 utgjorde

- b) antalet kvinnor, hvilka underkastat sig enskild besigtning enl. art. II § 5 af för besigtningebyrån gällande stadgar, sig i staden uppehållande..... 6.

Under loppet af år 1888

hafva underkastat sig enskild besigtning enl. art. II § 5 af stadgarne för besigtningebyrån..... 10.

hafva dessutom vid gifven anledning blifvit besigtigade, men hvilkas regelmessiga besigtning förklarats bero af deras framtida uppförande..... 71.

af hvilka 8 voro med venerisk smitta behäftade.

Summa besigtigade, men ej inskrifna kvinnor 87.

Hela antalet af under året besigtigade kvinnor har sålunda utgjort 261.

Vid slutet af år 1888 voro

- a) af de prostituerade kvinnorna
af Poliskammaren befriade från besigtningsskyldighet 18.
afvikne från staden 32.
intagen å fattigvårdsinrättningen 1.
,, ,, Magdalenahemmet 1.
,, ,, Allm. och Sahlgrenska sjukhuset 1.
affiden 1.
häktade eller dömde till tvångsarbete 7.
kvarvarande 113.

- b) af dem, hvilka underkastat sig enskild besigtning enl. art. II § 5 af stadgarne för besigtningebyrån af Poliskammaren ålagde allm. sundhetsbesigtning
befriade 4.
4. 3.
intagne å Magdalenahemmet 3.
afvikne 4.
kvarvarande 2.

Antalet verkställda besigtningar uppgår till 8,713.
(mot 7,987 år 1887).

Antalet till kurhuset remitterade kvinnor uppgår till ... 89.
af hvilka 57 remitterats en gång samt 32 två eller flera gånger, så att *antalet remisser* utgjort 144.

Sjukdomstablå.

1888.	Dröppel.	Bulnad å könsdel, bubo.	Sår af obestämd natur.	Sjanker.	Syfilis.	Summa.
Januari	2	—	2	8	3	15
Februari	3	—	—	4	8	15
Mars	4	—	2	6	—	12
April	3	—	—	5	5	13
Maj	7	—	2	4	1	14
Juni	6	—	4	—	—	10
Juli	—	1	2	4	1	8
Augusti	—	1	3	4	5	13
September	3	1	2	4	3	13
Oktober	2	—	—	4	3	9
November	4	1	2	5	2	14
December	1	—	1	3	3	8
Summa	35	4	20	51	34	144

LUDVIG SELLBERG.

Andre Stadsläkare.

f) Matvaruhandeln.

Matvaruförordningen af den 5 Oktober 1887 har börjat tillämpas under året. Dess alla bestämmelser äro ännu icke genomförda; så finnas ännu några få äldre bagerier och mjölkförsäljningslägenheter, hvilka tillika användas som bostad eller kök. Sundhetspolisen har icke ansett sig böra gå för bröstgänges tillväga med äldre dylika lägenheter.

Alla **lokaler** för försäljning af mjölk, alla bagerier, spislokaler, upplagsplatser för salt kött, fisk o. d. hafva under året noggrannt undersökts af sundhetspolisen. De sämsta hafva försatts i bättre skick eller öfvergifvits. Ingen af våra 400 mjölkförsäljningslokaler är numera i anteckningarna betecknad som osund, ingen finnes der tillika fotogén, lump o. d. i lokalerna förvaras. Af de 200 bagerierna antecknades vid 1887 års slut 84 såsom varande af medelmättig snygghet, 16 såsom osnygga, detta är i samma rubriker 59 och 7. Att många mjölkmagasin äfvensom många bagerier behöfva ytterligare förbättras, är påtagligt. Utvecklingen framträder säkert vid jämförelse med 1883, då 75 mjölkförsäljningsställen förklarades för osunda och 21 bagerier för osnygga.

Mjök till afsalu produceras inom staden i omkring 90 **ladugårdar**, hvilka tillsammans hysa omkring 450 kor. 20 ladugårdar på mer än 5 kor finnas, blott 11 på öfver 10 kor. Ingen ladugård inom Göteborg kan på något sätt med afseende på inredning och kreatursbesättning kallas en mönsterladugård. Några få kunna i dessa hänseenden kallas goda. De aldra flesta äro mer eller mindre dåliga. Flera äro så dåliga, att de genom bristande renhållning eller dålig inredning synas lätt kunna blifva till verkliga sjukdomshårdar, äfven om mjök till afsalu ej producerades derstädes. Det torde blifva nödvändigt att snart nog söka åstadkomma en förbättring med afseende på dem.

Åtskilliga ladugårdar utom staden hafva under året besigtigats af sundhetspolisen. Bland ladugårdar, som leverera mjök till Göteborg, finnas blott några få, som kunna kallas verkligt sunda. En mjökkontrollkommitté har under året börjat sin verksamhet med kontrollerandet på frivillig väg af ladugårdar och mjökleveranser.

Niohundrafemtio prof å **mjök**, härstädes utbjuden till salu, hafva enligt stadsveterinärens uppgift inköpts och undersökts af sundhetspolisen, deraf 87 prof å oskummad och 863 å skummad mjök. Blott i ett fall kunde vattenspädning bevisligen ådagaläggas. 77 prof å skummjök har inköpts och öfverlemnats till stadskemisten för undersökning å fetthalten. Medelfetthalten befanns vara 0,8 %; i skummjök inköpt från bönder träffades en fetthalt af 1 %, i mejerimjök 0,7 %. En fetthalt af under 0,5 % har anträffats blott i fem prof mejerimjök.

Matvaruförordningens föreskrift, att saluhållen mjök skall åsättas märke, tydligt angifvande arten enligt viss indelning, har föranledt anmärkning. Mjökproducenter hafva nemligen framhållit, att allmänheten med rätta anser den separerade mjölken såsom synnerligen fattig på fett och därför heldre köper handskummad mjök. Detta har föranledt producenten att vid separeringen lemna mera fett kvar. Då nu enligt förordningen all separerad mjök egentligen skulle åsättas märket "separerad mjök", så blefve detta vilseledande för allmänheten. Anmärkningen synes vara befogad och torde en säkrare indelning eller benämning af de olika mjökslagen kunna angifvas, när produktionen upparbetats i bestämdare banor. Tillsvidare torde olägenheten bäst kunna på så sätt undvikas, att helsopolisen såsom "vanlig skummad mjök" anser äfven den

separerade, när den innehåller samma fetthalt som den handskummade eller åtminstone 0,5 %.

Stadsveterinären har under viss tid låtit anteckna mängden till staden införd mjölk. Deraf har han beräknat att hit införes dagligen omkring 5,000 liter oskummad och 26,000 liter skummad mjölk, utom den hufvudsakligen oskummade mjölk, som förts direkt till familjerna af mjölkbud från landet. Enligt de anförda siffrorna skulle per person dagligen hitföras mer än $\frac{1}{20}$ liter oskummad och $\frac{1}{4}$ liter skummjölk. Enligt uppgift af d:r Wawrinsky skall minst $\frac{1}{4}$ liter mjölk per dag och person införas till de större tyska städerna.

Det vore önskvärdt, att stadens innevånare lade märke till det ännu här rådande missförhållandet, att ett så ömtåligt ämne som mjölk försäljes å öppet salutorg, der det ej kan undgå att förorenas af smuts af allehanda art. Blefve saken tillräckligt uppmärksammas, så skulle säkerligen mjölkhandeln så småningom förläggas till goda salubutiker eller till hallarne.

Kötthandeln öfvervakas af sundhetspolisen på så sätt, att konstaplarna å jernvägsstationer och ångbåtar samt å torgen uppsöka och undersöka allt till staden infördt kött.

Kött eller inelfvor, som synas vara af misstänkt beskafhet, föras till köttbesigningsbyrån, der de granskas af stadsveterinären. I slagthuset är en sundhetskonsapel närvarande hvarje dag, då slaget sker. Detta sätt att uppsöka köttet för att undersöka det, är naturligtvis synnerligen tidsödande och fordrar mycken noggrannhet vid utförandet, derest icke en stor del skall undgå besigtning.

Matvaruförordningen föreskrifver, att kött som kan misstänkas vara till födoämne mindre tjenligt skall, innan det till salu utbjudes, inlemnas å Helsovårdsnämndens byrå till besigtning. Huru nödigt det likväl är att uppsöka allt hit infördt kött, utvisas af stadsveterinärens uppgifter. Af alla å byrån undersökta sämre födoämnen (3,500 st.) voro nemligen blott $\frac{2}{5}$ frivilligt inlemnade, de öfriga $\frac{3}{5}$ voro anhållna af sundhetspolisen. Dervid är dock att bemärka, att nästan hälften af dessa anhållna fall tagits i slagthus. 2,100 st. å byrån undersökta födoämnen befunnos odugliga till människoföda; af dessa voro 1,900 st. af sundhetspolisen anhållna och blott något hundratal frivilligt inlemnade å byrån.

Enligt sundhetspolisens anteckningar hafva under förlidet år i Göteborg torgförts 19,000 kroppar af storboskap, 22,000 kalfvar och 30,000 får; under år 1887 räknades 22,000 stor-

boskap och 20,000 kalvvar. Omkring 30,000 slagtrade svin saluhöllos härstädes sistlidet år.

Påfallande stor är mängden tuberkulöst kött och fläsk, som af stadsveterinären anträffats. Närmare 1,500 partier kött och inelfvor ha befunnits tuberkulösa. Bland dessa äro äfven 500 svinkroppar inräknade. 1 % af alla här af bönder torgförda nötkreaturskroppar befunnos tuberkulösa, 4 % af i stadens slagthus slagtrade. Skilnaden utvisar utan tvifvel, att kontrollen å kött, slagtrade utom staden, för närvarande är otillräcklig. Stadsveterinärens framställning af sina hit hörande undersökningar, särskildt hans framställning af orsakerna till tuberkelsjukdomens stora utbredning bland hemslagtare och svinuppfödare är mycket beaktansvärd.

Slagthusen utom staden ha varit föremål för helsopolisens undersökning under året. Detta har varit så mycket viktigare, som nästan allt vårt kött slagtras utom Göteborg. Blott 843 nötkreatur och något hundratal kalvvar och får slagtrades under år 1888 inom staden, allt öfrigt infördes från landet. Dr Almquist skrifver i en rapport till Nämnden om en besigtningresa, som han tillsammans med stadsveterinären företog sistlidne Oktober, följande:

"Vi hafva besökt de trakter, från hvilka det mesta slagtrade köttet kommer, nemligen å ena sidan Angered, Bergjum och Stora Lundby församlingar, å andra sidan Lundby och Säfve församlingar å Hisingen. Å alla besökta ställen voro anordningarna för slagtrade mycket primitiva, såsom man ock på förhand kunde vänta. Emellertid torde dock en beskrifning å förhållandena med slagtbodarne vara af intresse.

I Angered, Bergjum och stora Lundby finnas en stor mängd hemmansegare, som idka slagtrade i och för afsalu af kött på Göteborg. Synnerligen i de två sistnämnda socknarne träffar man i många byar slagtbodar hos nästan hvarje bonde, och slagten bedrifves af några i ganska stor skala. Vanligen slagtras här i logen, hvars golf ofta utgöres af blotta marken. Ej sällan är detta betäckt med ett tjockt lager af halmströ och spillning. Gödselupplag träffas ofta omedelbart utanför logdörrarne. Väggar och tak sågos icke särskildt apterade för att göra slagtboden snyggare och sundare.

I dessa socknar i Lerjeåns dalgång träffade vi på flera ställen hos den slagtrade bonden ett visst erkännansvärdt bemödande att göra sin slagtbod bättre än vanligt. Dock träffade vi ingenstädes slagtbodar så inrättade, att de något så

när uppfylde billiga anspråk på sundhet och snygghet. Hos en bonde i Bergjum träffade vi en rätt ny slagbod, uppförd hufvudsakligen för slagtning. Undra våningen upptogs af ett svinhus med talrika svin, golfvet icke tätt och betäckt med ett tjockt lager af orenlighet. Svinhustaket utgjordes af bräder och på detta var slagtboden uppförd. Svinhustaket, som alltså äfven var golf i slagtboden, var borrhadt för att tillåta blod och flytande orenlighet att direkt falla ned i svinhuset. Dessutom var der ett större hål med tratt, genom hvilket gröfre slagtaffall nedkastades till svinen. Ett hörn af slagtboden var afplankadt till afträde för gårdens folk. I en lår, skiljd från slagtboden med tunna, otäta bräder, samlades latrinen. I boden var den gemenaste svinhuslukt. Här slagtdes åtskilligt kött, som togfördes i staden. Vi fingo å gården den upplysningen, att detta sätt att kombinera svinhus och slagbod i orten ansågs som mycket godt och beqvämt, och att idén blifvit tillämpad i de nyaste slagtbodarne.

I Lundby socken anträffade vi en ny och i många hänseenden omsorgsfullt gjord slagbod, en annan kombination af svinhus och slagbod. Svinhuset låg der bredvid boden, skiljd med en mycket otät brädvägg. I samma bod var också gårdens afträde inrymdt, dock ej omedelbart vid slagtrummet. Golfvet i det sistnämnda var tjockt täckt med halm och spillning, som upptogo flytande affall och orenlighet vid slagtningen. Detta sätt att upptaga blod och dylikt kan nog vara bra i så fall, att blodet kan fullständigt aflägsnas och hindras från förruttelse i sjelfva slagtboden. Dock är det icke aptitligt att tänka sig, att köttet en tid hänger öfver dylika smutsmassor, och man kan ej utesluta möjligheten af, att smittoämnen på denna väg kunna medelst köttet transporteras till staden.

Å Hisingen besågo vi ett hästslakteri med cementgolf, der vi möttes af den vidrigaste ruttna lukt, oaktadt fönstren stodo öppna. Stallet, som var hopbygdt med slagtboden, spred också svår stank. Afloppen från byggnaden dåliga. Ett par slagtbodar sågo vi inredda i logen; rättare uttryckt var logen utan egentlig aptering använd till slagtrum. Dessa slagtbodar voro primitiva i hög grad och lemnade, med afseende på sundhet och snygghet, åtskilligt öfrigt att önska."

Stadens eget slagthus är icke särdeles godt i sanitärt hänseende. Under sistlidet år lemnade det många gånger anledning till berättigade klagomål angående renhållning och sund-

het. Helsovårdsnämnden har under året meddelat föreskrifter angående renhållningen i detta slagthus. Huru väl än renhållningen besörjes, torde ändock här slagtdadt kött ej blifva så behandladt, som ett så ömtåligt födoämne fordrar. Inredningen lemnar mycket öfrigt att önska, den är också långt ifrån fullständig; sistlidet är yppade sig behof för enskilda personer inom staden att slagta svin för export. Stadens slagthus kunde ej tillfredsställa detta behof. Gasbelysning saknas, äfvenså tillgång till varmt vatten.

Tvenne smärre slagtbodar finnas i Redbergslid, der kalffvar slagtas. Dessa slagtbodar hafva visserligen förbättrats på anmodan af sundhetspolisen, men befinna sig likväl i ett primitivt skick. Engelska svinslagteriet härstädes slagdade förlidet är ett ganska stort antal svin. Nästan alla svinkroppar ha exporterats till England; hufvud, fötter och några andra smärre partier ha sålts härstädes och ha lemnat ett godt födoämne åt stadens innevånare. Slagtinrättningen har erhållit föreskrifter af Helsovårdsnämnden med afseende på renhållningen.

Helsovårdsnämnden har genom stadskemisten låtit kemiskt analysera några köttprof. Resultatet utvisade, såsom af dennes nedan meddelade årsberättelse framgår, att färskt kött af nötkreatur ingalunda innehåller närande beståndsdelar i förhållande till priset. Dessa undersökningar äro ganska beaktansvärda och torde böra fortsättas.

Af sundhetspolisens hittills vunna erfarenhet torde med säkerhet framgå, att kött handeln i Göteborg f. n. befinner sig i ett mycket outveckladt skick. Nästan all slagtförtjenst går till landet; landtborna förse oss med ett ganska dåligt kött i förhållande till priset. Köttets beskaffenhet är af konsumenten alldeles för litet beaktad; priserna för bättre och sämre kött stå icke i rätt förhållande till den valuta, som fås för pengarne.

Lika ofördelaktigt ställa sig de nuvarande slagtförhållandena med afseende på de sanitära fordringarna. Slagthusen på landet äro otillåtligt osunda och snuskiga. Sakkunnig undersökning sker ej och kan ej derstädes anordnas hvarken å slagtdjur eller å det nyslagdade köttet. Det är påtagligt, att slagtarena tvärtom söka dölja de sjukliga förändringar, som anträffats. Äfven sprides smittosamma sjukdomar vid dessa slagtgårdar bland djuren på grund af vårdslöshet och okunnighet vid behandlingen af anträffade sjukligt förändrade partier.

Dessa olägenheter med afseende på härvarande kött handel torde blott kunna afhjelpas genom uppförandet inom staden

af ett *tidsenligt slagthus med kreatursmarknad*. Helsovårdsnämnden kan ej annat än framhålla nödvändigheten af en fullständig utredning af frågan om inrättandet härstädes af en sådan inrättning och af dennas bringande till utförande, derest icke allt för stora ekonomiska svårigheter skulle lägga hinder i vägen därför.

Stadsveterinärens årsberättelse

med tab. 4—10.

Tillsyningsmännen hafva i och för matvarukontrollen verkställt tillsammans 42,917 arbeten af flera olika slag, såsom besök och besigtningar å salutorg (5,513), å Kustens fiskbrygga (91), i slagterier (1,008), i salubodar för födoämnen (13,879), å sådana ångfartyg och båtar (4,415) samt ankommande godståg (1,827), med hvilka födoämnen pläga hitfraktas, i upplagsmagasiner för födoämnen (4,394) och i beredningslokaler för dylika såsom i korffabriker och charkuteriverkstäder (3,732), i bagerier (2,656), i fiskrökerier och sillsalterier (122) samt i spisningslokaler (2,122).

Förutom ofvannämnda besök och besigtningar, som afsett icke allenast kontroll öfver födoämnenas ändamålsenliga behandling och förvaring samt upptäckandet af felaktiga dylika, utan äfven tillsyn öfver att matvarubutiker och öfriga lokaler för beredning och förvaring af dylika varit på föreskrifvet sätt inredda samt hållits i rent och snyggt skick, har helsopolisen utfört äfven en del andra arbeten. Sålunda har till undersökning inköpts 95 mjölkprof och 79 gånger öfvervakats oskadliggörandet af kasserade födoämnen. 2,129 gånger ha genom helsopolisen lifsmedel blifvit under året anhållna och till byrån afförda för undersökning.

Det ökade antalet arbeten, eller 4,467 flera än under fjolåret, har hufvudsakligast utgjorts af besök på sådana ställen, som enligt den nya matvaruförordningen, hvilken den 1 Januari började att tillämpas, måst iordningsättas på sätt, som stadgan föreskrifvit. Dessa besök ha hufvudsakligast gällt bagerier samt salubodar och upplagsmagasiner för födoämnen. Under årets sista månader gjordes en del besök på den i September månad öppnade Hallandsbanan, å hvilken från detta landskaps bördiga bygder en riklig mängd lifsförnödenheter af olika slag synes komma att hitföras.

Ehuru charkuteriverkstädernas antal under året endast ökats med 3, har dock helsopolisen i desamma verkställt 544

flera besök än under föregående år; och har detta berott derpå, att en strängare tillsyn öfver deras tillverkningar isynnerhet under sednare halfåret ansetts erforderlig, enär till följd af stegrade köttpriser och ökad konkurrens nötkreatursinelfvor såsom hjertan, lungor, lefrar och magar börjat att å en del af dessa ställen användas såsom tillsatser till köttet vid beredningen af **billigare korfsorter**. Priset å potatismjöl, som under årets senaste månader ökats till det dubbla mot förr, har nog äfven inverkat i samma riktning, i det man måst söka något ämne, hvaraf kunde tillverkas en korf, lika stor och lika billig som förr, då priset på kött och mjöl var ovanligt lågt. Till de billigaste korfsorterna, såsom till den s. k. knackwursten användes nemligen potatismjöl i icke ringa mängd, dels emedan det lærer bättre sammanbinda de olikartade beståndsdelarne hos denna korfsort, och dels emedan det har förmågan att i sig upptaga den mängd vatten, som å flera af dessa ställen iknådas i korfblandningen, så att densamma ökas i vikt. Hackade lungor ha ock denna förmåga att uppsuga en hel mängd vatten. Denna viktillökning, som naturligtvis endast är skenbar, enär den till största delen utgöres af vatten, gifver dock korfven ett fylligare utseende. Dess näringsvärde och smak vinner ej derå.

Förr var det temligen lätt att hålla en något så när ordentlig kontroll öfver korffabrikationen af inelfvor, emedan blott några få personer sysselsatte sig dermed och helsopolisen temligen väl visste, när och hvar inelfvorna inköptes af dem. Sålunda kunde besigtning derstädes ske å bestämda tider. Kontrollen har numera betydligt försvårats deraf, att äfven en del charkuterihandlande företagit sig att inköpa och till korffabricktion använda inelfvor. Kan man ej straxt efter inköpet komma öfver och besigtiga dessa, dröjer det ej länge, innan de äro nedarbetade till en fint fördelad massa, och sedan är all kontroll omöjlig. Af tabellerna och härnedan synes, hvilken mängd sjuka inelfvor, som under året såväl å torg som t. o. m. i korffabriker blifvit beslagtagna. Då i betraktande tages, att tuberkulösa förändringar hos desamma tyvärr alltför ofta påträffas, kan lätt tänkas, hvilken våda, som ligger deri, och hvilket ökadtt besvär det orsakar helsopolisen, att tillverkning af korf, hvori inelfvor såsom beståndsdel ingå, börjar taga allt mera fart.

Tillförseln af nötkreaturskött har under året utgjorts af 18,595 hela fall, hvilket mot fjolåret visar en minskning af

3,178 fall, beroende derpå, att fodertillgången under år 1887 var mycket klen, hvarigenom landtmännen måste genom nedslagning högst betydligt reducera sina kreatursbesättningar. Till följd deraf nedgingo ock köttprisen t. o. m. så, att de för våra förhållanden kunde kallas ovanligt låga. Äfven i början af år 1888 fortforo köttprisen att hålla sig låga. Så snart man sett, att år 1888 syntes gestalta sig att blifva ett godt foderår, inträdde en stegring i desamma, som i förhållande till de förut under året gällande priserna icke var obetydlig, och som isynnerhet under Augusti och September månader nådde sin höjdpunkt. Vid jämförelse mellan tillförseln af nötkreaturskött under de bägge åren framgår, att under förra hälften af år 1887 hitfördes 682 fall mindre än under samma tid år 1888, men att under senare hälften af år 1887 tillförseln hit utgjordes af icke mindre än 3,860 flera fall än under samma tid år 1888. För jämförelse emellan de olika månaderna meddelas här nedan tillförseln under senare hälfterna af hvardera af dessa åren:

	1887	1888.
Juli	1,302	924.
Augusti	1,625	1,157.
September	1,930	1,405.
Oktober	2,944	1,714.
November	2,934	2,000.
December	2,308	1,983.
Summa	13,043	9,183.

De låga priserna på nötkreaturskött under början af år 1888 torde äfven ha förorsakats af den under denna tid af året ovanligt rikliga tillförseln af fläsk, hvilken i sin tur framkallats af ovanligt låga spanmålspriser, men isynnerhet deraf, att landet under hela året varit förklaradt smittadt af svinpest. Af denna orsak måste lefvande svin och fläsk, som eljest varit afsedda för export å Danmark och Tyskland, kvarstanna och inom landet söka sig en marknad; för desammas afsättning uppsöktes då naturligt nog de köpkraftigare, större stadssamhällena. Att under senare hälften af året priserna på landtmannaprodukter i allmänhet och nötkreaturskött isynnerhet, trots den stora minskningen i tillförseln af nötkreaturskött och trots tullarne, ej stego i höjd, som man väntat, har äfven berott på nyssnämnda rikliga tillförseln af fläsk. Vid jämförelse med 1887 har fläsktillförseln detta år visat en

ökning af 6,430 stycken. Allt detta fläsk har dock ej konsumerats härstädes, en del deraf har i färskt tillstånd blifvit öfversändt till England och en annan del efter här skedd saltning till Norrland.

Besigtning af från landsorten **hitsändt kött** har af helsopolisen företagits straxt vid varans ankomst till staden. Till mig har hvarje tillsyningsman för hvarje dag aflemmat rapport öfver det antal slagtrade djurkroppar, som han anträffat och undersökt å de honom anvisade ställen. Ett något större antal har naturligtvis här försålts, än hvad helsopolisen undersökt, ty utan obligatorisk besigtning är det omöjligt att komma i tillfälle att få se allt. Så t. ex. lemna de s. k. mjölkbudena ofta direkt till hushållen kalv- och färdkroppar; det händer nog äfven, att nötkreaturskött, som på förhand blifvit beställt, direkt aflemnas till charkuterihandlande, utan att detsamma varit torgfördt. Sådant kött har naturligtvis undgått räkning och måhända äfven undersökning, för så framt ej helsopolisen i nämnda verkstäder påträffat köttet, innan detsamma blifvit skuret i småbitar eller sönderhackadt till färs.

En annan olägenhet, som vidlåder denna kontroll, är, att den vid de tider af året, då största tillförseln eger rum, måste försiggå så godt som nattetid. Senast kl. 5 på fardagsmorgnarna och kl. $\frac{1}{2}$ 6 å öfriga dagar måste undersökningen påbörjas och detta vid ljussken från handlyktor. En annan svårighet ligger deruti, att de vagnar, å hvilka köttfallen ligga, dels äro för höga och dels ställda så tätt intill hvarandra, att man ej utan största svårighet kan komma på sidorna om detsamma. Dessa omständigheter försvåra betydligt undersökningen för helsopolisen. Det är ofta nödvändigt att lyfta på de olika parterna för att kunna granska dem på alla sidor samt för att se på underliggande fall. Icke sällan äro nemligen 2 å 3 köttfall (8 å 12 parter) hoppackade på samma kärre, hvarvid sådant, som varit sjukt, vanligtvis placerats så, att helsopolisen skall ha svårighet åtkomma detsamma för undersökning. Inellvor efter dessa köttfall träffas ofta undanstuckna i den halmbädd, hvarå köttfallen äro upplagda. Om man ej straxt på morgonen å Kungstorget lyckas påträffa, hvad som är felaktigt, blir kontrollen sedermera ännu svårare, ty inom kort försvinner en del köttfall till månglare och charkuterister i stadens olika delar och sönderstyckas samt uppblandas ofta med köttstycken af bättre beskaffenhet.

Det är lätt att inse, huru mycket säkrare kontrollen blefve,

om alla dessa hundradetals fall nötkreaturskött och djurkroppar af snärre slag, som för hvarje vecka hitföras, vore slagtade och undersökta i ett offentligt slagthus. Der erhöles då tillfälle att straxt efter slagtningen undersöka köttet och granska djurens inelfvor. Före slagtningen skulle djuret också undersökas. På så sätt kunde med säkerhet afgöras, hvad som vore odugligt och hvad som kunde till människoföda användas. Detta senare skulle, då det härstammade från fullkomligt friska djur med godt hull förses med särskild stämpel till skillnad från det, hvars inelfvor eller öfriga delar lemnade upplysningar om, att det ej kunde stämpas annat än som sekunda vara. Säsom nu är förhållandet, pläga hemslagtarna, åtminstone hvad tuberkulöst kött angår, sjelfva hemma bortskära en del sjukliga delar: Då dessa djurs inelfvor ej heller medhafvas, så försvåras bedömandet af köttets verkliga beskaffenhet betydligt. Lägg så härtill skillnaden i behandlingssätt. Inom staden blefve köttet slagadt i ett snyggt och sundt slagthus och derifrån blott helt kort väg fördt till afnämaren; å landet slagtas det i snuskiga uthus af landtslagtare och måste hitforslas flera mils väg å bondkärra. Inom staden skulle snart yrkesskickliga slagtare komma att uppstå (för närvarande finnas här 2); den förtjenst, som de till öfver ett hundradetal uppgående landtslagtarne nu hafva af sjelfva slagten, skulle sedermera till större eller mindre del tillkomma stadsslagtarne och indirekt sjelfva staden.

Under förra året blefvo å Kungstorget undersökta 15,762 fall nötkreaturskött, å Masthuggstorget 195, å Stigbergstorget 21, å Kusttorget 183, å Statsbanans godsmagasin 710, å Bergslagsbanans 401, med Hallandsbanan hitkommande 61, å fartyg läggande till vid skeppsbron 158, å fartyg vid Lilla Bommen 261, samt i stadens slagthus 843. Likaledes undersöktes under samma tid 21,772 kalff- och 29,674 färkroppar; det anträffades:

	kalkroppar	färkroppar
å Kungstorget	15,525	24,311
„ Masthuggstorget	709	331
„ Stigbergstorget.....	171	78
„ Kusttorget	408	246
„ Statens jernv. godsmagasin	1,450	1,185
„ Bergslagernas d:o	1,129	522
„ Hallandsbanans d:o	62	487
„ fartyg vid Lilla Bommen	1,317	1,350

	kalkkroppar	färkroppar
å fartyg vid Skeppsbron	659	1,059
i stadens slagthus.....	342	105

Å nedanstående dagar torgfördes här högsta antalet fall nötkreaturskött, kalf- och färkroppar nemligen: Lördagarne den 10 November 320 fall nötkreaturskött, den 7 April 489 kalf- och den 1 September 1,223 färkroppar. Ingen annan dag under året torgfördes här öfver 300 fall nötkreaturskött. Öfver 1,000 får torgfördes blott å ännu en dag nemligen Lördagen den 18 Augusti, då tillförseln deraf var 1,194. Af kalkkroppar torgfördes här Onsdagen den 21 Mars 449, men föröfrigt har ingen dag under året mer än den 7 April öfver 400 här blifvit torgförda.

För att kunna få en öfverblick af, huru stor tillförseln af de olika köttslagen varit veckans alla dagar, meddelas följande tabellariska öfversigt:

	Nötkrea- turskött.	Kalf- kroppar.	Fär- kroppar.
Måndagar	367	201	169
Tisdagar	1,337	1,914	2,120
Onsdagar	4,832	5,178	6,910
Torsdagar	407	374	332
Fredagar	2,062	3,300	3,792
Lördagar	9,550	10,805	16,351
Summa	18,595	21,772	29,674

Af ofvanstående synes således bland annat, att största tillförseln af kött varit på Lördagarne, och att densamma å dessa dagar t. o. m. varit större än å alla öfriga dagar tillsammans.

I afseende på **matvaruförsäljningslokaler** och särskildt sådana, der mjölk försålts, samt bagerier och charkuteriverkstäder må nämnas, att en icke obetydlig del af desamma under året undergått en mer eller mindre grundlig reparation på grund af innehållet i den nya matvaruförordningen.

Mjölkförsäljningslokalernas antal utgjorde vid årets slut 393, hvaraf 269 voro belägna ofvan jord och 124 i källarevåningen. Vid jämförelse med fjolåret ha, trots stadens tillväxt och öppnandet af 16 nya butiker i nybyggda hus, desammans antal minskats med 16, hvilket visar, att en hel del gamla lokaler försvunnit. Dessa har till största delen utgjorts af bostadslägenheter, hvari förut handel bedrifvits. I 4 fall

har bostaden ännu användts som handelslokal, men i dessa fall har handeln varit mycket obetydlig och har mjölken eller grädden ej förvarats inne i lägenheterna, utan i till desamma hörande och i förstugorna belägna snygga skafferier, hvarifrån den egentligen försålts. I 22 fall ha äfven kök blifvit använda till försäljningslokaler; i dessa fall har ingen matlagning i desamma förekommit, spisarne ha varit försatta med snygga skynken.

300 af lokalerna ha blifvit antecknade som snygga och 93 såsom varande af medelmåttig snygghet. 50 ha under året blifvit reparerade. I 384 försåltes grädde, i 88 oskummad mjölk och i 345 skummjölk. Mjölken förvaras numera alltid i slutna kärl. I sådana fall, der handeln äfven omfattat varor af illaluktande slag, som kunnat meddela mjölken bismak, har tillsägelse lemnats om upphörande af mjölkhandeln, derest icke de illa luktande varorna kunnat placeras i kallare eller annan lokal, hvarifrån lukten ej kunnat spridas till mjölken eller till andra i saluboden befintliga lifsmedel.

Äfven **bageriernas** antal har under året undergått minskning, till en del beroende derpå, att desamma numera ej få samtidigt användas till bostadslägenheter. Vid årets slut utgjorde bageriernas antal 212, hvaraf 50 voro belägna i kallarevåningar och 162 ofvan jord. I 101 bakades endast s. k. husbröd, i 72 endast thebröd och i 39 bröd af bägge sorterna. 117 lokaler ha under året blifvit reparerade och 3 bageriaffärer flyttade till nybyggda hus.

Trots föreskrifterna i den nya matvaruförordningen ha under året icke mindre än 68 kök användts till bakning, men i alla dessa fall har matlagningen varit mycket obetydlig och vanligtvis bestått i uppkokning af kaffe under bakningstiderna. Lägenheterna, som bestått af 1 å 2 rum och kök, ha vanligtvis innehafts af barnlösa familjer eller ensamma fruntimmer, som genom bakning sökt skaffa sig sitt lifsuppehälle. Lägenheterna ha dessutom af dem en tid förut innehafts, hvidan helsopolisen hos dem hufvudsakligast öfvervakat, att renlighet blifvit iakttagen vid brödtillverkningen, samt att lokalerna hållits snygga.

Af samtliga bagerilokaler ha 146 blifvit antecknade såsom snygga, 59 såsom varande af medelmåttig snygghet och 7 såsom osnygga. Bageri har antecknats som osnyggt, när det utgjorts af ett kök, som i och för den derstädes bedrifna rörelsen varit väl trångt, och vid helsopolisens besök ej befunnits

vara i så snyggt och rent skick, som önskligt varit; i dessa har sundhetspolisen gjort tätare besök än hos andra.

Alla större bageriaffärer bedrifvas här numera på ett snyggt sätt. För att visa, i huru stor skala härvarande bageriaffärer bedrifvas, har jag under året låtit taga reda på det antal arbetare, som sysselsättes vid de olika bagerierna; det framgår deraf, att

10	sysselsätta	hvardera	1	arbetare,
58	"	"	2	"
71	"	"	3	"
38	"	"	4	"
10	"	"	5	"
8	"	"	6	"
9	"	"	7	"
5	"	"	8	"
1	sysselsätter		9	"
1	"		12	"
1	"		23	"

eller att 212 bagerier sysselsätta tillsammans 736 arbetare.

Charkuteriverkstädernas antal har under året ökats med 3; dessa ha tidsenligt och efter stadgans föreskrifter låtit inreda sina verkstäder i nybyggda hus. En äldre charkuteriaffär har äfven blifvit förflyttad till nybyggt hus med tidsenligt inrättade arbetslokaler. 13 charkuteriverstäder ha under året undergått mer eller mindre grundlig reparation, såsom omläggning af cementgolf, oljemålning af väggar, tak m. m. Af korffabriker d. v. s. sådana, hvori korf tillverkas af endast inellvor, ha 4 under året blifvit reparerade.

Förutom stadens **saluhall** å Kungstorget, som vid årets slut står nästan färdigbyggd, har en ny privat saluhall under året blifvit inredd i gården till den af aktiebolaget Alliance inköpta fastigheten n:o 13 Södra Larmgatan. Genom nedrifning af ett hus inne å gården har denna medelst en bred passage blifvit förenad med den under år 1887 uppförda saluhallen å gården till fastigheten n:o 2 vid Kungstorget. Den 1 November uppläts den nya saluhallen till begagnande. I bägge dessa hallar funnos vid årets slut tillsammans 102 butiker, hvaraf dock i 20 fall mellanväggen mellan 2:ne närgränsande blifvit borttagen, så att af 2:ne en större butik uppstått, hvorigenom butikernas egentliga antal vid årets slut ej uppgick till mer än 82. Af dessa voro alla med undantag af 7 uthyrda. De outhyrda butikerna utgjordes af enkelbutiker.

I 43 af dessa butiker försålles kött eller fläsk, i 5 charkuterivaror, i 16 ost och smör, eller endera af dessa sorter jemte ägg, i 7 bröd, i 2 frukt, i 1 tamfogel och vildt samt i 1 gryn och mjöl. Motsvarande tid 1887 voro 57 butiker uthyrda. Kött- och fläskbutikernas antal utgjorde då 26; häraf synes, att desamma under år 1888 ökats med 17, ett icke obetydligt antal, om man tager i betraktande att före 1887 förutom charkuteributiker blott funnos 3 salubodar, der dylika varor försålles.

I Masthuggsbazaren voro vid årets slut alla butikerna uthyrda; 2:ne närgränsande butiker, förhyrda af samma person, ha blifvit hopslagna till en. Vid jämförelse med år 1887 har under år 1888 fläsk- och köttaffärernas antal derstädes minskats med 2 och bedrifves i dess ställe i en af butikerna handel med frukt och grönsaker och i den andra handel med mjöl och gryn. I de öfriga bedrifves samma slags handel som under fjolåret.

Under året ha å byrån **födoämnen af felaktig beskaffenhet** i 3,563 fall varit föremål för undersökning, hvarvid varorna i 1,434 fall varit frivilligt aflemnade och i 2,129 fall (653 gånger å torg, 1,020 gånger i slagterier, 248 gånger i upplagsmagasiner, 55 gånger i korffabriker, 87 gånger i handelslokaler, 35 gånger å jernvägsstationer och 31 gånger å fartyg) anhållna af helsopolisen.

I 2,118 fall ha varorna varit af till människoföda otjenlig beskaffenhet och i 1,445 fall användbara; i detta senare fall ha varorna ej förr utlemnats till egarens fria disposition, än alla sjukliga delar blifvit frånskiljda. Dessa ha jemte de odugliga födoämnen qvarhållits å byrån, indränkts med fotogen och under helsopolisens tillsyn nedgräfts.

De totalt kasserade varorna ha utgjorts af följande föremål: 30 hela fall och 5 mindre partier nötkreaturskött, 11 hela kalv-, 5 får- och 48 svinkroppar, 5 spädgrisar, 10 partier fläsk, 41 hela fall hästkött, 1 rådjur, 1,621 partier inelfvor af flera olika slag, 2 partier korf, 4 partier fogel, 3 partier salt och 1 parti färsk fisk, 1 parti ostron, 1 parti kräftor, 324 partier ägg, 2 partier ost och 1 parti socker.

För att visa, hvilka djurslag de kasserade hela fallen tillhört, meddelas i nedanstående tabell en öfversigt öfver alla under året å byrån undersökta dylika, som af en eller annan orsak varit af felaktig beskaffenhet.

Djurslag	Antal hela djur- kroppar	Frivilligt å byrån till undersökning af- lemnade		Af hälsopolisen anhållne		Summa	
		Njutbart	Onjutbart	Njutbart	Onjutbart	Njutbart	Onjutbart
Storboskap	552	314	24	208	6	522	30
Kalf	33	13	3	9	8	22	11
Får	30	10	3	15	2	25	5
Svin	776	727	49	—	—	728	48
Spädgris	126	121	4	—	1	121	5
Häst	63	22	40	—	1	22	41
Elg	5	2	—	3	—	5	—
Rådjur	1	—	1	—	—	—	1
Summa	1,586	1,209	124	235	18	1,445	141

Orsaken till kassationen af de hela fallen nötkreaturskött har i 9 fall varit vattusot, i 14 medikaments- eller annan elak lukt, (den senare orsakad deraf, att djuren blifvit för sent stuckna och ej afslagtade förr än flera timmar efter stickningen), i 3 fall höggradig tuberkulos och i 2 fall benskörhet med betydlig afmagring. 1 fall var stadt i förruttnelse och 1 sjelfdött. Sistnämnda djur hade dött under förnatten men först på morgonen afslagtats. Det oaktadt ansåg egaren det vara skäl att göra förfrågan, huruvida han finge försälja detsamma här. Huruvida varorna än månne vara både till halt och utseende, ha landtmännen ändock pretentioner på, att stadsbefolkningen skall hålla tillgodo med dem. Sjelfva vilja de ej förtära kött af annat än friska djur, men tycka att stadsbon får hålla till godo med deras för sjukdom nedslagtade och ofta lång tid medikamentsbehandlade djur, om ej annat därför, än de skola få hjälp till inköp af ett nytt djur.

Af tabellen framgår, att af 552 hela fall felaktigt nötkreaturskött icke mindre än 522 blifvit godkända. Då man från köttet fränskiljer sjukliga delar, misstycka landtmännen det nästan alltid, ty de anse sig ej sedermera få så mycket betaldt därför, som för kött af fullkomligt friska djur. Dessa sjuka köttfall afyttras sedan antingen till köttmånglare, som sönderhugga och uppblanda desamma med kött af bättre beskaffenhet eller ock stycka och sälja landtmännen dem sjelfva.

Af partier nötkreaturskött ha 3 kasserats för sjukdom och 2, hvaraf 1 kokt, för förskämning.

4 af kalkkropparne ha kasserats, enär de varit ofödda, dessa ha vid sjelfva slagtningsstillfället blifvit i stadens slagthus anhållna. 1 har varit stadd i förruttelse, de 6 öfriga ha kasserats dels för gulsot och dels för andra sjukliga förändringar.

För höggradig vattusot ha 4 färkroppar blifvit kasserade jemte 1 till besigtning frivilligt aflemnadt sjelfdödt får.

Af de 48 kasserade svinkropparne har 1 varit stadd i förruttelse, 29 varit sjelfdöda och 18 sjuka. De flesta sjelfdöda svinen ha dött under jernvägstransport hit till Engelska svinslagteriet. Anmälan om förhållandet hade af slagteriet blifvit gjord hos helsopolisen. 5 svin hade dött af koksaltförgiftning. En handlande här hade nemligen inköpt ett parti svin från landsorten för att nedslakta dem i stadens slagthus, men hade öfver natten inqvarterat dem i en slagtcell, i hvars ena hörn ett större parti groft salt var upplagdt i och för hudsaltning. Svinen, som voro hungriga, hade med begärlighet ätit deraf med påföljd att, då man dagen efterät skulle slagta dem, 5 redan voro döda och de öfriga sjuka; dessa senare blefvo efter en tids ändamålsenlig behandling till helsan återställda. Ett par landtmän ha äfven under gångna året försökt sin lycka med att till besigtning inlemna sjelfdöda svinkroppar, men stodo ej lyckan dem deruti bi. Af de sjuka svinkropparne ha 7 blifvit kasserade för trikinsjukdom, 3 för vattusot, 3 för höggradig rachitis med komplikationer af ledinflammationer och contusioner, 1 för tuberkulos i hög grad, 1 för kronisk tarmkatarr, 2 för gulsot och 1 för rödsjuka. 4 af de trikinösa svinen voro från samma ställe i Mölndals by i Fässbergs socken och 3 från Småland.

2 af spädgrisarne voro sjelfdöda, 1 skämd; 2 kasserades på grund af sjukliga förändringar af sådan art, att de befunnos till människoföda otjenliga.

Af fläskpartier voro 5 sjuka och 5 stadda i förruttelse. Bland de sjuka äro inräknade 2:ne amerikanska fläksidor, som innehöllo trikiner.

Af de 41 odugliga fallen hästkött ha 35 härstammat från sjelfdöda och 6 från sjuka djur, som blifvit nedslagtade. Härvarande hästslagtare ha under året hos helsopolisen som vanligt anmält, då dylika djur af dem för fettutsmältning blifvit inköpta och har denna process försiggått under helsopolisens tillsyn. Det väl kokta köttet har användts till svinföda.

Rådjuret kasserades på grund af förskämning.

Samtliga inelfvor kasserades för sjukdom med undantag af 2 partier tarmar (omkring $\frac{1}{2}$ tunna hvarje parti), som voro i hög grad stadda i förruttnelse. Nedanstående tabell visar antalet frivilligt aflemnade och anhållne dylika samt stället, hvarest de af helsopolisen blifvit beslagna.

	Privilligt aflemnade till undersökning	Af helsopolisen anhållne					Summa	
		Å torg	I slagteri	I korffabrik eller charkuteriwerkstad	I upplagsmagasin	Å jernvägsstation		
Nötkreaturs-	lungor	7	124	54	34	—	4	223
	lefrar	10	165	37	12	4	2	230
	våmmar	—	6	3	—	1	1	11
	jufver	—	5	1	—	—	—	6
	hjertan	—	—	2	—	—	—	2
	tarmar	2	—	—	—	2	—	4
Svin.....	lungor	48	—	683	3	—	—	734
	lefrar	26	5	217	2	—	—	250
	hjertan	—	—	1	—	—	—	1
	njurar	—	—	2	—	—	—	2
Kalflefrar	—	2	—	—	—	—	2	
Fårlefrar	2	153	1	—	—	—	156	
Summa	95	460	1,001	51	7	7	1,621	

På grund af förskämning ha kasserats 2 mindre partier köttfärs, 2 mindre partier korf (1 parti lefverkorf och 1 parti knackwurst), 4 partier fogel (3 partier orre och snöripa samt 1 tam höna), 3 partier salt fisk (1 parti om 2 tunnor och 2 partier om 1 tunna sill hvardera), 1 parti färsk kolja, returnerad från Borås under högsommaren, 1 mindre parti ostron, 1 mindre parti kräftor, 1 parti af rätturin och råträck i hög grad nedsmutsadt kaksocker samt 324 partier ägg. Af dessa ha å torg anhållits 13 partier om tillsammans 91 ägg, i upplagsmagasiner 229 partier om tillsammans 15,319 och i handelslokaler 82 partier om tillhopa 423 stycken eller tillsammans 15,833 ägg. Fördelade på månader ha under Januari anhållits 1,375, Februari 333, Mars 178, April 40, Maj 104,

Juni 1,684, Juli 1,486, Augusti 2,062, September 2,412, Oktober 2,415, November 1,914 och December 1,830 ägg.

På af helsopolisen gjord begäran ha härvarande större ägghandlande vid inköp af äggpartier äfven under år 1888 ej till försäljarne återlemnat de ägg, som befunnits skämda, utan ha de i stället underrättat helsopolisen om, när dylika funnits hos dem aflagda. Helsopolisen har då beordrats att i upplagsmagasinen undersöka de af egarne utgallrade äggen, hvarvid de skämda beslagtagits. Förr inköptes dylika partier af småmånglare och månglerskor, som å torgen saluhöllo dem uppblandade med friska ägg. Svårighet var ej att få dylik vara såld, men för allmänheten var det svårt kontrollera en sådan varas beskaffenhet förr än vid användningen.

Tuberkulösa förändringar ha under året temligen allmänt förekommit hos en mängd undersökningsföremål och meddelas härnedan en öfersigt af tuberkulosens förekomst hos olika djurslag och olika organ hos desamma.

	Frivilligt aflemnade till undersökning	Af helsopolisen anhållne						Summa
		Å torg	I slagterier	I korfbrikker och charkuteri-verkstäder	Å jernvägsstationer	Å fartyg	I handelstokaler	
Storboskap	26	29	9	—	4	3	1	72
Svinkroppar	526	—	—	—	—	—	—	526
Nötkreaturs- {	lungor	3	57	36	20	3	—	119
	lefrar	—	9	6	2	2	—	19
	våmmar	—	2	3	—	1	—	6
Svin- {	lungor	46	—	496	3	—	—	545
	lefrar	26	3	145	2	—	—	176
Kojufver	—	1	1	—	—	—	—	2
Summa	627	101	696	27	10	3	1	1,465

Häraf synes, att sammanlagda antalet tuberkulösa föremål utgjort 1,465, hvaraf 627 frivilligt aflemnade och 838 af helsopolisen anhållne.

För att af antecknade fall kunna sluta till förekomsten af tuberkulos bland nötboskapen, får man hopsommara antalet frivilligt inlemnade och anhållne fall storboskap med antalet anhållne nötkreaturslungor, då man erhåller siffran 188,

hvarifrån dock 12 å torg, 9 i slagterier och 3 å jernvägsstationer gjorda beslag skola afgå, enär tuberkulösa förändringar påträffats hos såväl köttfallen (å bröst- och bukhinnorna eller endera af dem) som hos lungorna. Antalet med tuberkulos behäftad boskap utgjorde alltså 164. Fördelade på alla under året undersökta fall storboskap ha tuberkler förefunnits hos 1 på 113. Att dock ett vida större antal slagtdjur varit af denna sjukdom angripet, är helt säkert, ty många tuberkulösa lungor, som förr kommo till staden, medtagas numera ej, enär en stor del hemslagtare lärt sig, att dylika blifva af helsopolisen beslagtagna. För att dock få någon valuta af desamma ha flera hemslagtare från Bergjum, Angered och Stora Lundby socknar företagit sig att utfordra sina svin dermed, men med påföljd, att svinen angripits af tuberkulos. Under året ha icke mindre än 23 hemslagtare å byrån inlemnat tillsammans 66 dylika fläsk.

8 ha	inlemnat	hvardera	1 fläsk.
5	"	"	2 "
5	"	"	3 "
2	"	"	4 "
1	har	"	5 "
1	"	"	8 "
1	"	"	12 "

Sjukdomen upptäcktes deraf, att hos alla fläskerna funnos i käftgroparne förstörade tuberkulösa lymfkörtlar. Vid förfrågan erkände sig alla ha gifvit svinen tuberkulösa inelfvor; de flesta sade sig ha uppvisat köttet efter samma djur å byrån, hvarest då tuberkulösa delar å desammas bröst och bukhinnor blifvit fränskurna. En del af dessa hemslagtare ha äfven inlemnat lungor och lefrar af dessa svin med anhållan att få upplysning om, af hvilken sjukdom deras svinbesättningar voro angripna. Stor förvåning och rädsla uppstod derföre bland dem, isynnerhet då de fingo höra, att en af dem hade haft 12 svin, en 8, en 5 o. s. v., som voro af denna sjukdom angripna. De fingo åtminstone derigenom ett talande bevis på, att dylika inelfvor verkligen voro af skadlig beskaffenhet.

Tuberkulos har under året visat sig vara en mycket vanligt förekommande sjukdom hos svin.

Hos en charkuterihandlande, som från herregårdar i Västergötland och Halland inköper de svin, han för sin affär behöfver, och nedslaktar dem här å eget slagthus, ha tuberkulösa förändringar påträffats hos 34 svinkroppar, 39 par svinlungor och 11 svinlefrar.

De flesta fallen ha dock förekommit bland vid Engelska svinslagteriet slagdade svin. Under året ha derstädes tuberkulösa förändringar påträffats hos 426 svinkroppar, 499 par svinlungor och 145 lefrar. Ensamt från en egendom i Halland ha 517 hitsända svin visat dylika förändringar: 211 gånger i kroppen, 250 gånger i lungorna och 70 gånger i lefvern.

Sammanställas samtliga dessa fall af tuberkulos hos svinkroppar, lungor och lefrar, te sig desamma för året sålunda:

	Svin- kroppar	Svin- lungor	Svin- lefrar
Från 23 hemslagtare	66	7	20
„ charkuterihandlande	34	39	11
„ Engelska svinslagteriet	426	499	145
	Summa 526	545	176.

Härvarande Engelska svinslagteri uppköper sina svin hufvudsakligast från herregårdar och mejerier i Vester- och Östergötland, Halland och Småland antingen direkt genom ombud eller ock af uppköpare i de olika landskapen, som tillföra dem svin i hundradetal, inköpta från flera olika håll. Att under sådana förhållanden kunna skaffa sig någon närmare uppgift öfver, hvarest de tuberkulösa svinen varit uppfödda, har i allmänhet varit omöjligt. Enstaka fall af tuberkulos ha derstädes förekommit mindre ofta, vanligtvis ha flera fall förekommit på en gång. Af upplysningar angående orsaken till sjukdomen hos de härofvän nämnda fallen från samma egendom i Halland har inhemtats, att densamma sannolikt bibringats svinen genom separerad mjölk från en tuberkulös kobesättning, hvaribland t. o. m. flera fall af jufvertuberkulos förekommit. Sedan man en tid bortåt gifvit svinen mjölk i kokt tillstånd, aftog sjukligheten så småningom mot årets slut. Smittan kan på flerahanda sätt spridas inom en svinahjord; jag vill här blott anföra ett, hvarå jag särskildt aktgifvit, och som ej torde höra till sällsyntheten. En bland de vanligaste sjukdomsprocesserna vid svintuberkulos består i förstoring af käftgropslymfkörtlarne med tuberkulösa afsättningar deri. Det vanligaste är, att dessa ända till ett gåsäggs storlek förstörade lymfkörtlar genom kalkafsättningar omvandlas till hårda svulster, men ibland och ej så sällan händer, att en varbildningsprocess uppstår i desamma. Detta var innehåller ofta tuberkelbaciller i icke ringa mängd, efter hvad jag genom mikroskopiska undersökningar öfvertygat mig.*) Då dessa abscesser

*) I tuberkulösa väfnader hos dessa svin har doktor Almquist under året i åt-

öppna sig, och innehållet uttömmes bland födan eller annorstädes i svinstallet, så inses genast, huru lätt smittan i en svinahjord på detta sätt kan spridas. Bronchialkörtlarne äro städse angripna vid denna sjukdom, oftast betydligt förstörade och kalkvandlade. Miliartuberkler i olika stor utbredning förefinnas ofta i lungorna och äfven i lefvern, men mera sällsynt i mjelten. Hals-, mediastinal- och mesenteriallymfkörtlarne ej så sällan angripna. Tuberkler träffas ej heller så sällan på bröstninnan. Några få gånger ha tuberkulösa processer påträffats i ryggkotor och ledgångar och detta mestadels hos svin, som äfven varit angripna af rachitis. Jufvertuberkulos hos svin har en gång under året blifvit iakttagen.

Inom staden och i dess **slagthus** ha under året blifvit slagdade endast 843 storboskap, 342 kalffvar och 105 får. Som helsopolis alltid är närvarande, då slagtderstädes eger rum, och undersökning af såväl köttet som djurens inelvor straxt efter slagtingen företages, hvarvid det, som befinnes odugligt, genast anhålles, så kunna vi här lemna säkra uppgifter på de föremål, som under året derstädes varit felaktiga. Dessa ha utgjorts af 13 storboskap, 54 nötkreaturslungor, 37 nötkreaturslefrar, 1 kojufver, 2 nötkreatursvämmar, 1 fårlefver och 4 ofödda kalffvar eller tillsammans 112 föremål. Med undantag af 12 fall nötkreaturskött, från hvilka sjukliga delar från-skiljdes, innan de fingo bortföras till försäljning, ha alla öfriga föremål blifvit kasserade. Tuberkulösa förändringar påträffades hos 9 hela fall nötkreaturskött, hvaraf ett blef totalt kasseradt, 36 par nötkreaturslungor, 6 lefrar och 3 vämmar af nötkreatur samt 1 kojufver eller tillsammans 55 föremål. Af lungornas antal i förhållande till slagtdade djur synes, att icke mindre än 1 på 23 eller öfver 4 % af slagtdjuren varit angripna af tuberkulos.

Af ofvanstående kan lätt inses, hvilken fördel ligger deri, att besigtning kan ske redan vid slagtingstillfället, innan varorna hunnit spridas i staden. Värst är, om sådana varor hinna till korffabrikerna eller charkuteriverkstäderna och blifva nedhackade, innan helsopolisen får fatt i dem.

Trots den vaksamma kontroll, som af helsopolisen utöfvats öfver torgförda varor och sådana, som hitfraktats med ång-

skilliga fall påvisat de för sjukdomen karakteristiska bacillerna, dessa ha nästan alltid derstädes förekommit i ringa antal; i flera fall lyckades det icke att medelst färgning påvisa tuberkelbakterier i de sjukligt förändrade partierna. Att alla ifrågasvarande sjukliga förändringar berott på tuberkelbildning, kan ej betviflas af den, som studerat tuberkelbildningen hos djur.

båtar och bantåg, ha ändock under året icke mindre än 51 felaktiga föremål (34 par lungor och 12 lefrar efter nötkreatur samt 3 par svinlungor och 2 svinlefrar) anträffats i korffabriker; dessa blefvo der beslagtagna, innan någon bearbetning af desamma hunnit påbörjas. Af dessa voro 27 föremål (20 par nötkreaturlungor och 2 lefrar samt 3 par svinlungor och 2 lefrar) behäftade med tuberkulösa förändringar.

Som det kan ega ett visst intresse att lära känna tillförseln storlek af olika slags födoämnen, som tillföras ett samhälle, har jag, speciellt hvad **mjölken** beträffar, sökt taga reda på den ungefärliga förbrukningen deraf pr dag. Någon exakt siffra kan man ju ej erhålla, enär man ej utan mycket stort besvär kan lära känna, huru mycket mjölk, som genom de s. k. mjölkbudn direkt lemnas till hushållen, och då tillförseln dessutom under olika årstider kan vara vexlande.

Vid beräkandet har jag tillvägagått på följande sätt. Under en veckas tid från den 6 till den 12 Maj, har helsopolisen å fartyg och jernvägsstationer räknat kanntalet oskummad och skummad mjölk, som med alla dessa lägenheter under denna vecka tillförts staden. I förbigående må nämnas, att såväl mjölksorten, som kanntalet äro antecknade å på flaskorna fastklistrade etiketter. Likaså har under en veckas tid från den 26 April till den 2 Maj, hvarje dag räknats antalet kannor mjölk, som dessa dagar af bönder å de olika torgen saluhålits. Vidare har under Juli månad uppgifter inhemtats från alla mjölmagasin inom staden, huru mycket mjölk hvarje magasin dagligen plägar inköpa af mjölkbud för återförsäljning.

Tillförseln pr vecka har enligt de gjorda anteckningarna varit:

	oskummad mjölk	skummjölk
med ångfartyg	1,548 kannor	4,357 kannor
„ statens jernväg.....	1,841 „	27,452 „
„ bergslagernas jernväg ...	4,188 „	12,591 „
å torg	2,928 „	13,095 „
	summa 10,505 „	57,495 „
alltså pr dag	1,501 „	8,214 „
från mjölkbud till mjölkmagasin	423 „	1,582 „
tillsammans dagligen	1,924 kannor	9,796 kannor.

Denna mjölmängd jemte den okända qvantitet, som af mjölkbudn direkt lemnas till hushållen, utgör den ungefärliga

mjölkkonsumtionen pr dag i Göteborg. Den mjölk, som af mjölkbud lemnas direkt till hushållen, utgöres till största delen af oskummad mjölk och uppgår nog till en ganska anseelig qvantitet.

Hvilken mängd mjölk, som pr dag tillföres staden af allmoge med undantag af den ofvan nämnda till hushållen direkt levererade mjölken, får man reda på genom att med 7 dela antalet kannor å torg under veckan 26 April—2 Maj af bönder saluhållen oskummad (2,928) och skummad (13,095) mjölk, eller 418 kannor oskummad och 1,871 kannor skummjölk. Om så härtill lägges det antal kannor, som levererats till mjölmagasin direkt, eller 423 kannor oskummad och 1,582 skummjölk, så erhålles pr dag 841 kannor oskummad och 3,453 kannor skummjölk. Öfrig mjölk har utgjorts af från mejerier och herregårdar i landsorten med ångfartyg och jernvägar hitsänd mjölk och har tillförseln i medeltal pr dag varit 1,083 kannor oskummad och 6,343 kannor skummjölk. Den levereras hit till några få större mjölkaffärer, som åter försälja densamma till mjölmagasin och mjölkhandlande å salutorgen.

För att visa, huru mycket oskummad och skummad mjölk, som dels af bönder och dels af mjölkhandlande försäljes å de olika salutorgen, meddelas härnedan en tabellarisk öfversigt öfver kanntalet mjölk, som under veckan 26 April—2 Maj derstädes försålde.

	Af bönder saluhållen		Af mjölkhandlare saluhållen		Summa	
	Oskummad mjölk	Skummjölk	Oskummad mjölk	Skummjölk	Oskummad mjölk	Skummjölk
Kungstorget	1,538	6,029	420	4,715	1,958	10,744
Grönsakstorget	218	582	—	—	218	582
Masthuggstorget	653	3,325	—	3,721	653	7,046
Stigbergstorget	303	1,206	—	1,030	303	2,236
Kusttorget	216	1,953	—	200	216	2,153
Summa kannor	2,928	13,095	420	9,666	3,348	22,761

Antalet försäljare af oskummad mjölk under denna vecka har utgjorts af 556 bönder och 18 mjölkhandlande eller i medeltal pr dag af förra slaget 93 och af senare 3. Dessa mjölk-

handlande ha haft försäljning å Kungstorget. Skummjolk har under samma tid försålts af 773 bönder och 84 mjölkhandlande eller i medeltal pr dag 129 af förra och 14 af senare slaget. Huru försäljarnes antal å de olika torgen under denna tid varit fördelade, meddelas i härneda stående tabell.

	Antal bönder, som saluhållit		Antal mjölkhandlande, som saluhållit	
	Oskummad mjölk	Skummad mjölk	Oskummad mjölk	Skummad mjölk
Kungstorget	255	344	18	36
Grönsakstorget	58	57	—	—
Masthuggstorget	121	171	—	24
Stigbergstorget	65	87	—	18
Kusttorget	57	114	—	6
Summa	556	773	18	84

Att en så stor kvantitet mjölk, som ofvan synes, försäljes å salutorgen under bar himmel, der minsta vindpust tillför densamma en massa i luften sväfvande orenlighetspartiklar, är naturligtvis mycket olämpligt, isynnerhet om mjölken skall användas såsom föda åt spädnare barn. Ett önskningsmål vore derföre, att denna torghandel med mjölk inom ej alltför aflägsen framtid måtte försvinna och i stället öfverflyttas till snygga försäljningslokaler.

950 mjölkprof (87 oskummad och 863 skummjolk) ha under året blifvit af helsopolisen inköpta, hvaraf å torg 574 (35 oskummad och 539 skummjolk) samt i mjölmagasin 376 (52 oskummad och 324 skummjolk). Samtliga dessa prof ha af helsopolisen medelst Quevennes' mjölkvåg blifvit undersökta å egentliga vigten. Blott i ett enda fall har vattenspädnung kunnat mistänkas, nemligen i ett å Grönsakstorget den 7 Juli inköpt skummjölksprof, hvars egentliga vigt visade 1,0310. Profvet öfverlemnades till stadskemisten för bestämning af fetthalten, som befanns vara 0,88 %, och förklarade han, att densamma var förfalskad genom vattentillsats. För utrönande af, huru fetthalten förhölle sig i härstädes saluhållen skummjolk, ha under året till stadskemisten för undersökning derå tillsammans 77 prof dylik mjölk blifvit inlemnade, hvaraf 40 blif-

vit inköpta hos bönder å torg och 37 i mjölkförsäljningslokal-
ler; i de sistnämnda inköptes endast mejerimjöl-
k.

Medelfetthalten för alla profven har utgjort 0,83 $\frac{0}{100}$, men
var densamma för bondmjölken betydligt högre än för mejeri-
mjölken. Den förra visade nemligen 0,96 $\frac{0}{100}$ fett, då den se-
nare ej nådde mer än 0,70 $\frac{0}{100}$. I medeltal har egentliga vig-
ten för alla profven såväl för bond- som för mejerimjölken
 varit 1,0354. Högsta och lägsta fetthalten för bondmjölken var
 1,61 $\frac{0}{100}$ och 0,56 $\frac{0}{100}$ samt för mejerimjölken 1,26 $\frac{0}{100}$ och 0,40 $\frac{0}{100}$.

I nedanstående tabell lemnas en närmare öfversigt af fett-
halten i dessa skummjölksprof. Fettbestämningarna ha blifvit
verkställda enligt Soxhlets metod.

	Antal prof	
	Bondmjölk	Mejerimjölk
Öfver 1,5 $\frac{0}{100}$ fett	1	—
Mellan 1,0 $\frac{0}{100}$ —1,49 $\frac{0}{100}$	17	4
0,90 —0,99 $\frac{0}{100}$	7	2
0,80 —0,89 $\frac{0}{100}$	7	3
0,70 —0,79 $\frac{0}{100}$	5	10
0,60 —0,69 $\frac{0}{100}$	2	8
0,50 —0,59 $\frac{0}{100}$	1	5
0,40 —0,49 $\frac{0}{100}$	—	5
Summa	40	37

Genom helsopolisen ha visserligen inga prof af oskummad
mjölk under året blifvit aflennade till stadskemisten för un-
dersökning å fetthalten, men ett par större mjölkaffärer ha un-
der året hos honom låtit undersöka den i deras försäljnings-
lokaler saluhållna oskummade mjölken. Då jag fått taga del
af analyserna, vill jag härnedan anföra resultaten. En del af
dessa undersökningar ha blifvit utförda med Soxhlets appa-
rat, men de flesta med De Laval's laktokrit. Stadskemisten
har sjelf låtit afhämta profven i försäljningslokalerna. En af
firmorna har låtit undersöka oskummad mjölk från 2 håll,
från 1:sta stället har ett prof i veckan blifvit undersökt, från
andra stället ha prof blifvit afhämtade mera oregelbundet så-
som under Juni månad 5, Juli 3, Augusti 2, September 12,
Oktober 21, November 7 och December 4 gånger.

I nedanstående tabell meddelas resultatet af dessa undersökningar och äro profven från förra stället att igenfinna under n:r 1, och från senare stället under n:r 2.

	N:r 1	N:r 2	Summa prof
Öfver 3,5 % fett	8	10	18
Mellan 3—3,49 % fett	38	23	61
„ 2,5—2,99 % „	6	19	25
Under 2,5 % „	1	2	3
Summa	53	54	107

Medelfetthalten hos profven n:r 1 har varit 3,17 % och hos n:r 2 något lägre eller 3,11 %. Blott ett prof från hvardera stället har hållit öfver 4 % fett. Lägsta fetthalten har varit 2 % och högsta 4,2 % från bägge ställena.

Den andra firmans mjölk har varit vida bättre, densamma har hvarje söknedag låtit undersöka fetthalten hos den från en större egendom i Vestergötland dagligen levererade mjölken. Vid 306 undersökningar har fettprocenten varit:

Under 2,5 % hos	4 prof
Mellan 2,5—2,99 % „	32 „
„ 3,0—3,49 % „	88 „
„ 3,5—3,99 % „	81 „
Öfver 4 % „	101 „

Medeltalet fett har under de olika månaderna varit följande: Januari 3,19 %, Februari 3,10 %, Mars 3,62 %, April 3,52 %, Maj 3,88 %, Juni 3,70 %, Juli 4,0 %, Augusti 3,94 %, September 3,85 %, Oktober 3,96 %, November 3,91 % och December 3,46 %. Medeltalet af dem alla utvisar en fetthalt af 3,68 %, hvilket för våra förhållanden är ett ganska högt procenttal. Hvad som här dock faller mest i ögonen är, att en så stor mängd prof som 181 hållit öfver 3,5 % fett. 270 prof ha hållit öfver 3,0 % fett.

Att fetthalten hos denna mjölk understundom nedgått under 3 %, torde ha berott på sjelfskumning och derpå, att kemisten i dessa fall först senare på dagen låtit afhemta profven, då redan en del fett afskiljts med den från kärlden först uppmätta och till kunder utlemnade mjölken.

Önskligt vore, att åtminstone större mjölkaffärer låte undersöka den af dem till salu hållna oskummade mjölken, (som de vanligtvis inköpa från ett enda håll). Derigenom skulle de

dels kunna hålla kontroll öfver säljaren, att han lemnade en fullgod vara, som i fetthalt ej understege 3 %, dels skulle på så sätt allmänheten lära sig, att det är stor skillnad på mjölk både i afseende å näringsvärde och smak, allteftersom fetthalten är högre eller lägre. Då mjölken i fetthalt understege nämnda procenttal skulle anmärkning genast göras till producenten, som genom ökad kraftutfodring blefve tvingad producera en fetare mjölk, försåframt han ville behålla leveransen.

Bifogade tabeller 4—10 lemna närmare uppgifter öfver antal och beskaffenhet af de varor, som, frivilligt aflemnade eller af helsopolisen anhållne, blifvit å köttbesigtningebyrån under året undersökta, öfver antalet af helsopolisen undersökta fall nötkreaturskött, kalf- och färcroppar, öfver å byrån undersökt fläsk, samt bageriers och mjölkförsäljningslokalers antal, läge och beskaffenhet.

C. L. BLOMGREN.

Tab. 4. Summarisk öfversigt öfver å byrån undersökta födoämnen.

Månad	Varan		Varans beskaffenhet			Varan anhållen						Varan till människoföda		
	Frivilligt aflemnad till besigtning å byrån	Anhållen af helsopolisen	Sjukt	Skändt	Sjelftkött	Å torg	I slagteri	I upplagsmagasin	I korffabrik	I handelslokal	Å jernvägsstation	Å fartyg	Njutbar	Onjutbar
Januari . .	60	134	151	38	5	50	40	20	8	15	1	—	68	126
Februari . .	64	100	145	17	2	33	41	13	8	5	—	—	62	102
Mars . . .	148	237	362	14	9	56	156	12	10	3	—	—	153	232
April . . .	173	184	347	5	5	45	122	8	4	—	3	2	172	185
Maj	189	174	350	8	5	42	112	8	4	—	4	4	199	164
Juni	178	181	330	22	7	52	98	15	3	2	6	5	199	160
Juli	150	167	288	22	7	52	85	16	5	5	2	2	146	171
Augusti . .	161	213	336	34	4	88	85	27	—	2	6	5	160	214
September	83	189	214	55	3	70	62	34	—	14	2	7	83	189
Oktober . .	116	241	298	44	15	74	113	35	5	6	4	4	91	266
November	59	155	150	56	8	40	54	35	5	21	—	—	52	162
December .	53	154	166	39	2	51	52	25	3	14	7	2	60	147
Summa	1,434	2,129	3,137	354	72	653	1,020	248	55	87	35	31	1,445	2,118

Tab. 5. Uppgift å födoämnen, som å byrån varit frivilligt aflemnade till undersökning.

Varans art.	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Summa	Varuegarens hemvist		Varans beskaffenhet			Varan till människoföda		Anmärkningar	
														Göteborg	Landsorten	Sjukt	Skämdt	Sjelflädt	Njutbar	Ojnutbar		
Kött af storboskap	17	13	12	20	60	74	41	27	25	19	14	18	340	9	331	338	1	1	314	26	*)	
" " kalf	—	1	3	3	1	1	1	4	2	—	—	—	16	—	16	16	—	—	13	3	Hela.	
" " får	—	—	—	4	2	—	—	2	—	4	1	—	13	—	13	12	—	1	10	3	Hela.	
" " svin	34	40	105	97	91	73	77	102	35	61	39	25	779	516	263	749	1	29	728	51	**)	
" " spädgris . .	4	6	12	31	23	17	8	10	5	6	1	2	125	—	125	123	—	2	121	4	Hela.	
" " häst	4	4	5	4	6	9	11	4	5	5	1	4	62	14	48	27	—	35	22	40	Hela.	
" " elg	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2	—	2	—	—	—	2	—	Hela.	
" " räddjur . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	1	Hela.	
Inelfvor	1	—	11	14	6	4	12	11	8	21	3	4	95	47	48	95	—	—	—	95	—	***)
Tamfögel	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	1	—	Höna.
Summa	60	64	148	173	189	178	150	161	83	116	59	53	1,434	588	846	1,363	3	68	1,210	224		

*) 338 hela, 2 partier, hvaraf 1 sjukt och 1 skämdt parti.

**) 776 hela, 3 partier, hvaraf 1 färskt, 2 salta partier, alla 3 af sjukt djur.

***) 10 nötkreaturs-, 26 svin- och 2 färlefrar, 7 nötkreaturs- och 48 par svinlungor samt 2 partier tarmar efter nötkreatur.

Tab. 6. Uppgift å af Göteborgs helsopolis anhållne födoämnen.

Varans art	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Summa	Varnegarens hemvist		Varans beskaffenhet		Varan anhållen						Varan till människoföda		Anmärkningar.			
														Göteborg	Landsorten	Sjukt	Skändt	Sjelfödt	Å torg	I slagteri	I upplagsmagasin	I korffabrik	I handelslokal	Å jernvägstation	Å fartyg		Njutbar	Ojnutbar	
																													205
Kött af storboskap	13	4	22	24	24	37	20	16	17	20	7	13	217	12	205	215	2	—	148	13	—	2	1	25	28	208	9	*)	
” ” kalv	1	1	3	3	1	2	2	3	1	—	—	—	17	4	13	12	1	4	11	4	—	—	—	—	2	9	8	**)	
” ” får	1	2	3	—	2	3	1	3	1	—	—	—	17	1	16	17	—	—	17	—	—	—	—	—	—	15	2	Hela.	
” ” häst	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	Helt.	
” ” svin	—	2	—	1	1	—	—	1	1	2	—	—	8	8	—	2	6	—	1	1	4	—	1	1	1	—	8	***)	
” ” elg	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	3	—	3	3	—	—	2	—	—	—	—	—	—	3	—	—	
Inelfvor	81	74	195	152	139	120	122	157	114	178	93	101	1526	1134	392	1524	2	—	460	1001	7	51	—	7	—	—	1526	—	—
Köttfärs	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	2	2	—	—	2	—	—	—	1	1	—	—	—	—	2	—	—
Korf	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	2	—	—	—	—	1	1	—	—	—	2	—	—
Skogsfogel	—	—	—	—	—	1	—	—	2	—	—	—	3	3	—	—	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—
Salt fisk	1	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	3	3	—	—	3	—	1	—	2	—	—	—	—	—	3	—	—
Färsk fisk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—
Ostron	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—
Kräfter	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Ägg	37	17	11	4	7	15	21	31	49	39	55	38	324	318	6	—	324	—	9	—	233	—	82	—	—	—	324	—	—
Ost	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	2	1	1	—	2	—	—	—	1	—	—	1	—	—	2	—	—
Socker	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—
Summa	134	100	237	184	174	181	167	213	189	241	155	154	2129	1492	637	1774	351	4	653	1020	248	55	87	35	31	235	1894	—	—

*) 214 hela, 3 partier.

**) Hela, hvaraf 4 ofödda.

***) 1 skämd spädgris, 7 partier.

Tab. 7. Uppgift å undersökta fall nötkreaturskött

Månad	Å torg												Å jernvägarnes		
	Kungstorget			Masthuggs- torget			Stigbergs- torget			Kusttorget			Statens banas		
	Storboskap	Kalfvar	Får	Storboskap	Kalfvar	Får	Storboskap	Kalfvar	Får	Storboskap	Kalfvar	Får	Storboskap	Kalfvar	Får
Januari . .	1,440	1,309	672	21	58	5	4	14	—	18	33	6	35	148	40
Februari . .	1,442	1,460	500	32	51	8	1	23	2	22	39	4	55	83	45
Mars . . .	1,468	2,175	719	30	89	1	1	21	—	18	35	2	68	167	109
April . . .	1,355	1,834	708	34	101	9	—	28	1	14	69	2	68	206	81
Maj	1,188	1,448	603	20	96	2	—	18	—	8	34	5	76	208	138
Juni	954	1,686	984	8	85	11	—	11	—	5	31	6	82	163	94
Juli	746	1,133	2,325	—	58	17	—	10	—	4	22	3	53	85	118
Augusti . .	994	1,061	5,491	—	26	19	—	4	3	4	16	3	41	59	117
September .	1,226	879	5,611	7	30	61	—	5	18	14	26	47	49	38	71
Oktober . .	1,471	708	3,713	14	38	102	2	12	31	16	27	63	61	85	194
November .	1,716	808	1,878	21	33	70	7	11	13	33	32	62	70	123	99
December .	1,762	1,024	1,107	8	44	26	6	14	10	27	44	43	52	85	79
Summa	15,762	15,525	24,311	195	709	331	21	171	78	183	408	246	710	1,450	1,185

samt får- och kalkkroppar.

godsmagasiner						Å fartyg läggande till vid						I stadens slagthus			Summa		
Bergslagsbanans			Hallandsbanans			Skeppsbron			Lilla Bommen								
Storboskap	Kalfvar	Får	Storboskap	Kalfvar	Får	Storboskap	Kalfvar	Får	Storboskap	Kalfvar	Får	Storboskap	Kalfvar	Får	Storboskap	Kalfvar	Får
60	143	54	—	—	—	32	82	53	—	—	—	58	18	7	1,668	1,807	837
42	121	31	—	—	—	15	83	20	—	—	—	64	23	8	1,673	1,883	618
72	176	59	—	—	—	—	—	—	—	—	—	76	21	2	1,733	2,684	892
41	165	58	—	—	—	13	110	48	19	202	45	93	36	1	1,637	2,751	953
29	158	51	—	—	—	11	178	50	44	364	88	93	46	7	1,469	2,550	944
29	102	29	—	—	—	20	80	72	42	249	118	92	46	10	1,232	2,453	1,324
20	75	33	—	—	—	6	27	61	17	108	74	78	31	18	924	1,549	2,649
16	28	30	—	—	—	16	5	125	28	61	144	58	36	6	1,157	1,296	5,938
16	27	25	11	2	77	2	19	123	17	54	195	63	31	7	1,405	1,111	6,235
21	29	56	21	11	280	16	14	254	30	80	321	62	20	7	1,714	1,024	5,021
24	48	58	18	20	86	18	32	177	41	97	226	52	23	24	2,000	1,227	2,693
31	55	38	11	29	44	9	29	76	23	102	139	54	11	8	1,983	1,437	1,570
401	1,129	522	61	62	487	158	659	1,059	261	1,317	1,350	843	342	105	18,595	21,772	29,674

Tab. 8. Uppgift på undersökt fläsk.

Månad	Besigtigadt fläsk					Trikinhaltigt fläsk				
	Svenskt			Ameri- kanskt	Från annan ntländsk ort	Svenskt			Ameri- kanskt	Från annan ntländsk ort
	Hela	Halva	Stycken	Stycken	Stycken	Hela	Halva	Stycken	Stycken	Stycken
Januari	2,294	154	2,135	—	25	—	—	—	—	—
Februari	2,570	112	2,220	21	—	—	—	—	1	—
Mars	2,656	88	2,249	—	29	—	—	—	—	—
April	2,830	69	2,004	—	2	4	—	—	—	—
Maj	2,537	54	2,066	—	—	—	—	—	—	—
Juni	1,211	29	1,856	41	6	—	—	—	—	—
Juli	575	6	1,665	40	6	—	—	—	—	—
Augusti	698	2	2,909	—	6	2	—	—	—	—
September	1,049	6	2,132	—	15	1	—	—	—	—
Oktober	2,816	41	3,262	20	33	—	—	—	1	—
November	4,203	289	3,155	—	—	—	—	—	—	—
December	3,974	429	2,771	—	50	—	—	—	—	—
Summa	27,413	1,279	28,424	122	172	7	—	—	2	—

Tab. 9. Lokaler för försäljning af mjölk och grädde vid slutet af år 1888.

Lokalernas läge	Antal	Lokalen belägen		Bostad			Lokalens beskaffenhet					Försäljning af		
		Oftan jord	I källarevåning	I lokalen	Sammanhängande med lokalen	Utom lokalen	Rymlig	Liten	Snygg	Af medelmåttig snygghet	Osnygg	Grädde	Oskummad mjölk	Skummjolk
Nordstaden	27	20	7	2	13	12	17	10	23	4	—	27	16	25
Sydstaden	33	17	16	—	18	15	22	11	22	11	—	31	19	27
Olskroken, Redbergslid, Stampen och Hultmans holme	40	39	1	—	34	6	16	24	40	—	—	40	1	38
13:de och 14:de rotarne	23	3	20	—	9	14	20	3	21	2	—	23	16	23
15:de roten	11	5	6	—	4	7	10	1	11	—	—	11	5	8
12 rotens 2 afd., V. Brantdala	16	10	6	—	11	5	7	9	13	3	—	16	1	12
Landala	40	28	12	—	28	12	25	15	30	10	—	38	3	27
Östra och Nya Haga	44	35	9	—	34	10	27	17	42	2	—	44	7	39
Vestra Haga	28	18	10	—	17	11	16	12	21	7	—	27	4	28
Pustervik	2	—	2	—	1	1	1	1	2	—	—	2	2	2
Annedal	36	25	11	—	18	18	16	20	25	11	—	33	6	36
Masthugget	6	1	5	—	3	3	6	—	6	—	—	6	3	6
Majornas 1:ste rote	22	20	2	1	18	3	16	6	10	12	—	21	2	15
„ 2:dre do	6	6	—	—	1	5	6	—	5	1	—	6	2	6
„ 3:dje do	25	20	5	—	17	8	18	7	12	13	—	25	1	19
„ 4:de do	4	3	1	1	3	—	2	2	2	2	—	4	—	4
„ 5:te do	17	9	8	—	7	10	15	2	6	11	—	17	—	17
„ 6:te do	13	10	3	—	9	4	10	3	9	4	—	13	—	13
Summa	393	269	124	4	245	144	250	143	300	93	—	384	88	345

Tab. 10. Bagerierna vid slutet af år 1888.

Lokalernas läge	Bakning af			Lokalen belägen		Bostad		Lokalen					
	Antal	Husbröd	Både hus- o. thebröd Thebröd	I källarevåning	Oftan jord	I bageriet	Utom bageriet Sammanhängert med bageriet	Rymlig Liten	Snygg	Af medelmåttig snygghet	Osnygg		
Nordstaden	17	5	7	5	1	16	—	6	11	13	4	13	4
Sydstaden	30	9	17	4	3	27	1	15	14	16	14	17	13
Olskroken, Redbergslid, Stampen och Hultmans holme	14	9	3	2	—	14	—	10	4	7	7	14	—
13:de och 14:de rotarne	4	—	2	2	4	—	—	1	3	4	—	4	—
15:de roten	3	1	2	—	2	1	—	2	1	2	1	3	—
12 rotens 2 afd., V. Brantdala och Gibraltar	5	3	2	—	3	2	—	5	—	1	4	4	1
Östra och Nya Haga	22	6	6	10	6	16	—	14	8	13	9	19	3
Vestra Haga	10	4	4	2	—	10	—	5	5	5	5	10	—
Landala	10	8	2	—	6	4	—	7	3	3	7	5	5
Annedal	28	17	9	2	13	15	—	11	17	13	15	21	6
Masthugget	7	1	3	3	3	4	—	2	5	5	2	6	1
Majornas 1:ste rote	16	11	2	3	—	16	—	11	5	10	6	5	8
„ 2:dre „	5	3	—	2	1	4	—	3	2	5	—	4	1
„ 3:dje „	19	12	5	2	6	13	—	10	9	13	6	8	9
„ 4:de „	7	3	4	—	1	6	—	2	5	6	1	5	2
„ 5:te „	10	8	1	1	1	9	—	5	5	9	1	5	4
„ 6:te „	5	1	3	1	1	5	—	3	2	4	1	3	2
Summa	212	101	72	39	50	162	1	112	99	129	83	146	59

g) **Kemiska analyser.**

Stadskemistbefattningen i Göteborg inrättades genom beslut af Stadsfullmäktige den 25 September 1884. Befattningens innehafvare är skyldig att mot ersättning efter af Stadsfullmäktige fastställd taxa med utförande af kemiska undersökningar tillhandagå i främsta rummet stadens myndigheter och derjemte i den mån han sådant medhinner allmänheten. Han eger att kostnadsfritt begagna en för ändamålet inredd lokal i ett staden tillhörigt hus. Lön af staden uppbär han icke.

Helsovårdsnämnden har under året anlitat stadskemisten hufvudsakligen för utförandet af analyser å mjölk, kött och öl samt å ett och annat födoämne, som misstänkts att innehålla giftiga ämnen. Resultaten af mjölk- och kött-analyserna äro delvis ofvan meddelade. För ölanalyserna hänvisas till Stadskemistens årsberättelse, der flera analyser af allmännare intresse meddelas.

Stadskemistens årsberättelse

med. tab. 11—13.

Under året hafva följande 2,304 föremål inlemnats till laboratoriet för undersökning, mot 2,117 under år 1887.

Tab. 11. Af Stadskemisten undersökta föremål.

	Antal prof		Antal prof
Bröd	2	Honingsdricka	1
Korf	1	Öl	12
Hvetemjöl	1	Te	5
Mannagryn	1	Konjak	2
Kött	10	Vin	9
Oskummad mjölk, ko-	732	Denaturerad sprit	1
Skummad „ „	185	Ättika och ättiksprit	15
Kvinnomjöl	2	Dricksvatten	23
Grädde	4	Järnvatten	3
Smör	4	Vatten för jästfabrik	2
Ost	6	Mineralvatten	1
Socket	1	Vatten för ångpannor	6
Sirap	1	Pannsten	1
Vinbärssirap	1	Guldring	1
Karameller	2	Koppar	1
Kokossmör	1	Zink	1
Honing	3	Järn	32

	Antal prof		Antal prof
Tenn	1	Turkisktrödtolja	1
Fenokrom	5	Ullolja	1
Klockmetall	1	"Maskinolja"	2
Förtening	4	Mineralolja	7
Metallegeringar, andra slag	2	Fotogen	2
Kaliumklorat	3	Gasolja	1
Pottaska	1	Benzin	1
Salpeter	1	Fettsyror	1
Koksalt	1	Fernissa	3
Glaubersalt	2	Sikkativ	2
Aluminiumsulfat	3	Guldalm	1
Kopparsulfat	1	Silfvermalm	2
Kvicksilfverklorid	2	Zink-bly-silfver-malm	2
Svafvelsyra	4	Zink-koppar-malm	2
Morfinsulfat	1	Brunsten	2
Prässljäst	10	Malm, andra slag	4
Stärkelse	2	Flusspat	1
Dekstrin	1	Eldfast lera	1
Smörfärg	2	Kaolin	2
Sockerkulör	1	Kiselgur	1
Finkelolja	1	Foderkakor	10
Såpa	1	Foderbenmjöl	1
Tvål	2	Benmjöl	2
Tvållösning	2	Superfosfat	2
Lutpulver	2	Kalimagnesia	1
Lut	1	Tomasfosfat	2
Lim	1	Kalk	1
Pappersmassa	5	Musselkalk	1
Pomada	1	Jord	4
Blåholtsextrakt	2	Torf	1
Tjära	1	Kateku	1
Fabriksaffall	1	Ekbark	1
Bomolja	28	Garfämneextrakt	1
Rofolja	1	Färger	7
Linolja	6	Ull	1
Hampolja	1	Ullextrakt	1
"Spermacetiolja"	1	Garn och väfnader (tråd- ämnets ursprung)	7
Tran	9	Väfnad (färgs äkthet)	1
Ricinolja	1	Väfnad (impregnering)	2
"Besparingsolja"	1		

	Antal prof		Antal prof
Väfnad (metaller).....	2	Kamé	1
Arsenikprof	994	Handskrift	1
Ur murar utvittrade salter	3	Välling, fosforhaltig	1
Sågspånsfyllning.....	1	Arcana	6
Snus	3	Urin	6
Hårmedel	1	Fæces	1
Sminkfärger	9		
		Summa prof	2304

Bland dessa prof hafva en del af mig för undersökning inköpts. Dessutom hafva blifvit undersökta några prof, som här ofvan icke upptagits, enär särskildt anhållits, att undersökningen icke på något sätt skulle omnämnas.

Om en del af ofvannämnda undersökningar meddelas följande mera detaljerade uppgifter:

Mannagrynen voro färgade gula med en giftig kromfärg.

Undersökningen af 10 prof benfritt **nötkött**, inköpta af sundhetspolisen den 15 December har gifvit det resultat, tab. 12 utvisar.

Tab. 12. *Analys å 10 prof nötkreaturskött.*

№	Kötthandlares namn och saluplats	Köttparti	Pris i ören för inköpt prof = 2 Mk.	Kemisk analys i %				Billighet		
				Fukthet	Fett	Mineralämnen	Muskelkött	Pris för 1 kilo i ören	Näringsvärde för 1 kilo i ören	
1	Adolf Johansson, Kungstorget, slagtare	Innanlär	80	67,15	10,00	1,07	21,78	94	53	1,77
2	A. v. Reis, Bazar Alliance	"	84	62,64	16,20	0,92	20,24	99	63	1,57
3	Johanna Larsson, Kungstorget, månglare	"	60	76,16	2,55	1,09	20,20	71	35	2,03
4	Augusta Olsson, Kungstorget, månglare	"	60	75,25	1,87	1,18	21,70	71	36	1,97
5	John Nilssen, Bazar Alliance, månglare	"Plomman"	90	72,65	4,86	1,09	21,40	106	42	2,52
6	A. Larsson, Kungstorget, månglare	"	80	75,29	2,00	1,09	21,62	94	36	2,61
7	Petter Olsson, Kungstorget, månglare	"	75	68,17	10,41	1,09	20,33	88	51	1,73
8	Anna Christ. Andersson, Kungstorget, månglare	"	60	72,27	5,90	1,18	20,65	71	43	1,65
9	Britta Christ. Magnusson, Kungstorget, månglare	"	60	74,28	3,72	1,12	20,88	71	39	1,82
10	Anna Andersson, Kungstorget, månglare	"	60	75,43	1,39	1,14	22,04	71	33	1,97

För undersökningen sönderhackades hela de inköpta profven med knifvar, hvarefter medelprof uttogos för de analytiska bestämningarna. Fuktigheten är bestämd genom torkning vid 100—110° C, fettet genom extrahering med eter, sedan köttet fullständigt befriats från vatten och sammanrifvits med pimpstenspulver, mineralämnena genom inaskning; hvad som sedan fattats i 100 % har upptagits som "muskelkött". Vid beräkningen af näringsvärdet och billigheten enligt Aug. Alméns tabell 1885 har värdet å muskelköttet satts lika med 15 öre per 100 gram (således = Alméns albuminater) och å fettet lika med 20 öre per 100 gram.

Analystablån visar, att det blott är två värden, som *väsentligt* väksla, nämligen procenttalen för fuktighet och fett. Det synes i allmänhet vara fallet, att ju mindre fett köttet är, desto större fuktighetshalt håller det. Häraf följer, att det fetare köttet i allmänhet visar ett högre näringsvärde än det magrare. Detta föranleder ock, att man ofta får mera valuta, om man köper ett fetare kött och betalar det jämförelsevis högt, än om man köper ett magert och dåligt kött för godt pris. Om man antager, att priset å n:o 2, som har det högsta näringsvärdet, vore ett normal-pris, och sedan derefter beräknar priserna på de öfriga profven, erhåller man följande tabell:

N:o	Ören per kilo		
	Betalt	Värdt	För mycket
1	94	83	11
2	99	99	0
3	71	55	16
4	71	57	14
5	106	66	40
6	94	57	37
7	88	80	8
8	71	68	3
9	71	61	10
10	71	57	14

Denna tabell ådagalägger bland annat, att det kött, som efter vikt köpt är *det näst dyraste* (99 öre per kilo) i själfva värdet är, då hänsyn toges till näringsvärdet, *det billigaste* och t. o. m. icke obetydligt billigare än en del af de köttprof, som kosta blott 71 öre per kilo, äfvensom att två prof (n:ris 5 och 6) betalats 38 och 39 % för mycket.

Till sluts må angående dessa köttanalyser anmärkas, att det naturligtvis är möjligt, att undersökningen kunnat utfalla

icke så litet annorlunda, om den utförts på *större* köttpartier än nu var fallet: det är t. eks. möjligt, att om ett större prof af n:o 2 inköpts, ett medelprof däraf icke kommit att hålla så mycket fett som nu var fallet, hvarigenom dess näringsvärde något sänkts; men det må å andra sidan äfven nämnas, att bland de undersökta köttprofven icke förekom något *riktigt dåligt* kött, hvarför det är antagligt, att sådana värdeskillnader som de ofvannämnda icke äro ovanliga äfven då det gäller inköp af större köttpartier.

Bland de 732 profven å oskummad **mjolk** hafva 142 (= 19 %) hållit en fetthalt understigande 3 %. Från Göteborgs Mjölförsäljningsaktiebolags mjölmagasin Carl-Gustafsgatan 13 har hvarje söckendag för undersökning hemtats ett prof å oskummad mjolk. Dessa mer än 300 prof ha i medeltal hållit 3,678 % fett.

Skummjolk är en vara, som naturligtvis likasom den oskummade mjölken är af mycket väkslande beskaffenhet. Fetthalten hos de undersökta profven har växlat mellan 0,32 och 2,39 %.

Ett prof af skummjolk, levererad till en offentlig inrättning härstädes, befans innehålla:

fett	0,65	%.
torrsubstans	6,00	„
egentlig vikt vid + 15° C	1,0215.	

Den funna fetthalten var tillräcklig för en god skummjolk, men talen för torrsubstans och egentlig vikt visade, att mjölken var *förfalskad genom en icke obetydlig vattentillsats*. Äfven ett annat prof af skummjolk var ehuru icke så påtagligt som det nyss nämnda profvet säkert förfalskadt genom tillsats af vatten.

En undersökt grädde höll 12,4 % fett, var således tämligen mager. Beskaffenheten af den grädde, som förekommer här i handeln är för öfrigt okänd, då inga undersökningar däraf i någon större skala kommit i fråga. Antagligt är dock, att den i allmänhet icke är af bästa beskaffenhet, ty för åtskilliga hushållsändamål lär den ofta vara oduglig.

Det undersökta kokossmöret — måhända en blifvande konkurrent till kosmöret — utgjordes af nästan kemiskt rent fett.

Genom sundhetspolisen i December månad inköpta 10 prof af **bajerskt öl** hafva vid anställd undersökning lemnat det resultat, tab. 13 utvisar.

Tab. 13. *Analys å 10 prof bayerskt öl.*

N:o	Bryggares och bryggeris namn	Egentlig vikt vid + 15° C	I vikt-procent								Anmärkningar
			Vatten	Alkohol	Extrakt	Mineralämnen = aska	Fosforsyra	Fosforsyra i askan	Vörtens extrakthalt	Förjäsningsgrad	
1	Alingsås bryggeriaktiebolag	1,0172	89,20	3,60	6,20	0,23	0,070	30,4	13,14	52,8	Ingen reaktion på främmande bitterämnen mindre klart än öfriga prof. enligt uppgift beredd efter bömsisk metod.
2	Bryggeriaktiebolaget Brage	1,0228	87,59	4,50	7,91	0,26	0,111	42,7	16,42	51,8	
3	G. Drögemüller, Göteborgs bryggeri	1,0140	90,04	4,34	5,62	0,22	0,089	45,0	13,94	59,7	
4	Egnell & Andersson, Eriksbergs bryggeri	1,0118	90,53	4,44	5,03	0,20	0,087	43,5	13,56	62,9	
5	Rich. Grauers, Haga bryggeri	1,0147	89,49	4,59	5,92	0,25	0,105	42,0	14,69	59,7	
6	A. F. Johanson, L. Börjessons bryggeri	1,0145	89,78	4,47	5,75	0,27	0,124	45,9	14,17	59,4	
7	J. W. Lyckholm & Co., Wilhelmstads bryggeri	1,0175	90,50	3,37	6,13	0,20	0,091	45,5	12,64	51,5	
8	J. M. Myrberg, Burgårdens bryggeri	1,0151	90,39	3,92	5,69	0,23	0,093	40,4	13,24	57,0	
9	Aktiebolaget J. A. Pripp & Son bryggeri	1,0153	89,47	4,53	6,00	0,22	0,104	47,3	14,65	59,0	
10	G. W. Pripp, Johansfors bryggeri	1,0132	89,52	4,84	5,64	0,22	0,097	44,1	14,85	62,0	
	Minimum	1,0118	87,59	3,37	5,03	0,20	0,070	30,4	12,64	51,5	
	Maximum	1,0228	90,53	4,84	7,91	0,27	0,124	47,3	16,42	62,9	
	Medium	1,0156	89,75	4,26	5,99	0,33	0,098	42,7	14,13	57,6	

Vörtens extrakthalt ("Stammwürze") har beräknats enligt formeln $\frac{100(E + 2,0665 A)}{100 + 1,0665 A}$ och förjäsningsgraden enligt formeln $100(1 - \frac{E}{e})$, där A = ölets alkoholhalt, E = ölets extrakthalt och e = vörtens extrakthalt.

De flesta profven visa en väl hög förjäsningsgrad. I allmänhet anses en sådan af omkring 50 % vara den lämpligaste.

Inga surrogat för vare sig malt eller humle synas att döma af de gjorda bestämningarna hafva blifvit använda.

Ett undersökt prof af rödvin var rikt på svafvelsyrade salter och höll äfven svafvelsyrlighet samt var för öfrigt som dryck onjutbart.

Ett ättikprof var förorenadt af koppar.

Ett järnhaltigt vatten från en källa i Boråstrakten höll på 10,000 delar vatten 0,678 järn, beräknadt som ferrokarbonat, och är således ett af våra järnräkaste vatten. Ett vatten från en brunn i Landala höll äfven mycket järn, nämligen 0,379 (Fe CO³) på 10,000 delar vatten.

Den undersökta guldringens halt af rent guld var lägre än stämpeln angaf.

Ett prof aluminiumsulfat innehöll 26 % i vatten olösliga ämnen, hvaribland 19 % kiselsyra, således ett högeligen orent preparat.

Bland de 28 profven å bomolja voro 7 förfalskade; dessa innehöllo antingen ingen bomolja alls eller voro de blandningar af bomolja och andra billigare oljor: bomullsfröolja, jordnötolja eller sesamolja. Syrehalten hos de undersökta bomoljeprofen var mycket väkslande; i ett prof steg den ända till 27 %.

Af de 6 linoljeprofen voro 3 förfalskade, ett med mineralolja och 2 med hartsolja.

Ulloljan, hvilken skulle ha varit en ren vegetabilisk olja, innehöll ej mindre än 81 % mineralolja.

Några bland mineraloljeprofen voro sura, hvilket de i regeln icke äro.

Det ena sikkativprofvet torkningsförmåga var ungefär tre gånger starkare än det andras.

Två väfnadsprof, uppgifna att bestå af rent silke, innehöllo både silke och ull.

Bland de 994 arsenikprofven hafva 240 (= 24 %) visat sig vara arsenikhaltiga, d. v. s. lemnat ogenomskinliga arsenikspeglar (enligt Fresenii-Babos metod). Några af dessa prof hafva varit af den beskaffenhet, att de icke kunnat hänföras under arsenikstadgan. Många prof hafva för öfrigt gifvit genomskinliga arsenikspeglar, i hvilket fall de icke kunnat förklaras i handeln förbjudna.

Ett areanum, hvilket skulle vara bra för magsmärtor(?), innehöll i väsentlig mängd svafvelsyra, delvis fri.

J. E. ALÉN.

3. Sjukvården.

Sjukvården i staden har besörjts af 35 **läkare**, under året hafva tvenne läkare afflyttat från staden, och trenne hitflyttat.

För nattbud ha ur Helsovårdsnämndens kassa utgått 1,090 kronor, under år 1887 710, under 1886 1,200 samt under 1885 940 kronor. Ifrågavarande anordning kom till stånd 1884; enligt densamma erhåller läkare, som på kallelse från polisvaktkontor gör sjukbesök nattetid, 10 kronor ur stadskassan för hvarje besök i medellös familj. Fattigvårdsstyrelsen har för medicin för fattiga sjuka i distrikten under året utbetalt 13,200 kronor.

Vid slutet af 1888 praktiserade härstädes 60 **barnmorskor**, under året afgangna 2, tillkomna 4. En stadsbarnmorska har blott åliggandet att göra å kurhuset förefallande förlossningar. För förlossning af medellös barnaföderska har Fattigvårdsstyrelsen till barnmorskor erlagt 250 kr. Taxa finnes ej antagen för dessa förlossningar. Mot anteckning derom i dagboken eger barnmorska vid förlossning af medellös använda å Helsovårdsnämndens räkning uttagen karbolsyra. Denna räkning har under året uppgått till 34 kr.

Fältskärer finnas här tvenne. Stadsfältskären, som har sin bostad i Majorna, meddelar kostnadsfri vård åt medellösa personer. I staden erhåller allmänheten kostnadsfritt behandling för yttre åkommor å Sahlgrenska sjukhusets kirurgiska poliklinik. Enligt uppgift af öfverläkaren dr Lindh hafva under året minst 17,391 sjukbesök härstädes gjorts. Stadsfältskären har kostnadsfritt behandlat det antal personer, som tab. 14 å nästa sida utvisar.

Utom nyssnämnda kirurgiska **poliklinik** finnas i staden fyra andra polikliniker, der medellösa sjuka erhålla kostnadsfri behandling. Stadsfullmäktige hafva upplåtit en lokal, som användts för tre olika mottagningar: för ögonsjukdomar, för magsjukdomar och för tändernas sjukdomar. Dr K. A. Walter har angående ögonpolikliniken meddelat följande:

Antalet nya fall *) på ögonpolikliniken under 1888 2,158.

Antal besök dagligen i medeltal 105, summa efter 300 dagar räknadt ungefär 30,000.

*) Upptagas blott en gång under året, äfven om pat. varit läkt någon tid, men fått recidiv.

Tab. 14. Af stadsfältskären behandlade personer.

	Summa	Januari		Februari		Mars		April		Maj		Juni		Juli		Augusti		September		Oktober		November		December		
		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		
		behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	
Friska sår	412	1,169	35	90	31	97	29	104	37	109	37	84	28	89	34	96	27	85	30	88	41	117	45	103	38	107
Gamla sår	43	152	5	12	8	15	2	11	6	17	1	9	3	14	—	2	2	9	4	10	3	16	7	20	2	17
Bulnader samt fingerværk	43	165	7	19	5	21	3	13	2	18	1	7	5	16	2	15	4	11	1	8	3	14	5	9	5	14
Anlagde bindlar och brockband	28	30	3	—	3	2	1	—	—	—	2	5	4	3	—	2	1	—	3	2	4	4	6	11	1	1
Fracturer, luxationer, vrickningar	25	49	1	4	2	—	4	7	3	3	1	4	—	—	2	4	1	3	2	7	5	9	1	3	3	5
Utdragne tænder, tandværk	491	—	37	—	42	—	50	—	28	—	34	—	41	—	32	—	39	—	38	—	52	—	50	—	48	—
Liktornar, invæxte naglar	26	40	1	—	3	5	3	4	—	—	4	—	2	7	3	8	2	1	—	—	4	7	3	5	1	3
Åderlætning	6	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—
Koppning	16	—	2	—	2	—	—	—	3	—	1	—	—	—	2	—	—	—	2	—	1	—	—	—	3	—
På kallelse meddelat behandling: i meddellösa hem	29	79	4	7	—	—	3	10	3	2	1	—	4	11	1	3	1	1	5	7	2	2	2	17	3	19
å polisvaktkontor	11	—	1	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—
Summa behandlade	1,130		96	97	97	83	83	87	79	80	85	116	121	106												
„ behandlingar	1,684	132	140	149	149	109	140	130	110	122	169	168	166													

Under rubriken sår och dess behandling ræknas æfven sådana fall som utdragning af flisor, nålar, fiskkrokar och andra föremål.

C. L. STOLZE.

Af de nya fallen hafva å ögonpolikliniken sökts hjälp för:

Scrofulos	1,048.
Conjunctivalcatarr	309.
Traumata corneæ (främmande kropp etc.)	216.
Refraktionsfel	106.
Tårsäcksinflammation och fistel	74.
Cornealsår (ulcus corneæ)	100.
Skador å ögats yttre delar	40.
Starr	35.
Skelögdhet	14.
Trachom	21.
Episclerit	21.
Blenorrhœa conjunct.	16.
Sjukdomar i ögats choroidea och retina jemte synnerf- ven o. s. v.	158.
Summa	2,158.

K. A. WALTER.

Dr: L. Wolff redogör sålunda för sin poliklinik, hvilken började under år 1888:

Å den poliklinik för magsjukdomar, som af mig med understöd af stadens medel uti Göteborg upprättats, ha fattiga medlemmar af kommunen kostnadsfritt erhållit råd och vård hvarje Tisdag och Torsdag kl. $\frac{1}{2}$ 6— $\frac{1}{2}$ 7 e. m. från och med den 15:de mars 1888. Antalet besök, som från denna dag till årets slut aflagts å polikliniken, har varit jemnt 600; de besökandes antal 368. Frånräknas de gånger, då polikliniken af en eller annan anledning måst hållas stängd, så kan patientantalet vid hvarje mottagningstimme i medeltal uppskattas till 9 eller 10.

Att bland dessa funnits jemförelsevis många, de där strängt taget ej höra till de s. k. medellöses klass, behöfver jag knappast påpeka; under första året af poliklinikens verksamhet har jag dock ej ansett nödigt att uppdraga gränsen mellan medellöse och icke medellöse alldeles för skarpt.

De fleste patienterna ha erhållit medicin fritt, dock först sedan vederbörande chef för fattigdistriktet enligt nu gällande bestämmelse undertecknat receptet.

De sjukdomar, som kommit till behandling, ha varit följande:

Anämisk dyspepsi.....	68 fall.	Dilatatio ventriculi	7 fall.
Nervös	54 ..	Tumör i mage ellertarm	7 ..
Ftisisk	15 ..	Kardialgi	8 ..
Rakitisk	11 ..	Diarré	40 ..
Graviditets-	1 ..	Förstoppning	26 ..
Hjertfels-	3 ..	Kolik (colica flatulenta)	9 ..
Akut gastrit (magkatarr)	3 ..	Intestinalmaskar.....	6 ..
Kronisk	33 ..	Perityphlitis (typhlitis)	5 ..
Sur dyspepsi (hyperacidi-		Bräck	1 ..
ditet, hypersekretion		Diverse rubbningar från	
af magsaft)	14 ..	digestionskanalen (sto-	
Magsår.....	29 ..	matitis, angina etc.)... 22 ..	
Atonia ventriculi	6 ..		

Summa 368 fall.

LUDVIG WOLFF.

Tandläkare V. Bensow har angående tandpoliklinikens verksamhet under året lemnat följande meddelanden:

Polikliniken har i likhet med föregående år varit öppen för obemedlade en timme hvarje Måndag, Onsdag och Fredag, samt har under året varit besökt af 1,624 patienter. Orsaken, hvarför denna siffra är något lägre än föregående års, är dels undertecknads utländska resa omkring 3 veckor under sommaren, under hvilken tid polikliniken varit stängd, dels att under sommarmånaderna poliklinikens mottagning varit förlagd till 2,45—3,45 e. m., hvilken timme ej tycks vara lämplig för den obemedlade publiken.

De besökandes ålder och kön:

Gossar under 6 år	19.
Flickor .. " " ..	27.
Gossar 6—15 år	146.
Flickor .. " " ..	201.
Män	476.
Kvinnor	755.

Summa 1,624.

Den yngste var en gosse — $2\frac{3}{4}$ år, den äldste en man — 78 år.

501 hafva tillhört	Domkyrko församling
191 ..	Christinæ ..
428 ..	Haga ..
167 ..	Masthuggets ..
77 ..	Karl Johans ..
136 ..	S:t Pauli ..
89 ..	Örgryte ..
35 ..	annan ..

Dessa 1,624 patienter hafva sökt hjälpt för följande sjukdomar, nämligen:

Caries simplex	32.
Pulpitis	940.
Hypertrophia pulpæ	3.
Periodontitis	254.
Dens aut radix vacillans	34.
" " " incisens	19.
Necrosis dentis	20.
Dens duplex	77.
Dentes irregulares	23.
Fractura dentis	8.
Dentina sensibilis	1.
Tartarus dentium	8.
Periostitis alveolaris	7.
Abscessus	202.
" palati duri	4.
Fistula gingivæ	16.
" buccalis	3.
" facialis	1.
Dentitio difficilis	2.
Atrophia alveolaris	2.
Empyema anthri High.	1.
Contusio gingivæ	1.
Stomatitis simplex	2.
" ulcerosa	1.
Pyorrhoea alveolaris	4.
Caro luxurians	1.
Epulis	1.
Anchylosis spur. mandib.	1.
Cysta alveolaris	1.
Caries maxillæ	2.
Hæmorrhagia post extract.	2.
Nihil	11.

Summa 1,684.

VICTOR BENSOW.

Poliklinik för barnsjukdomar hålles i det privata barnsjukhuset hvarje söckendag. Här har enligt meddelande af d:r E. S. Kjellgren under året minst 12,000 och antagligen vida flera besök af sjuka gjorts.

Följande tabell lemnar en öfversigt öfver **sjukhusens** verksamhet under året:

	Säng- antal	vårdade		underhålls- dagar	alla kostnader	kostnad pr pat. och dag	
		alla	beta- lande			för allt	för mat- hållning
Sahlgrenska sjukhuset . . .	216	1,989	715	58,105	110,699	1,90	0,46
Majornas sjukhus	25	257	40	7,957	10,052	1,27	0,43
Epidemisjukhuset	110	261	5	5,862	20,689	3,53	0,35
Barnsjukhuset (enskildt)	40	202	—	—	—	—	—

Å nya fattigvårdsinrättningens sjukafdelning kan beredas plats för 300 sjuka, dessa platser äro dock afsedda hufvudsakligen för kroniska lidanden. Hemmet för obotliga sjuka har under året vårdat 58 sjuka, hemmets sängantal är 53. Sjukhemmet "Haralds minne" med 12 sängar har under året vårdat 30 lungspotspatienter. Annebergs konvalescenthem har 8 å 9 sängar. Enligt meddelande af prof. C. M. Ullman vårdades härstädes 73 kvinnor i följande kategorier:

1888 intogos för

Nybildningar i qvinl. könsorganen	24.
Följdsjukdomar efter förlossning.....	28.
Sjukdomar i bäckenorganen af samma orsak	14.
	<u>66.</u>
Från 1887 voro kvarliggande	7.

Summa vårdade 73.

Bland de för följsjukdomar efter förlossning vårdade kvinnor hade 11 sina späda barn med sig.

Å barnbördshuset hafva 660 förlossningar skett, 5,489 underhållsdagar. Sex barnföderskor hafva derstädes aflidit under året. — Å kurhuset hafva 361 patienter vårdats, 9,588 underhållsdagar.

För sinnessjuka äro 100 platser beredda i nya fattigvårdsinrättningen. Vården af de sinnessjuka i privat bostad öfvervakas af distriktsläkarne.

För stadens Epidemisjukhus, den enda sjukvårdsinrättning, som lyder under Helsovårdsnämnden, redogöres här fullständigare.

Summarisk redogörelse för sjukvården och ekonomien vid Epidemisjukhuset under år 1888:

Qvarliggande från år 1887	22.	
Intagne under „ 1888	<u>239.</u>	261.

Af dessa 261 voro sjuke i	
Tyfoidfieber	83 deraf 5 med dödlig utgång mortal. proc. 6
Difteri	51 „ 3 „ „ „ „ „ 5,9
Skarlakansfeber	83 „ 16 „ „ „ „ „ 19,3
Messling	4
Öfriga ej epidemiska sjukdomar	13 234
I friskpaviljongen in- tagne personer	27 261.
Antalet nyinkomne betalande patienter	5
Mortalitetsprocenten i sin helhet 24 på 234	10,25
Utskrifne friska	213
„ döde	24
Qvarliggande till 1889	24 261
Underhållsdagarnes antal för sjuke har utgjort	5,638
„ „ „ betalande patienter	81 5,719.
„ „ „ i friskpaviljongen intagne personer	143.
	Summa 5,862.
„ „ „ betjeningen	2,273.
Medeltal vårdade för hvarje dag	16,0
Medeltal underhållsdagar för hvarje vårdad	22,4

Inkomsterna under året hafva varit följande:

Stadens medel	20,567,36.
Betalande patienter	122,—.
	Kronor 20,689,36.

Utgifterna hafva utgjorts af följande:

1) Inventariers underhåll	236,—.
2) Inventarier nyköpta	85,66.
3) Byggnadens underhåll	592,70.
4) Parkanläggning	763,24.
5) d:o underhåll	125,54.
6) Aflöningar	8,657,21.
7) Mathållningen	3,605,38.
8) Eldningsämnen (ved, kol och cokes)	2,754,48.
9) Lysningsämnen (gas, fotogen och ljus)	910,72.
10) Tvätt (tvätterskans mat och lön inberäknad)	606,12.
11) Vattenförbrukning	500,—.

12) Forselkostnader	278,25.
13) Begravningskostnader	13,25.
14) Medikamenter	614,67.
15) Diverse förbrukningsartiklar för sjukvården	359,55.
16) Skrif- och tryckkostnader	28,66.
17) Renhållning	239,43.
18) Diverse utgifter	23,-.
19) Assurans	295,50.

Kronor 20,689,36.

Kostnaden för hvarje underhållsdag, kr.....	3,53.
” ” ” vårdad	79,27.
” ” ” under hela året upptagen säng	1,293,08.
Medikamentskostnaden per dag för hvarje sjuk, öre	10,7 .
” ” för hvarje sjuk under hela den tid han vistats å sjukhuset, kr.....	2,62.
Utspisningskostnaden per dag för hvarje sjuk, öre	61,5 .
” ” efter afdrag af betjeningens mathållningskostnad, öre	34,6 .

Bränslekostnaden för.

Administrationshuset	1,004,58.
Sjukpaviljongerna	1,473,30.
Tvätt och desinfektion.....	276,60.

Kr. 2,754,48.

Uppvärmningskostnaden per dag för hvarje sjuk 25 öre.

Hvarje kalorifer förbrukar på 28 timmars starkare eldning
5 kbf. cokes = 4,2 öre i timmen (under 6 månader af året).

Hvarje kalorifer förbrukar på 48 timmars svagare eldning
5 kbf. cokes = 2,5 öre i timmen, räknadt efter ett pris af 24
öre per kbf. (under 2 månader af året).

M. NYBERG.

4. *Befolkningsförhållanden under 1888.*

Bifogade tabell utvisar befolkningens rörlighet i hvarje församling inom staden under sistlidet år:

Tab. 15. *Befolkningens rörlighet i hvarje stadens församling.*

	Folk- mängd 31 1887	Vigda	Födda	Deraf ökta	Döda	Öfverskott af		Folk- mängd 31 1888
						födda	inflyt- tade	
Domkyrkan	24,083	244	735	122	409	326	1,809	26,218
Christinæ svenska . . .	10,274	65	298	51	243	55	—23	10,306
Haga	16,313	134	685	142	299	386	—122	16,577
Masthugget	20,866	162	755	85	350	405	124	21,395
Carl Johan	16,746	107	513	55	283	230	—321	16,655
Gamlestaden	5,836	38	268	25	108	160	—51	5,945
Garnison	915	30	42	5	20	22	—40	897
Christinæ tyska	940	1	12	—	9	3	1	944
Mosaiska	636	6	9	—	8	1	12	649
Summa	96,609	787	3,317	485	1,729	1,588	1,389	99,586

Göteborgs folkmängd utgjorde vid 1888 års slut 99,586 personer, den har under året ökats med närmare 3,000 personer eller med omkring 3 procent. Samma ökning utvisade äfven året 1887, liksom öfverhufvudtaget hela 1870-talet och första hälften af 1880-talet. Sistlidna års ökning berodde ungefär till lika stor del på öfvervigten af födde öfver antalet döde, som på de inflyttades större antal i jmförelse med de utflyttades. Det förstnämnda öfverskottet utgjorde 1,600 personer, det sistnämnda 1,400.

Domkyrkoförsamlingen har under år 1888 gått fortast framåt med afseende å befolkningens antal. Detta har dock till stor del berott på fattigvårdsanstalternas ditflyttning från andra stadens församlingar med en personal af omkring 1,000 personer. Sannolikt har dessutom en rätt betydande inflyttning skett, stående i samband med nyuppförda byggnader i Landala, 15:de roten m. fl. stadsdelar.

Masthuggsförsamlingen har dernäst visat största ökningen, 500 personer. Christinæ svenska församling har icke minskats, oaktadt fattigbarackens personal utflyttat. Öfriga församlingar visa under året mycket ringa vexling i befolkningsantal. Carl Johans församling, som under 1887 ökades med omkring 100 personer, har under året minskats med ungefär samma antal.

Antalet mantalsskrifne vid årets början uppgick till 94,027 personer.

I medeltal hafva omkring 8 par vigts på hvarje tusende af befolkningen. Samma förhållande har egt rum under de sista 30 åren. Bland de stora församlingarna har Domkyrkan i förhållande till folkmängden utvisat det största antalet vigde

par (9 på 1,000), Carl Johans och Gamlestadens församlingar det lägsta antalet (6 på 1,000).

Antalet lefvande födda barn var under 1888 34 på hvarje tusende. Det samma har förhållandet varit under hela 1880-talet. Haga församling har bland de 5 stora församlingarna det relativt största antalet födda, Domkyrkan det minsta. 15 procent af alla födda barn uppgifvas såsom oäkta födda. Det stora antalet oäkta barn i Haga beror på Barnbördshusets läge derstädes; halfva antalet i församlingens dopbok antecknade oäkta barn voro födda å nämnde anstalt af okänd moder. I församlingarna i stadens utkanter åt öster och vester synes ett mindre antal oäkta barn födas än i stadens centralaste delar. De föddas antal fördelar sig sålunda på årets månader:

Alla födda	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	Septem-ber	Oktober	Novem-ber	December
3,317	339	261	329	251	282	257	244	282	258	250	258	306

Dödligheten under året har varit inemot 18 på 1,000 innevånare. Den större dödligheten i Christinae svenska församling beror på fattigvårdsanstaltens personal, som under årets första hälft tillhörde denna församling. I de stora församlingarna har dödligheten varit temligen enahanda. Det är omöjligt att säkrare bedöma orsaken till dödlighetens olika förhållande i olika stadsdelar, innan uppgift erhålles om åldrarnes förhållande i desamma. Det kan nemligen hända, att den sedan åratal tillbaka iakttagna ringa dödligheten i staden inom Vallgrafven i väsentlig mån beror derpå, att barnantalet der möjligen är relativt ringa. Uppgifter häröfver saknas i Göteborg, de böra anskaffas vid nästa stora folkräkning vid 1890 års slut.

Dödlighetens förhållande i olika stadsdelar framgår bäst nedan af tab. 20. Af denna synes, att dödligheten under 1888 varit störst i de östra stadsdelarne i Stampen och Redbergslid, dernäst i Landala. Lägst har dödligheten varit i 13 och 14 rotarne, i Syd-staden samt i Masthugget och Majornas kustdistrikt.

Förhållandet med dödligheten inom olika åldersgrupper och kön framgår af nedanstående tabell 16, som lemna uppgift öfver, huru många personer af 1,000 i hvarje grupp under året aflidit. Vi finna här äfvenledes jemförelser med föregående

Tab. 16. Dödligheten inom olika åldersgrupper och kön.

		Alla	0-1	1-2	3-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-89	90-99
Dödlighet på 1,000 i hvarje åldersgrupp:																	
1888	mankön	20	146	36	20	6	4	5	10	12	11	14	33	63	193	160	—
	qvinkön	16	125	28	14	6	5	4	5	8	7	8	17	34	109	310	200
1887	mankön	20	143	46	16	5	4	6	9	9	9	16	29	68	105	210	—
	qvinkön	16	150	42	15	6	4	4	4	7	7	7	10	36	83	180	330
1886	mankön	19	134	35	14	7	4	5	9	8	12	17	27	59	127	225	—
	qvinkön	16	124	33	12	7	4	2	8	6	7	9	16	33	83	170	330
Dödlighet inom båda könen:																	
1888	..	18	136	32	17	6	4	4	7	10	9	11	23	43	130	280	200
1887	..	17	146	44	16	6	4	5	7	8	8	11	18	47	90	180	400
1886	..	17	129	34	13	7	4	4	8	7	9	13	20	42	94	180	400
1876-85	..	20	185	50	21	10	4	5	7	9	10	14	21	39	85	175	310
1866-75	..	26	240	78	33	13	6	6	9	10	14	20	28	45	102	166	500

Tab. 17. Väderleken i Göteborg 1888.

	År	Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
Temperatur C 1888, maximum .	+27.0	+5.0	+4.0	+6.0	12.0	24.0	27.0	25.0	22.0	18.0	12.5	10.0	+7.5
” ” minimum .	-20.0	-11.0	-14.0	-20.0	-6.0	+1.5	+3.0	+8.0	+7.0	+4.0	-2.5	-4.0	-3.0
” ” medeltal .	+6.0	-0.4	-4.5	-5.1	+2.3	9.6	15.1	15.2	14.4	12.2	6.7	+3.3	+3.3
” 1861-85, medeltal .	+7.1	-0.8	-0.6	+0.6	5.3	9.9	14.9	16.9	15.9	12.6	7.6	3.0	+0.03
Nederbörd 1888 .	781.8	34.3	54.9	54.9	44.3	47.6	47.1	119.8	42.1	66.1	101.3	54.9	114.5
” 1861-85, medeltal .	777.3	68.4	53.0	50.8	36.6	48.7	56.1	67.7	87.9	88.0	78.0	78.0	64.4
Relativ fuktighet 1888, medeltal	80	90	88	87	77	70	63	75	77	79	80	85	89
” 1871-85, medeltal	77.8	88.2	87.1	81.1	70.2	66.3	66.3	69.4	73.2	77.5	80.7	86.8	88.0

tvenne år samt med årtiondena 1876—85 och 1866—75. Året 1888 är i vissa hänseenden med afseende på dödligheten något sämre stäldt än de närmast föregående åren, men måste öfverhufvudtaget anses såsom gynnsamt. Vi få vid redogörelse för dödsorsakerna se, att orsaken till denna något höjda dödlighet beror på ett ökadt antal dödsfall hufvudsakligen i akuta lungsjukdomar och lungsot samt bland ålderstigna. Dödligheten bland 1,000 karlar har i medeltal varit 20, bland 1,000 kvinnor blott 16. Åldern 20—60 år företedde under detta som under föregående år en stor olikhet i dödlighet bland de olika könen.

Tab. 21 upptager 1,638 dödsfall, som inträffat inom staden bland här kyrkoskrifven befolkning; tab. 22 upptager 92 dödsfall bland här kyrkoskrifne, hvilka aflidit utom staden. Tillsamman hafva alltså 1,730 Göteborgare aflidit. Presterskapets dödböcker upptaga enligt tab. 15 1,729 dödsfall. Tab. 23 meddelar dödsorsakerna för 50 personer, hvilka aflidit inom staden utan att vara härstädes hemmahörande. En stor del af dessa afledo å sjukhus eller å fattigvården, några voro emigranter, främmande sjömän o. s. v.

5. *Gångbara sjukdomar, dödsorsaker, väderlek.*

Väderleken under år 1888 hör till de ovanligare i Göteborg. Året utvisar enligt ofvanstående tabell 17 en medeltemperatur af blott + 6°.₀ C, under det att medeltemperaturen i Göteborg för år är + 7°.₁. Sedan 1861 har blott åren 1867, 1871, 1879 och 1881 varit lika kalla eller kallare. Januari förhöll sig 1888 ungefär som vanligt. Februari månad var så kall, att blott åren 1865, 1870, 1871, 1875, 1879 och 1881 varit lika kalla eller kallare. Mars var vida kallare än något af de sista 28 åren; 1845 synes hafva varit något i samma väg. På 28 år hafva vi ej haft så kall Juli månad som 1888 mer än somrarne 1862 och 1863. Augusti var i år också rätt kall, men hösten till årets slut temligen normal. Lägsta aflästa temperaturen var — 20°.₀ C i Mars, den högsta + 27°.₀ C i Juni.

Nederbörden utgjorde under året 782 m.m., mot normalt 777 m.m. Juli månad hade en nederbörd af 120 m.m., 1867 utvisade en betydligt större siffra nemligen 180 m.m., eljest har under 28 år blott året 1871 utvisat en lika regnfull Juli månad. Under Augusti regnade det mindre än vanligt; Oktober och särskildt December voro ovanligt regniga månader. Se i öfrigt vidstående tabell.

Vissa gångbara sjukdomar hafva med sannolikhet ganska mycket påverkats af nu beskrifna förhållanden med väderleken. Särskildt torde i detta hänseende reumatismen, lunginflammationer, bröstkatarrer och diarréer böra framhållas. Fulla bevis härför äro dock svåra att anskaffa. Till ett par af nämnda sjukdomar återkomma vi längre fram.

Under året gångbara sjukdomar upptagas i nedanstående tabell 18. Siffrorna äro sammanställda efter de anmälningar till Läkaresällskapet öfver anträffade akuta sjukdomsfall, hvilka upptagits i Helsovårdsnämndens tryckta veckostatistik. Blott sjukdomarne skarlakansfeber, difteri (ej croup) och tyfoidfeber upptagas efter andra anmälningar, nemligen dem, som enligt Epidemistadgan för hvart särskildt fall ingå till Helsovårdsnämnden från läkare och sjukhus, eller som på annat sätt

Tab. 18. Gångse sjukdomar i Göteborg 1888, fördelade på månader.

	Alla	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December
1 Vattkoppor — <i>Varicellæ</i> . . .	287	26	14	17	21	32	16	14	10	10	4	56	67
2 Messling — <i>Morbilli</i>	15	—	—	—	—	—	—	3	6	5	1	—	—
3 Rash — <i>Rubeola</i>	129	—	—	—	—	1	—	1	—	1	1	22	103
4 Skarlakansfeber — <i>Scarlatina</i>	357	38	26	27	31	19	30	20	20	20	25	48	53
5 Kikhosta — <i>Pertussis</i>	693	196	156	85	95	39	22	32	17	10	16	8	17
6 Pässjuka — <i>Parotitis</i>	929	263	168	201	168	90	15	14	5	—	1	4	—
7 Difteri — <i>Diphtheria</i>	74	6	2	4	9	8	13	4	6	9	3	7	3
8 Strypsjuka — <i>Croup</i>	20	3	2	5	2	1	3	1	2	—	—	—	1
9 Nervfeber — <i>Febris typhoides</i>	107	15	8	3	12	8	17	6	7	6	4	11	10
10 Epidem. hjernfeber — <i>Menin-</i> <i>gitis cerebrospinalis</i>	10	—	—	—	1	2	—	4	—	—	1	—	2
11 Reumat. feber — <i>Reumat. ar-</i> <i>ticul. acut.</i>	380	44	42	45	37	48	33	37	19	20	15	15	25
12 Frossa — <i>Febris intermittens</i>	6	—	3	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—
13 Ros — <i>Erysipelas</i>	205	27	18	20	22	20	17	12	20	11	7	16	15
14 Syfilis	64	8	4	4	10	5	3	6	5	4	7	2	6
15 Dröppel — <i>Gonorrhoea</i>	393	56	45	44	54	46	43	63	57	33	24	35	35
16 Chancr — <i>Ulcus ven. simplex.</i>	142	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
17 Lunginflammation — <i>Pneumon.</i>	762	104	71	123	129	85	39	34	36	22	34	43	42
18 Lungsäcksinflammat. — <i>Pleuritis</i>	143	22	12	17	14	12	10	15	9	6	10	9	7
19 Luftstrupskatarr — <i>Laryngitis</i>	502	88	62	104	64	38	21	28	13	15	19	27	23
20 Bröstkatarr — <i>Bronchitis</i> . . .	6,316	1,069	807	986	771	469	321	236	291	266	338	381	381
21 Halsfluss — <i>Angina tonsillaris</i>	1,979	278	249	252	222	130	121	109	103	95	110	154	156
22 Akut diarré — <i>Cat. intestin. acut.</i>	3,247	207	208	232	264	281	312	380	389	283	227	234	230
23 Akut magkatarr — <i>Cat. ven-</i> <i>triculi acutus</i>	1,310	162	133	103	119	116	134	119	86	84	90	65	99
24 Knölros — <i>Erythema nodosum</i>	71	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25 Bältros — <i>Herpes zoster</i>	69	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
26 Nässelutslag — <i>Urticaria</i> . . .	102	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
27 Fyllerigalenskap — <i>Delirium</i> <i>tremens</i>	33	4	2	—	5	3	2	7	1	—	4	3	2

komma till sundhetspolisens kännedom. Sundhetspolisens uppgifter öfver dessa 3 sjukdomar äro betydligt fullständigare än Läkaresällskapet. Helsovårdsnämndens veckostatistik, som trycktes under de fem åren 1884—88, skola enligt Nämndens beslut ej vidare befordras till tryckning.

Skarlakansfebern har under detta år icke uppträdt i många flera fall än under 1887, men har i flera härdar visat sig mycket elakartad. De flesta dödsfallen visade sig i vissa delar af Majorna, i vissa östliga stadsdelar samt i Landala. En svår härd yppade sig i härvarande barnsjukhus omkring den 1 Oktober. Under året anmäldes 357 sjukdomsfall, 53 dödsfall inträffade; under 1887 349 sjukdomsfall och 29 dödsfall.

Rubeola (rash) började mot årets slut uppträda epidemiskt i stadens vestra delar. Sjukdomen har ej med visshet iakttagits i staden sedan 1880.

De under sommaren anmälda enstaka messlingsfallen hörde möjligen delvis till denna sjukdom. Sjukdomen rash har i många fall uppenbart genom skolorna spridit sig till familjerna.

Difterien har gjort sig föga bemärkt under året, 74 sjuka 6 döda; strypsjukan 20 sjuka 9 döda.

Kikhostan förekom talrikt under årets första månader, af tog sedermera starkt, 693 sjuka, 35 döda.

Den epidemi af **påssjuka**, som började vid 1887 års slut, fortsatte under första hälften af innevarande år men upphörde derefter. Skolorna hafva märkbart bidragit till denna sjukdoms spridning.

Epidemisk hjernfeber har förekommit i spridda fall under året, 10 sjuka, 7 döda. Under 1887 anmäldes blott 1 sjukdomsfall.

Blåsutslag hos nyfödda barn (**pemphigus neonatorum**) har yppat sig i rätt många fall i en och samma barnmorskas praktik i Majorna. Då en dylik epidemi är mycket sällsynt, torde den böra närmare beskrivas. Barnmorskan i fråga förlöste i December 1887 4 barn, i påföljande Januari 12 och i Februari 5 barn; af dessa, som bodde ganska spriddt i Majorna, insjuknade:

i December 1 (blef frisk)
i Januari 4 (1 dog)
i Februari 2 (båda dogo).

Två af mödrarne voro sjuka samtidigt med sina barn, deribland den i December förlösta. Orsaken till denna epidemi har ej kunnat utrönas (jmför ofvan sid. 13, der åtgärderna

mot sjukdomens spridning afhandlats). I staden i öfrigt yppade sig sjukdomen icke. Blott i April iaktogs sjukdomen i Majorna å ett nyfött barn, som förlöst af en annan barnmorska.

Nervfebern, som under 1887 gick mera än vanligt i Göteborg, var under 1888 ovanligt sällsynt. Blott 107 sjukdomsfall och 10 dödsfall hafva kommit till sundhetspolisens kännedom. På 30 år har aldrig något år ett så ringa antal dödsfall inträffat. Äfven under detta år spreds nervfebersmitta bevisligen från landet till staden genom mjölk. Å en rätt stor mjölkproducerande egendom nära staden insjuknade mot slutet af Mars en dräng, som tjenstgjorde i fähuset. Han blef kort derpå afförd till Kongelfs lasarett. Mot slutet af April insjuknade samtidigt en piga och en dräng, hvilka båda hade med mjölk och ladugård att göra. Ladugård och bostäder voro ej af de sundaste. Bland mjölkkonsumenterna inträffade fyra fall af nervfeber, som kommo till Nämndens kunskap, alla i Maj. Sistnämnde månad blef ladugården anmäld till Konungens Befallningshafvande, som meddelade förbud för mjölks försäljande från egendomen, intill dess de af provinsialläkaren föreskrifna åtgärder vidtagits. Egendomens innehafvare försålde genast hela sin uppsättning af kor.

På hösten inträffade i staden ett eller par fall bland mjölk-kunderna till en bonde i Frölunda, i hvilken hus samtidigt en nervfeberpatient skall hafva vårdats.

I **diarré** hafva under året 126 personer affidit. Siffran är mycket låg. Årets kalla sommar har dertill utan tvifvel medverkat, andra orsaker synas också hafva bidragit. Allt sedan renhållningen 1885 ordnats, har nemligen antalet dödsfall i diarré varit ganska lågt. I diarré dogo i Göteborg:

1885	93	pers. eller	1,0	på 1000	inv.
1886	145	” ”	1,6	” ”	”
1887	136	” ”	1,4	” ”	”
1888	126	” ”	1,3	” ”	”

Det är väl sannt, att flera af de sista fyra åren haft ovanligt kalla somrar. Emellertid hafva alla dessa år utvisat så särdeles låga tal, att de föregående 20 åren knappast visat något dermed jemförligt. Dödligheten i diarré var under de sista 4 åren 1,3 på 1,000 innevånare; under tiden 1865 till 1884 hade blott ett år en så ringa dödlighet som 1,3. I medeltal var dödligheten för år i diarré 1,9 på 1,000 innevånare. Det synes vara berättigadt att i stadens förbättrade renhållning söka orsaken till diarréernas ringare frekvens under senaste

år. Det är antagligt att kommande års erfarenhet kommer att bekräfta denna förmodan. Frågan om diarréernas förekomst i Göteborg behandlas utförligt nedan i bihanget.

Lunginflammationer uppträdde ganska talrikt under den kalla vintern och våren; 199 personer afledo i denna sjukdom under året.

I **lungсот** hafva icke mindre än 320 personer aflidit. Läggas härtill de 57 personer, som aflidit i tuberkulös hjernfeber, och dem som aflidit i vissa former af diarré eller andra sjukdomar, som äfven orsakas af tuberkelbakterien, så finna vi, hvilken kolossal utbredning hithörande sjukdomar ännu ega inom Göteborg.

Dödsorsakerna fördelade på månader meddelas i tab. 19; de flesta dödsfallen i April med 195 fall, det minsta antalet i September med 93 fall.

Tab. 19. Dödsorsakerna i Göteborg 1888, fördelade på månader.

	Alla	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December
1 Skarlakansfeber — <i>Scarlatina</i>	53	5	4	2	4	2	4	4	3	—	7	6	12
2 Kikhosta — <i>Pertussis</i>	35	8	2	8	9	3	2	—	—	1	—	1	1
3 Difteri — <i>Diphtheria</i>	6	1	—	—	1	1	1	—	—	1	—	1	—
4 Strypsjuka — <i>Croup</i>	9	1	2	2	1	—	—	—	1	1	—	—	1
5 Nervfeber — <i>Febris typhoides</i>	10	2	—	—	—	1	—	3	2	—	—	2	—
6 Epidem. hjernfeber — <i>Meningitis cerebrospinalis</i>	7	—	—	—	1	1	3	1	—	—	1	—	—
7 Varfeber — <i>Pyæmia</i>	4	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	1	1
8 Barnsängsfeber — <i>Febris puerperalis</i>	6	1	—	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—
9 Ros — <i>Erysipelas</i>	11	3	2	—	1	—	3	—	—	1	—	1	—
10 Tuberk. hjernfeber — <i>Meningitis tuberculosa</i>	57	4	8	2	4	5	3	3	6	2	7	5	8
11 Lungсот — <i>Pneumonia chron., tuberculosa</i>	320	31	32	42	35	29	25	14	25	19	24	21	23
12 Lunginflammation — <i>Pneumonia</i>	199	23	16	33	35	20	12	13	11	7	14	8	7
13 Bröstkatar — <i>Bronchitis</i>	98	7	12	13	16	19	4	5	5	4	2	4	7
14 Akut diarré — <i>Cat. intestinal. acut.</i>	95	6	5	4	5	6	12	10	16	12	11	2	6
15 Kron. diarré — <i>Cat. intestin. chron.</i>	31	1	3	5	1	2	2	—	7	3	2	3	2
16 Bukhinneinflammation — <i>Peritonit</i>	18	2	1	—	1	3	3	5	—	2	—	—	1
17 Njurinflammation — <i>Nephritis</i>	56	9	6	6	6	1	4	5	3	3	4	6	3
18 Organ. hjertfel — <i>Vitium organ. cordis</i>	46	3	6	5	6	6	3	3	3	1	4	—	6
19 Sjukdom i kärlsystemet — <i>Morbus circulationis</i>	43	5	5	4	4	1	5	—	3	1	4	5	6
20 Hjernslag — <i>Apoplexia cerebri</i>	51	3	5	5	6	6	4	5	4	3	4	3	3
21 Hjern- och ryggmärgssjukdom — <i>Morbus cerebri et med. spin.</i>	67	5	5	11	8	6	5	5	5	4	4	4	5
22 Kräfta — <i>Cancer</i>	94	10	11	6	8	6	8	10	8	6	10	7	4
23 Medf. svaghet — <i>Debil. congen. etc.</i>	85	4	8	8	11	14	9	4	9	3	2	9	4
24 Alderdom — <i>Marasmus senilis</i>	74	14	7	7	11	3	3	4	3	6	4	8	4
Alla dödsorsaker	1,638	160	155	180	195	156	133	106	126	93	114	102	118

Alla dödsorsaker bland här kyrkoskrifne, inom staden aflidne personer meddelas nedan i tvenne tabeller, af hvilken tab. 20 fördelar dem på stadsdel och tab. 21 på åldrar och kön. Ej mindre än 74 åldriga personer hafva aflidit af åldersaftying. 10 här skrifna personer hafva drunknat inom staden, samt 4 främlingar. 11 här hemmahörande karlar, de flesta sjömän, hafva drunknat å annan ort. Slutligen hänvisas till tvenne nedan införda tabeller, af hvilka tab. 22 utvisar dödsorsakerna fördelade på kön och ålder bland här kyrkoskrifne personer, som aflidit utom staden, samt tab. 23 återger dödsorsakerna bland här aflidna främlingar.

Tab. 20. Dödsorsakerna i Göteborg 1888 bland

	Alla	Nordstaden	Sydstaden	Otterhallen	Masthugget	Maj, 4:de rote	Maj, 2:dra rote
1 Skarlakansfeber — <i>Scarlatina</i>	53	2	5	—	—	—	2
2 Kikhosta — <i>Pertussis</i>	35	—	—	—	1	—	2
3 Difteri — <i>Difteria</i>	6	—	—	—	—	—	1
4 Strypsjuka — <i>Croup</i>	9	—	—	—	1	—	—
5 Nervfeber — <i>Febris typhoides</i>	10	1	1	—	1	1	—
6 Epidem. hjernefeber — <i>Meningitis cerebrospin.</i>	7	—	1	—	—	—	—
7 Varfeber — <i>Pyæmia</i>	4	—	—	—	—	—	—
8 Barnsängsfeber — <i>Febris puerperalis</i>	6	—	—	—	—	—	—
9 Ros — <i>Erysipelas</i>	11	2	2	—	1	—	—
10 <i>Phlegmone, Furunculosis, Pemphigus</i> etc.	10	—	1	—	—	—	1
11 <i>Syphilis</i>	7	1	2	—	—	—	1
12 Tuberk. hjernefeber — <i>Meningitis tuberculosa</i>	57	1	2	7	4	—	1
13 Lungsot — <i>Pncumonia chronica, tuberculosis</i>	320	17	13	13	4	3	10
14 Lunginflammation — <i>Pncumonia</i>	199	13	17	6	8	3	5
15 Lungsäcksinflammation — <i>Pleuritis</i>	5	1	1	—	—	—	—
16 Bröstkatar — <i>Bronchitis</i>	98	8	—	4	4	1	—
17 Sjukdom i andningsorgan — <i>Morbus respi-</i> <i>rationis</i>	8	—	3	—	—	—	—
18 Akut diarré — <i>Cat. intestinalis acut.</i>	95	1	1	4	1	—	4
19 Kroniskt diarré — <i>Cat. intestinalis chron.</i>	31	1	1	2	2	1	—
20 Bukhinneinflammation — <i>Peritonitis</i>	18	—	4	1	—	—	—
21 Sjukdom i matsmältningsorgan — <i>Morbus</i> <i>digestionis</i>	25	4	2	—	—	2	—
22 Njurinflammation — <i>Nephritis</i>	56	5	5	1	—	1	1
23 Blåskatar m. m. — <i>Cystitis</i> etc.	1	—	—	—	—	—	—
24 Äggstocksvulst m. m. — <i>Tumor ovarii</i> etc.	3	—	1	—	—	—	—
25 Sjukdom i ben m. m. — <i>Osteitis, arthrocace</i>	17	—	2	—	—	—	1
26 Organ. hjertfel — <i>Vitium organ. cordis</i>	46	3	8	4	1	1	3
27 Sjukdom i kärlsystemet — <i>Morb. circulationis</i>	43	5	6	3	—	—	—
28 Sinnessjukdom — <i>Insania</i>	13	—	—	—	1	—	—
29 Hjernslag — <i>Apoplexia cerebri</i>	51	5	1	1	1	—	4
30 Hjern- och ryggmärgssjukdom — <i>Morbus</i> <i>cerebri et medullæ spin.</i>	67	2	2	3	3	1	1
31 Kräfta — <i>Cancer</i>	94	7	6	2	2	1	4
32 <i>Anæmia perniciosa, rachitis, leuchæmia</i> etc.	14	1	1	—	2	—	—
33 Alkoholsjukdom — <i>Alcoholismus, delirium</i> <i>tremens</i>	1	—	—	—	—	—	—
34 Drunkning — <i>Submersio</i>	10	—	—	—	—	—	1
35 Olyckshändelse — <i>Accidentia</i>	26	1	1	3	—	—	2
36 Sjelfmord — <i>Suicidium</i>	11	1	—	—	—	—	1
37 Mord, dråp — <i>Homicidium</i>	1	—	—	—	—	—	—
38 Medfödd svaghet m. m. — <i>Debil. congen.</i>	85	7	1	2	4	—	4
39 Älderdom — <i>Marasmus senilis</i>	74	8	4	2	2	1	1
40 Andra dödsorsaker — <i>Alia mortis causa</i>	11	—	1	1	—	—	—
Summa	1,638	97	95	59	43	16	50
Innevånareantal i tusental	94.0	6.0	7.0	3.3	3.1	1.2	3.5
Dödlighet på 1,000 innevånare	17	16	14	18	14	14	14

här kyrkoskrifne, fördelade på stadsdelar.

Mästingsbrg.	Maj. 3:dje rote	Maj. 1:sta rote	Haga	13-14:de rot. Hagsheden	Landala, V. Brantåla	Annedal, Albostråden	Stampen, Gullbergsvass	15:de roten, Burgården	Redbergslid, Ölskroken	Gamlestaden	Fattighuset	Artillerister	Obekant postad
7	7	2	5	—	7	4	3	2	7	—	—	—	—
2	4	7	2	2	3	3	1	4	3	—	1	—	—
—	—	3	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
—	—	—	—	—	2	3	1	1	1	—	—	1	—
—	—	1	2	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—
—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—
—	1	1	2	1	—	—	1	—	—	—	1	—	1
—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—
8	1	4	9	1	4	3	5	3	4	—	—	—	—
34	26	25	46	12	16	34	10	5	24	1	25	1	1
24	13	10	23	8	13	25	3	3	14	1	9	1	—
—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25	2	5	13	3	7	9	4	1	5	3	4	—	—
1	—	—	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—
18	6	5	9	5	6	9	6	4	11	2	2	—	1
1	1	—	3	1	7	4	—	—	1	—	6	—	—
—	1	3	2	1	2	—	1	1	—	—	1	1	—
1	2	4	4	1	1	1	—	—	1	—	2	—	—
4	3	3	12	2	4	5	—	3	1	—	6	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	2	1	2	1	1	—	1	—	3	—	1
2	2	6	5	2	—	5	1	1	1	—	1	—	—
1	2	2	3	6	2	1	1	2	—	—	9	—	—
—	—	1	—	—	1	1	—	2	2	—	5	—	—
3	—	3	12	5	2	3	2	1	2	—	5	—	1
2	—	7	11	3	7	5	2	—	6	—	12	—	—
5	6	7	8	9	7	10	3	4	6	1	6	—	—
—	—	2	3	1	2	2	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	3	1	—	—	2	—	—	—	1	—	1
4	2	3	2	—	—	2	—	1	1	1	1	1	1
1	1	—	2	—	2	1	—	—	1	—	1	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
9	6	8	9	5	7	8	5	2	5	—	2	—	1
2	—	8	12	3	3	4	1	1	2	1	19	—	—
1	—	1	2	2	1	—	—	—	—	—	1	—	1
160	89	121	217	83	111	151	56	41	101	10	123	5	10
9.9	5.7	7.1	11.7	7.0	5.4	10.3	2.7	2.8	4.9	0.7	1.0	0.8	—
16	16	17	19	12	20	15	21	15	21	14	—	—	—

Tab. 21. Dödsorsakerna i Göteborg 1888 bland

	M a n -							
	Alla	0-6 m.	6-12 m.	1-2 år	3-4	5-9	10-14	15-19
1 Skarlakansfeber — <i>Scarlatina</i>	53	1	3	13	9	4	—	—
2 Kikhosta — <i>Pertussis</i>	35	2	4	3	4	—	—	—
3 Difteri — <i>Diphtheria</i>	6	—	—	—	1	1	—	—
4 Strypsjuka — <i>Croup</i>	9	1	1	3	1	—	—	—
5 Nervfeber — <i>Febris typhoides</i>	10	—	—	—	1	1	—	1
6 Epidem. hjernfeber — <i>Meningitis cerebrospin.</i>	7	—	—	1	—	—	1	1
7 Varfeber — <i>Pyæmia</i>	4	—	—	—	—	1	—	—
8 Barnsängsfeber — <i>Febris puerperalis</i>	6	—	—	—	—	—	—	—
9 Ros — <i>Erysipelas</i>	11	2	—	—	—	—	—	—
10 Phlegmone, furunculosis, pemphigus etc.	10	1	1	—	—	—	—	—
11 Syfilis	7	4	—	—	—	—	—	—
12 Tuberk. hjernfeber — <i>Meningitis tuberculosa</i>	57	1	5	13	8	4	—	—
13 Lungsot — <i>Pneumonia chronica, tuberculosis</i>	320	2	1	7	7	9	4	4
14 Lunginflammation — <i>Pneumonia</i>	199	10	14	15	2	3	1	1
15 Lungsåcksinflammation — <i>Pleuritis</i>	5	—	—	—	—	—	—	—
16 Bröstkattarr — <i>Bronchitis</i>	98	18	9	11	—	—	—	1
17 Sjukdom i andningsorgan — <i>Morbus respirationis</i>	8	—	—	—	1	—	1	—
18 Akut diarré — <i>Cat. intestinalis acut.</i>	95	26	19	6	1	1	—	—
19 Kroniskt diarré — <i>Cat. intestinalis chron.</i>	31	9	2	5	—	—	—	—
20 Bukhinneinflammation — <i>Peritonitis</i>	18	1	—	—	—	—	—	—
21 Sjukdom i matsmältningsorgan — <i>Morbus digestionis</i>	25	—	1	1	—	1	—	—
22 Njurinflammation — <i>Nephritis</i>	56	—	—	—	1	1	—	1
23 Blåskattarr m. m. — <i>Cystitis</i> etc.	1	—	—	—	—	—	—	—
24 Äggstocksvulst m. m. — <i>Tumor ovarii</i> etc.	3	—	—	—	—	—	—	—
25 Sjukdom i ben m. m. — <i>Osteitis, arthrocace</i>	17	—	—	—	2	—	2	2
26 Organ. hjertfel — <i>Vitium organ. cordis</i>	46	—	—	—	—	1	1	2
27 Sjukdom i kärlsystemet — <i>Morbus circulationis</i>	43	—	—	—	1	—	1	—
28 Sinnessjukdom — <i>Insania</i>	13	—	—	—	—	—	—	—
29 Hjernslag — <i>Apoplexia cerebri</i>	51	—	—	—	—	—	—	—
30 Hjern- och ryggmärgssjukdom — <i>Morbus cerebri et medullæ spin.</i>	67	3	2	4	2	—	3	2
31 Kräfta — <i>Cancer</i>	94	—	—	—	—	—	—	—
32 <i>Anæmia perniciosa, rachitis, leuchæmia</i> etc.	14	—	—	—	—	1	—	—
33 Alkoholsjukdom — <i>Alcoholismus, delirium tremens</i>	1	—	—	—	—	—	—	—
34 Drunkning — <i>Submersio</i>	10	—	—	—	1	—	—	—
35 Olyckshändelse — <i>Accidentia</i>	26	—	—	4	1	—	—	—
36 Sjelfmord — <i>Suicidium</i>	11	—	—	—	—	—	—	—
37 Mord, dräp — <i>Homicidium</i>	1	1	—	—	—	—	—	—
38 Medfödd svaghet m. m. — <i>Debil. congen.</i> etc.	85	47	1	1	—	—	—	—
39 Alderdom — <i>Marasmus senilis</i>	74	—	—	—	—	—	—	—
40 Andra dödsorsaker — <i>Aliæ mortis causæ</i>	11	—	—	—	—	—	—	—
Summa	1,638	129	63	87	43	28	14	15
Alla dödsfall bland här kyrkoskrifna (+ tab. 22)	1,730	137	67	91	43	28	15	18

här kyrkoskrifne, fördelade på kön och åldrar.

k ö n											Q v i n k ö n																
20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-89	90-99	Summa	0-6 m.	6-12 m.	1-2 årt	3-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-89	90-99	Summa	
									30		2	7	10	2	1			1									23
									13	3	5	8	3	3													22
									2			3	1	1													4
									6			1	1		1												3
									3				1	1	1		1	1	1	1							7
									4		1			1													3
			1						2																		2
									3	2					1	1	1	3			1	1					6
			1						4	2					1	1	1						1	1			8
			1						6	1					1	1	1					1					6
									32	1	4	11	6		2												25
19	20	35	18	20	12	5	1	164	1	2	2	4	7		6	10	23	34	25	17	11	5				156	
3	10	8	10	16	10	2	4	109	8	5	11	1	3			2	3	1	2	13	17	18	6			90	
1								1				1	1								1	1					4
			1	4	1	5		50	21	5	11	1									1	2	6	2			48
				1				3			1											2	2				5
								53	21	10	7											3		1			42
				1				18	8	4	1																13
3								5														1		1			13
			1	1	4	3	2	14							1		1	2	4	3	1	2	3				11
	1	5	2	7	6	3		27			2		2	1			1	3	2	6	6	5	1			29	
				1				1																			
								9						1	1	2	1		1	1							3
2				1																		2		1			8
	2	5	4	3	2	3		23				1		1	1	1	2	3	4	3	6	1				23	
		1	2	3	8	9		25														4	3	4			18
	1			1	2			4														2	2	3	2		9
			2	8	6	10		27											1		1	8	11	3			24
			4	3	6	4	2	35	6	5		1	1		2		4	2		2	6	3				32	
	1	1	3	14	16	4		39				1		1		1	1	8	22	13	7	1				55	
	1	1	1	3	1			8		1				1			1	2		1						6	
			1					1																			
	2	2	2		2			9						1													1
	3	4	2	1	3			20	2		1								1		1	1				6	
	2	3	2	1	2			10							1												1
								1																			
								49	36																		36
				2	9	3		14														19	38	3			60
			1	2				3	1							1					1	3	2				8
31	43	71	60	96	82	57	8	827	113	44	66	29	25	20	15	22	39	56	52	81	87	96	62	4	811		
42	49	75	71	104	88	58	8	894	114	49	68	31	27	20	15	25	40	59	53	81	90	98	62	4	836		

*Bihang.***Dödsorsakerna i Göteborg 1861—85 bearbetade af**

E. ALMQUIST.

Enligt Kungl. Kungörelsen af den 4 November 1859 är hvarje praktiserande läkare skyldig, att när någon aflidit, som han i dess sista sjukdom vårdat, ofördröjligen och kostnadsfritt meddela skriftligt intyg öfver dödsorsaken. Angående nyfödt barn, som aflidit utan läkarevård, eger barnmorska gifva samma intyg. Der laga undersökning påkallats till dödsorsaksutrönande, skall polismyndighet ombesörja, att intyg öfver dödsorsaken ofördröjligen meddelas vederbörande pastorsembete. Enligt dessa intyg skall pastor göra anteckning om dödsorsaken i dödboken för hvarje i stad afliden person. Alla intygen skola derefter aflemnas till Helsovårdsnämnden, som eger skyldighet att förvara dem.

Dessa intyg, som fullständigt finnas i behåll, har jag bearbetat för de 25 åren 1861—85. Alla i nedanstående tabeller upptagna attester för dessa år utgöra tillsammans 34,353. Det exakta antalet dödsfall i stadens församlingar utgör för samma tid 35,502, alltså fattas attester för en del aflidna, eller innehåller en del af dem icke diagnosen så tydligt angifven, att de vid bearbetningen kunnat begagnas. Tabell 24 upplyser i fjerde raden, att under första åren af ifrågavarande tidsrymd attesterna inkommo mindre fullständigt, 7 à 10 % fattades då eller innehöllo icke brukbar diagnos; efter 1865 finnes i allmänhet blott en ringa skilnad mellan antalet attester med brukbar diagnos och antalet dödsfall. De dödsattester, som ej innehålla brukbar diagnos härröra i allmänhet från personer, som aflidit å landet eller utomlands.

Jag har ej afskiljt attesterna öfver de personer, som dött inom staden utan att tillhöra dess församlingar. Detta har skett, emedan afskiljandet ej kan utan mycket arbete exakt utföras. Attesten lemna nemligen ej så sällan bearbetaren i osäkerhet om, huruvida den döda tillhört Göteborgs församlingar eller ej. De sålunda med mindre rätt inblandade attesterna äro ej synnerligen talrika. Åren 1861—63 utgjorde antalet i dödböckerna utan nummer upptagna enligt statistiska centralbyråns uppgifter årligen 46, 47 och 32 personer eller omkring 5 % af alla i tabellen använda attester. Under de

10 åren 1876—85 utgjorde detta antal likaledes blott ett par procent af alla bearbetade attester. Då antalet icke är större, och då de begagnade attesterna oaktadt detta tillskott äro fåtaligare än antalet dödsfall bland här hemmahörande, så har jag så mycket mera ansett mig kunna medtaga dem, som en del utan tvifvel dött af i staden förvärfvad sjukdom; äfven dessa attester kunna sålunda någon gång lemna bidrag till frågan om här förekommande sjukdomar.

Uppgifterna öfver befolkningens antal i Göteborg, hvilka upptagas i öfversta raden å tabellen, äro ej exakt riktiga, emedan folkmängdens antal i Göteborg, särskildt under 1860-talet, ej är säkert känt. Vi veta, att de angifna talen under nämnda årtionde ända till 1868 i allmänhet äro något, kanske 10 å 15 % för höga. Folkräkningsåren 1868 och 1870 afräknades 7 å 8,000 personer från stadens folkmängd, hvaraf åtminstone hälften fortfarande bidrogo till dödslistorna. För dessa år är alltså folkmängden angifven för liten. — Staden ökades 1868 med Majornas till omkring 12,000 uppgående befolkning. I öfrigt har jag för hela tiden begränsat staden till samma område, som den för närvarande eger, med undantag likväl deraf, att 1883 Landala med några hundra personer införlifvades med staden. Såvidt möjligt är, har jag sökt i tabell 24 under eget namn upptaga hvarje sjukdom, som har sin särskilda etiologi. Att detta med afseende å sådana sjukdomar som lunginflammationer, diarréer och en mängd andra ej låter sig göra, är bekant. För att göra materialet möjligast användbart, har jag med afseende på vissa sjukdomar i tabellen upptagit äfven mindre säkert urskiljda former för sig eller anfört dödsfall bland barn och äldre skilda för sig. — Att tyfoidfeber och fläckfeber under en stor del af ifrågavarande period ej kunde af läkarne säkert särskiljas, är bekant. Vår tabell utvisar också en stor stegring af tyfoidfeber hvar gång fläckfebern visar sig. Jag har dock anfört dessa sjukdomar skilda från hvarandra, emedan de särskilda uppgifterna möjligen kunna hafva något intresse. Under rubriken typhus exanthematicus har jag blott upptagit de fall, som uttryckligen angifvas såsom tillhörande denna form. Ordningen sjukdomarne emellan har jag i allmänhet sökt göra efter deras släktskap med afseende på etiologi; att ordningen på flera sätt är godtycklig, medgifves villigt.

Vissa sjukdomsgrupper äro mycket utförligt bearbetade på olika sjukdomsorsaker, andra mindre noggrant särskiljda. De våldsamma dödsorsakerna äro ganska styfmoderligt behand-

lade; de äro alla upptagna under samma rubrik och återgifna efter förutgående bearbetningar af statistiska centralbyrån (för 1861—70) samt af förste stadsläkarne (för 1871—85). Detta har skett hufvudsakligen därför, att jag öfvertygat mig om, att det med afseende på dessa dödsfall är ganska vanligt, att tvenne attester aflemnats öfver samma person, samt att flera personer äro upptagna å samma attest. Detta förhållande skulle nödvändiggjort ett noggrant studium af hvarje attest, något som jag ännu ej haft tillfälle att göra. Följden häraf har blifvit en inkonsequens, i det att såsom af våldsamt dödsorsak aflidne före 1876 blott här kyrkoskrifne upptagits i tabellen, under det att efter detta år äfven här aflidna främlingar medtagits. Bearbetningen af våldsamma dödsfall under tiden 1871—75 synes vara ganska otillförlitlig.

Ännu några felaktigheter återstå att påpeka. För åren 1866 och 1867 hafva flera ej till stadsförsamlingarna hörande dödsattester från Carl Johans församling insmugit sig bland hithörande aflidna. Dessa kunna ej numera säkert fränskiljas. De synas hufvudsakligen tillhört personer, som aflidit i ett par epidemiska sjukdomar. Deras antal kan dock ej vara särdeles stort, då antalet i tabellen upptagna attester för dessa år ej är större i förhållande till antalet döda än under följande år. Dödsfallen i kolera 1866 kunna af nyss nämnda orsak ej bearbetas efter samma grunder, som de öfriga attesterna, emedan en mängd dödsattester från Majorna blifvit inblandade. Derfor har jag för detta år såsom döde i kolera upptagit blott de 435, som enligt statistiska byråns bearbetning aflidit bland här kyrkoskrifna personer. För fullständighetens skull må här tilläggas, att enligt samma källa i Majornas församling samtidigt 283 personer aflidit i kolera. Enligt i Nämndens arkiv förvarade dödsattester afledo å stadens grund 353, i Landala, Galgkrogarne och Albostaden 103 samt i det öfriga Majorna 325.

Oaktadt nästan alla i tabellen upptagna dödsorsaker meddelats af läkare skriftligen (utom i vissa fall, der dödsfallet gällt nyfödt barn, eller af våldsamt orsak eller å landet afliden person), så får man ej tro, att alla diagnoser äro tillförlitliga. Det är naturligt, att så ej kan vara förhållandet. En del sjukdomar äro omöjliga att säkert känna igen utan längre vård å sjukhus eller obduktion. Diagnostiken har också gått betydligt framåt under den period, vi här afhandla; flera sjukdomar kunde vid periodens början i synnerhet af äldre läkare ej säkert urskiljas. Äfven har användningen af många sjukdomsnamn

under sista åren undergått betydliga förändringar. Detta och flera andra orsaker göra, att det bearbetade materialet ej i allt är tillförlitligt, och att uppgifterna från periodens början och slut med afseende på vissa sjukdomar ej äro fullt jämförliga.

Tabell 24 innehåller i detalj bearbetningen af alla dödsattesterna från 1861 till 1885. I densamma är hvarje attest blott en gång uppförd, när det undantages, att ett par grupper i densamma äro hopsummerade; dessa summer, som äro tryckta kursivt, ingå ej i slutsumman. En siffra inom parentes anger, att den gäller dödsfall utom staden. Dessa siffror inom parentes äro medtagna i slutsumman, liksom öfverhufvud taget alla utom staden aflidna Göteborgare äro i tabellen medtagna, när en brukbar diagnos å dödsorsaken förelegat. Jag har så följdriktigt som möjligt sökt upptäga hvarje dödsfall under den primära dödsorsaken: så har alltid messling + lunginflammation upptagits under messling, diabetes + lunginflammation under diabetes o. s. v.

Tabell 25 är en specifikation af nyssnämnda tabells rad 85. Den upptager de mest fätaliga dödsorsakerna.

Oaktadt alla brister med afseende på material och bearbetning tror jag likväl, att följande tvenne tabeller kunna lemna goda upplysningar med afseende på många sjukdomars förekomst härstädes. Jag tror, att de kunna användas på flera sätt. Först och främst lemna de oss upplysning om många sjukdomars frekvens under det gångna fjerdedels seklet, så att vi kunna döma om, hvilka sjukdomar varit de mest dödande o. s. v. Angående vissa sjukdomar kunna vi också se, om de äro stadda i tilltagande eller aftagande. Hvilken utsträckning en dödande epidemi egt hvarje år, ses också här.

På frågan om olika sjukdomars gångbarhet i Göteborg, vill jag ej vidare ingå här, denna frågas behandling uppskjutes till en annan årsberättelse.

Här vill jag framhålla, att föreliggande bearbetning i många hänseenden är användbarare än äldre, officiella bearbetningar. De sistnämnda hafva gjorts efter mycket olika plan under olika tider. Följden är den, att många sjukdomar under vissa år upptagits för sig och andra år slagits ihop med andra sjukdomar, så att en jämförelse mellan samma sjukdoms förhållande under hela 25-års perioden för de flesta sjukdomar omöjliggjorts. Det är af denna orsak, som vi af den officiella bearbetningen icke kunna säkert döma om, huruvida sjukdomar sådana som t. ex. lungkatarr, lunginflammation, lungsot och

diarré aftagit eller tilltagit. Material för frågans lösning finnes i dödsattesterna, men det måste underkastas en ny, följdriktig bearbetning. I Göteborg synas en mängd sekundära sjukdomar hafva uppförts som egentlig dödsorsak, så saknas t. ex. i äldre bearbetningar en stor mängd fall af messling och croup, hvilka sannolikt upptagits bland lunginflammationerna. Antagligen har på 1860-talet många fall af kronisk pneumoni sammanförts med den akuta o. s. v. Först genom nu gjorda bearbetning kan Helsovårdsnämnden erhålla material till jämförelse för att se, om en sjukdom ett visst år orsakar få eller ovanligt många dödsfall.

Det har ett stort intresse att undersöka, hvilka sjukdomar förorsaka de flesta dödsfallen. Deraf erhålla helsovårdsmyndigheterna besked om, hvilkas motarbetande medför största resultatet. Tab. 24 lemnar i den vägen utmärkta upplysningar. Vi finna der fördelade på olika dödsorsaker 34,353 dödsfall. Vi skola nu först tillse, hvilka sjukdomsgrupper enligt uppställningen i nämnda tabell varit de mest förhärjande, vi ordna dem härnedan efter antalet dödsfall. Siffrorna efter sjukdomnamnen hänvisa till rader i tabell 24.

1. Lungsjukdomar (37—50)	11,135 dödsfall
2. Epidemiska sjukdomar (5—15)	6,490 ..
3. Matsmältningsorganernas sjukdomar (51—61)	3,957 ..
4. Hjern- och ryggmärgssjukdomar (25—29)	2,946 ..
5. Kärletsystemets sjukdomar (30—36)	1,888 ..
6. Medfödda sjukdomar (77—81)	1,733 ..
7. Svulster (69—70)	1,177 ..
8. Sjukdomar i urinorgan och fortplantningsorgan (62—65)	1,112 ..
9. Varfeber o. d. (16—21)	1,023 ..
10. Våldsamt död (84)	1,019 ..

Lungsjukdomarne hafva förorsakat de talrikaste dödsfallen eller ensamma omkring $\frac{1}{3}$ af alla dödsfall i staden. Dernäst komma de epidemiska sjukdomarne med $\frac{1}{5}$ samt matsmältningsorganernas med $\frac{1}{8}$ af alla dödsfall.

De enskilda sjukdomarne förhålla sig såsom nedanstående uppställning utvisar:

1. Lungsot (37)	5,125 dödsfall
2. Lunginflammation (42)	3,474 ..
3. Diarré hos barn (55)	2,928 ..
4. Bröstkattarr hos barn (47)	1,727 ..
5. Skarlakansfeber (7)	1,662 ..

6. Kräfta (69)	1,160	dödsfall
7. Difteri och strypsjuka (9, 10)	1,158	..
8. Medfödd svaghet (78)	1,075	..
9. Tyfus (11, 12)	1,046	..
10. Våldsam död (84)	1,019	..
11. Hjerninflammation (25, 26)	997	..
12. Ålderdom (82)	934	..
13. Messling (6)	925	..
14. Njurinflammation (62)	876	..
15. Organiskt hjertfel (30)	723	..
16. Slag hos barn (28)	664	..
17. Kikhosta (8)	651	..
18. Tuberkulös hjernfeber (27)	649	..
19. Hjernslag (34)	648	..

Lungsoten har medfört det aldä största antalet dödsfall, öfver 5,000. Förena vi med denna sjukdom den tuberkulösa hjernfebern, sä finna vi, att tuberkelbakterien bland oss orsakar omkring $\frac{1}{6}$ af alla dödsfall. Det är väl sannt att vissa former af lungsot anses kunna komma till ständ utan tuberkler, men dessa fall äro dock jemförelsevis mycket få. Å andra sidan hafva antagligen en stor mängd fall af tuberkulös meningit erhållit en annan benämning; vissa former af diarré och några andra sjukdomar på tuberkulös grund hafva också upptagits i andra rubriker. 6,000 dödsfall torde med säkerhet kunna antagas hafva berott på tuberkelbakteriens härjande.

Efter tuberkulosen kommer lunginflammationen med $\frac{1}{10}$ af alla dödsfall, derefter diarréerna med $\frac{1}{11}$, bröstkatarrn med $\frac{1}{20}$ o. s. v.. Bland epidemiska sjukdomar har skarlakansfebern härjat värst. Derefter komma i följande ordning difteri, tyfus och messling.

Frågan om, hvilka sjukdomar aftagit i Göteborg under de afhandlade 25 åren, må nu i korthet beröras, för så vidt som tabell 24 derom lemna upplysning. De i egentlig mening epidemiska sjukdomarne förbigås helt och hållet, emedan perioden är för liten för att lemna ett säkert svar på frågan, om dessa sjukdomar, som i allmänhet återkomma i mycket oregelbundna perioder, äro stadda i af- eller tilltagande. Blott nervfebern, som är fullt inhemska härstädes, afhandlas närmare.

Vi finna vid slutet af tabell 24 för vissa sjukdomar en sammanställning, utvisande det antal, som aflidit för hvarje 1000 innevånare. Dessa sjukdomar äro: lungsot, lunginflammation, bröstkatarr, njurinflammation, kräfta, diarré, nervfeber.

I medeltal för fem år utvisa dessa sjukdomar en årlig dödlighet på 1000 innevånare såsom nedanstående tabell utvisar:

	1861—65	66—70	71—75	76—80	81—85
Lungsot	2.8	3.0	3.3	3.5	3.4
Lunginflammation	1.8	2.4	2.8	1.9	2.1
Bröstkattarr	1.2	1.4	1.1	1.2	0.8
Njurinflammation	0.3	0.6	0.7	0.6	0.5
Kräfta	0.5	0.6	0.8	0.8	0.9
Diarré	1.6	2.1	1.8	2.0	1.8
Nervfeber	0.6	2.1	0.5	0.3	0.2

Bland de 5 i denna sammanställning först upptagna sjukdomarne finna vi vid närmare pröfning ingen, som aftagit så mycket, att vi kunna anse sjukdomen vara på återgång på alvar. Ett sådant aftagande framträder ej ens om vi höja talen för de första fem åren med 20 procent, en förhöjning som kan vara berättigad på grund deraf, att befolkningens antal för dessa år upptagits för högt samt på grund af ofullständigt inkomna attester under dessa år. *Lungsoten* kan ingalunda anses vara på återgång. *Njurinflammationen* utvisar ej heller ett tydligt aftagande, äfven om vi tillägga de fall, som i tab. 24 å rad 64 upptagas under namn af vattusot. *Bröstkattarrerna* skulle vi möjligen kunna framhålla såsom i någon mån stadda i aftagande, derest icke dödligheten i denna sjukdom visade sig periodvis högre och lägre. De 5 åren 1870—74 visa nästan lika ringa dödlighet i bröstkattarr som åren 1881—85. Slå vi tillsammans bröstkattarren med *lunginflammationen*, så erhålla vi dödlighetstal, som för årtiondet 1876—85 i medeltal utgör 3.0 på 1000 innevånare, under det att näst föregående årtionde utvisar 3.8 i medeltal för år. Ett aftagande synes alltså finnas, ehuru så ringa, att med afseende på dessa periodvis stegrade sjukdomar tillfälligheter kunna spela hufvudrolen.

Diarréerna visa ett aftagande, men egentligen först under år 1885. Förenas med dessa sjukdomsformer de fall, som i tabell 24 å rad 77 upptagas såsom atrophia infantum, så blir dock resultatet ungefär detsamma. Med detta tillägg blir dödligheten i diarré för ifrågavarande fem 5-årsperioder i medeltal för år: 2.3, 2.4, 2.1, 2.3 och 1.9. Först året 1885 utvisar ett starkare sjunkande. Ingen föregående period har ens närmelsevis haft en så låg dödlighet, som åren 1885—88 (jfr ofvan s. 72). På grund af de sista årens förhållande kunna vi hoppas, att diarréerna numera äro på alvar stadda på återgång.

Nervfebern har aftagit betydligt; vid början af 1860-talet förorsakade den i förhållande till stadens folkmängd ett 3 gånger så stort antal dödsfall som nu. Uppgifterna om denna sjukdom under åren 1866—70 äro obrukbara på grund af den då härjande stora fläckfeberepidemien. — I tabell 24 kunna vi slutligen öfvertyga oss om, att *barnsängsfebern*, *varfebern* och några med dessa beslägtade kirurgiska sjukdomar aftagit betydligt efter införandet under sista årtiondet af den antiseptiska behandlingsmetoden. *Skörbjugg* och möjligen ännu ett par för den allmänna dödligheten mindre viktiga sjukdomar visa sig också vara på alvar på återgång.

Tab. 25. Sällsyntare dödsorsaker i Göteborg 1861—1885.

- Varicella* 2 (1867, 76)
Rubeola 4 (1866 3, 79)
Parotitis 5 (1862, 66, 69, 70, 82)
Febris flava 11 (1870, 73, 76, 79, 80 2, 81 4, 83)
Chorea 2 (1881, 83)
Febris intermittens 2 (1873, 84, båda utom staden)
Hydrophobia 5 (1869 4, 70)
Otitis media v. interna 10 (1878, 82 3, 83 2, 84, 85 3)
Noma 7 (1861 3, 62, 68, 69, 82)
Gastritis v. enteritis phlegmonosa 3 (1868, 75, 76)
 "Gangræna" (barn) 4 (1862, 64, 67 2)
Lupus 2 (1868, 78)
 "Stomatitis diphtherica" 2 (1864, 75)
Ecthyma cacheticum 1 (1885)
Struma 2 (1881, 83)
Purpura hæmorrhagica 3 (1867, 69, 82)
Hæmophilia 3 (1876, 78, 79)
Morbus maculosus Werlhofii 11 (1870 2, 71, 73, 74 2, 75 2, 81, 83, 85)
Morbus Basedowi 1 (1874)
Morbus Addisoni 6 (1871, 73, 74, 79, 80, 83)
Asthma Millari 1 (1865)
Asthma nervosum 1 (1868)
Oedema glottidis 11 (1863, 69, 75, 77, 80 2, 81, 83, 84 2, 85)
Spasmus glottidis 3 (1865, 75, 80)
Adipositas 1 (1866)
Diabetes insipidus 1 (1867)
Stenosis laryngis 1 (1884)
Neoplasma laryngis 1 (1879)
Stricture intestini 3 (1867, 78, 81)
Fistula stercoralis 3 (1872, 73, 84)
Scleroma neonatorum 4 (1868, 69, 71, 76)
Hæmorrhagia interna 6 (1865, 72, 74, 75, 78, 81)
Hæmorrhagia umbilicalis neonatorum 8 (1861, 64, 71, 72, 74, 78, 85 2)
Compressio inter partum 5 (1876, 78, 79, 80, 83)
Catarrhus ventriculi chron. 10 (1871, 76, 79, 80 2, 81 2, 82 3).

Tab. 24. Dödsorsaker och dödlighet

	1861	62	63	64	65	66	67	68	69	70
1 Innevånare d. 31 December, i tusental	38.0	39.5	41.2	42.9	45.2	46.2	47.9	53.4	55.0	56.3
2 Hela antalet döda	1,220	877	817	960	961	1,572	969	1,517	1,480	1,756
3 Döda på 1,000 innevånare	32	22	20	22	21	34	20	29	27	31
4 Döda af okänd dödsorsak i procent af alla döda	7	10	10	7	8	3	3	3	3	2
5 Smittkoppor — <i>Variola</i>	—	—	49	86	3	1	2	28	97	13
6 Messling — <i>Morbilli</i>	124	25	1	—	1	(1)	—	163	64	2
7 Skarlakansfeber — <i>Scarlatina</i>	175	40	22	1	35	134	20	13	4	351
8 Kikhosta — <i>Pertussis</i>	8	18	6	13	6	39	6	19	29	11
9 <i>Diphtheria</i>	17	13	11	4	5	12	5	7	4	6
10 Strypsjuka — <i>Croup</i>	22	9	12	13	5	8	12	9	13	11
11 Nervfeber — <i>Febris typhoides</i>	25	24	24	16	33	52	50	92	85	69
12 Fläckfeber — <i>Typhus exanthematicus</i>	—	—	—	—	1	—	—	1	20	193
13 Epid. hjernfeber — <i>Meningit. cerebrospin.</i>	3	2	3	2	3	1	1	3	—	1
14 <i>Cholera asiatica</i>	—	—	—	—	—	435	—	—	—	—
15 Rödsot — <i>Dysenteria</i>	3	6	3	2	2	2	1	1	—	1
16 Barnsängsfeber — <i>Febris puerperalis</i>	12	16	7	17	14	16	22	41	32	13
17 <i>Pyæmia, phlegmone, carbunculus</i>	13	4	8	7	6	7	13	10	15	10
18 " <i>neonatorum</i>	5	3	2	11	4	3	5	6	5	4
19 Ros — <i>Erysipelas</i>	7	4	7	5	9	12	9	12	14	2
20 <i>Osteitis, arthrocace</i>	4	—	3	6	4	11	4	7	4	3
21 <i>Tetanus traumaticus</i>	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1
22 <i>Pemphigus neonatorum</i>	—	1	—	1	4	—	1	5	—	3
23 <i>Syphilis congenita</i>	11	10	5	3	10	5	11	17	10	18
24 <i>Syphilis</i>	—	—	—	—	—	1	—	3	2	1
25 Hjernhinneinflammation hos äldre — <i>Meningitis acuta adultorum</i>	5	2	8	4	10	2	4	2	8	1
26 Hjernhinneinflammation, barn under 15 år — <i>Meningitis acuta infant.</i>	38	32	28	37	30	41	32	40	41	30
27 Tuberk. hjernfeber — <i>Meningit. tuberculosa</i>	11	13	12	9	13	4	5	7	10	12
28 Slag hos barn — <i>Eclampsia infant.</i>	48	36	30	41	43	42	39	42	47	23
29 Andra sjukdomar i hjerna och ryggmärg — <i>Morbi cerebr. et med. spinal.</i>	15	7	14	18	24	22	21	18	17	25
30 Hjertfel — <i>Vitium organ. cordis</i>	20	19	16	20	17	17	19	13	21	20
31 <i>Aneurysma</i>	—	—	—	1	1	4	—	—	—	1
32 <i>Thrombus v. embolus</i>	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
33 Älderdomsbrand — <i>Gangræna senilis</i>	—	2	—	4	5	1	3	5	2	3
34 Hjernslag — <i>Hæmorrhagia cerebri</i>	8	7	11	13	6	12	11	26	30	30
35 Slag hos äldre — " <i>Apoplexia</i> " <i>adultorum</i>	10	8	8	12	12	6	7	4	5	5
36 Andra sjukdomar i circulationsorganen — <i>Morbi circulat.</i>	2	7	3	7	3	7	6	7	9	8
37 Lungsot — <i>Tuberculosis, pneumonia chron.</i>	141	122	96	118	105	126	121	176	194	170
38 Lunginflammation hos äldre — <i>Pneumonia adult.</i>	37	40	36	66	62	45	60	71	75	87
39 Lunginflammation hos barn under 15 år — <i>Pneumonia infant.</i>	31	35	28	18	19	25	57	66	67	54
40 <i>Bronchopneumonia</i> hos äldre (<i>adult.</i>)	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
41 " hos barn under 15 år (<i>infant.</i>)	—	—	—	—	—	—	2	5	6	12
42 <i>Summan af alla fall af pneumonia</i>	68	75	64	84	81	70	119	142	149	153
43 Bröstkattarr hos äldre — <i>Bronchitis adult.</i>	18	17	18	21	22	31	19	31	27	22
44 " hos barn under 15 år — <i>Bronch. infant.</i>	15	15	13	24	18	15	30	33	50	19
45 <i>Bronchitis capillaris</i> hos äldre (<i>adult.</i>)	—	—	—	—	1	1	4	2	3	5
46 " hos barn under 15 år (<i>infant.</i>)	26	33	33	36	29	42	44	40	45	48
47 <i>Summan af alla fall af bronchit hos barn</i>	41	48	46	60	47	57	74	73	95	67

i Göteborg 1861—1885.

71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	S:ma	H
57.4	59.3	61.6	63.7	65.9	68.8	71.7	74.4	76.8	76.4	78.3	81.2	81.5	86.2	91.0		1
1,237	1,369	1,455	1,580	1,771	1,342	1,325	1,597	1,639	1,565	1,714	1,570	1,766	1,814	1,629	35,502	2
22	23	24	25	27	20	18	22	21	21	22	19	22	21	18		3
3	8	5	8	2	2	0	1	1	2	0	0	1	1	0		4
3	7	7	35	115	—	1	—	—	—	—	4	11	—	—	463	5
—	—	—	99	77	—	5	25	—	—	244	34	28	30	2	925	6
96	19	6	1	13	22	34	124	219	60	16	37	72	67	81	1,662	7
—	49	68	7	50	18	5	49	46	43	33	17	11	60	40	651	8
7	14	35	24	11	9	6	7	10	25	13	44	105	118	56	568	9
32	87	119	34	30	20	5	9	14	12	8	20	23	29	34	590	10
22	14	14	21	18	22	10	19	19	21	18	22	16	20	18	743	11
7	6	9	13	26	13	5	2	4	1	—	1	1	—	—	303	12
1	1	3	2	—	—	—	1	1	—	1	6	71	8	3	117	13
3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	(1)	—	439	14
—	—	1	—	—	—	1	2	—	(2)	(1)	(1)	—	—	—	29	15
18	15	15	4	15	18	13	2	13	10	15	6	4	5	10	353	16
5	5	13	12	13	16	11	5	9	5	10	8	8	9	5	227	17
3	3	6	4	2	3	2	2	4	3	2	2	1	1	1	87	18
7	12	17	15	7	4	4	7	6	14	9	5	9	4	6	203	19
5	5	4	8	4	4	3	8	5	8	7	11	12	5	—	139	20
—	1	—	2	1	2	1	—	—	1	2	1	—	—	—	14	21
4	4	1	1	—	—	1	2	1	—	1	—	1	—	—	31	22
13	18	10	8	9	7	2	9	3	3	8	4	10	12	11	227	23
—	2	—	1	—	2	2	—	—	1	—	1	3	—	2	21	24
5	3	8	3	6	11	3	10	6	6	7	2	2	2	2	122	25
39	24	37	47	49	45	49	50	32	28	21	26	26	27	26	875	26
29	32	35	22	50	28	25	29	29	48	43	40	41	45	57	649	27
21	19	19	17	30	20	24	27	10	20	12	19	15	8	12	664	28
27	35	24	31	22	27	23	26	26	32	33	36	27	48	38	636	29
30	16	30	33	33	42	31	23	31	34	49	44	53	47	45	723	30
3	2	4	1	2	5	5	2	1	—	1	1	2	3	1	40	31
—	2	—	—	—	1	1	—	1	3	—	1	1	1	—	13	32
2	—	5	7	3	5	2	3	5	3	7	4	3	3	3	80	33
19	31	27	20	30	35	33	32	33	26	35	31	44	51	47	648	34
1	5	2	2	4	5	4	2	1	5	2	4	1	—	2	117	35
6	4	14	6	8	10	9	20	14	17	17	20	13	19	31	267	36
202	197	200	173	263	253	276	234	258	262	299	266	277	303	293	5,125	37
92	80	82	150	97	70	87	75	97	99	99	77	142	105	102	2,033	38
57	61	56	40	41	31	36	35	25	45	42	32	39	59	51	1,050	39
—	—	1	—	5	1	1	2	1	1	2	2	3	—	2	22	40
13	26	10	21	22	20	15	21	33	24	19	39	28	31	22	369	41
162	167	149	211	165	122	139	133	156	169	162	150	212	195	177	3,474	42
19	21	22	23	18	33	32	22	22	23	41	25	21	14	17	579	43
10	26	17	20	40	20	31	39	49	44	37	50	45	42	50	752	44
2	1	2	9	9	—	5	1	2	—	—	1	—	1	2	51	45
31	39	34	55	79	48	39	55	55	43	42	23	12	30	14	975	46
41	65	51	75	119	68	70	94	104	87	79	73	57	72	64	1,727	47

	1861	62	63	64	65	66	67	68	69	70
48 Lungsäcksinflammation — <i>Pleuritis</i> . . .	3	1	2	2	2	5	6	6	6	5
49 <i>Gangræna pulmonum</i>	2	—	1	2	1	1	—	3	1	1
50 <i>Empyema</i>	3	2	2	2	1	1	3	—	3	—
51 Diarré, akut — <i>Cat. gastrointestin. acut.</i>	9	6	5	7	15	5	3	22	5	11
52 Diarré, kroniskt hos barn — <i>Cat. intestin. chron. infant.</i>	22	9	12	14	25	47	41	100	40	36
53 Diarré hos äldre öfver 15 år (<i>adultorum</i>)	14	17	10	19	17	7	12	36	18	13
54 Diarré, oangifven form hos barn — <i>Cat. intestin. infant.</i>	35	21	41	36	73	42	39	52	38	53
55 <i>Summan af alla fall af diarré hos barn</i>	66	36	58	57	113	94	83	174	83	100
56 Magsår — <i>Ulcus ventriculi</i>	1	2	—	—	—	—	2	7	5	2
57 <i>Cirrhosis hepatis</i>	2	—	—	—	3	—	4	2	4	1
58 Andra lefversjukdomar — <i>Morbi hepatis</i>	6	3	4	1	3	4	2	3	3	1
59 Bukhinneinflammation — <i>Peritonitis</i> . . .	9	5	12	10	11	19	8	11	16	21
60 Brock — <i>Hernia</i>	1	2	1	2	2	3	5	4	3	4
61 <i>Ileus, volvulus</i>	2	2	—	2	—	2	1	4	4	1
62 Njurinflammation — <i>Nephritis</i>	17	18	10	11	11	35	30	22	40	37
63 Öfriga sjukdomar i urinorganerna — <i>Morbi organ. uropoët.</i>	2	1	1	1	1	1	1	—	3	2
64 Vattusot — <i>Hydrops</i>	8	8	6	8	5	5	6	2	5	1
65 Sjukdomar i qvinliga genitalorgan. — <i>Morbi genital. feminin.</i>	6	1	2	2	—	2	1	2	4	2
66 Barnsbörd — <i>Puerperium</i>	6	—	1	1	3	3	1	6	6	6
67 Reumatisk feber — <i>Rheumat. artic. acut.</i>	1	3	—	2	3	2	3	—	3	1
68 Kronisk reumatism — <i>Rheumat. chron.</i>	—	1	1	—	—	—	—	—	—	2
69 Kräfta — <i>Cancer</i>	14	17	24	23	31	27	29	33	27	48
70 Öfriga svulster — <i>Tumores alii</i>	1	—	—	—	—	—	2	—	—	2
71 Sockersjuka — <i>Diabetes mellitus</i>	1	1	—	1	4	—	1	—	2	3
72 Engelska sjukan — <i>Rachitis</i>	3	4	1	3	2	4	1	3	—	3
73 Skrofler — <i>Scrofulosis</i>	2	1	1	1	—	3	2	1	1	—
74 Skörbjugg — <i>Scorbutus</i>	4	—	—	1	2	1	4	1	2	1
75 <i>Anæmia & anæmia perniciosa</i>	2	2	—	—	—	—	—	2	—	—
76 <i>Leuchæmia</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
77 Tårsot hos barn — <i>Atrophia infantum</i>	18	21	28	34	31	24	17	21	25	18
78 Medfödd svaghet — <i>Debil. congenita</i> . . .	25	16	17	22	21	35	20	27	39	53
79 <i>Atelectasis pulmonum</i>	1	1	4	1	—	1	2	5	2	10
80 <i>Icterus neonatorum</i>	—	—	—	1	1	1	—	1	1	5
81 Medfödda bildningsfel — <i>Vitium congenit.</i>	1	4	1	3	5	1	4	3	—	6
82 Ålderdom — <i>Marasmus senilis</i>	15	15	12	14	12	12	13	22	28	40
83 Bränvinsmissbruk — <i>Alcoholismus</i>	13	10	2	7	7	13	6	8	10	10
84 Våldsam dödsorsak — <i>Mors violenta</i> . . .	40	24	20	22	24	25	16	26	22	25
85 Nedan uppräknade dödsorsaker	4	3	1	3	3	5	6	5	9	5
86	Summa									
	1,138	790	739	896	884	1,519	937	1,466	1,434	1,718
87 Dödsfall i tuberkulos på 1000 innev.	3.7	3.1	2.3	2.8	2.3	2.7	2.5	3.3	3.5	3.0
88 " i pæumoni " " "	1.8	1.9	1.6	1.9	1.8	1.5	2.5	2.7	2.7	2.7
89 " i bronchit (barn) " " "	1.1	1.2	1.1	1.4	1.0	1.2	1.5	1.4	1.7	1.2
90 " i nephrit " " "	0.4	0.5	0.2	0.3	0.2	0.8	0.6	0.4	0.7	0.7
91 " i cancer " " "	0.4	0.4	0.6	0.6	0.7	0.6	0.6	0.6	0.5	0.9
92 " i diarré (barn) " " "	1.7	0.9	1.4	1.3	2.5	2.0	1.7	3.3	1.5	1.8
93 " i typhus " " "	0.7	0.6	0.6	0.4	0.8	1.1	1.0	1.7	1.9	4.7

71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	S.ma	Σ
5	1	2	9	2	3	5	8	8	5	5	3	2	3	4	103	48
1	1	1	—	2	1	2	—	1	1	1	2	2	1	1	29	49
2	3	2	4	4	—	2	1	—	2	—	5	—	1	4	47	50
7	7	9	23	44	38	31	46	40	53	28	65	51	88	26	644	51
26	40	27	45	46	37	32	36	27	30	24	31	28	37	18	830	52
3	7	18	7	15	4	3	9	4	6	8	10	8	2	3	270	53
39	65	61	82	37	50	51	106	70	107	71	111	56	73	45	1,454	54
72	112	97	150	127	125	114	188	137	190	123	207	135	198	89	2,928	55
2	2	5	4	8	7	4	—	10	4	7	7	3	4	7	93	56
5	5	3	6	5	4	5	4	8	2	5	5	4	6	4	89	57
2	5	5	4	5	2	3	2	4	3	—	2	3	4	—	74	58
11	9	12	11	18	11	11	18	15	13	20	15	18	14	27	355	59
—	2	2	5	6	2	3	4	6	10	4	7	5	3	3	89	60
—	3	2	2	1	2	—	6	—	6	3	1	4	5	6	59	61
54	31	48	42	35	36	48	45	53	29	42	44	39	44	55	876	62
3	3	2	3	4	2	7	6	6	2	9	9	1	3	8	81	63
1	—	—	—	1	2	5	3	1	3	2	4	—	2	2	80	64
3	1	1	5	4	5	3	2	4	9	4	3	4	4	1	75	65
3	3	2	4	9	3	1	4	4	3	6	3	2	4	2	86	66
1	2	5	4	2	2	1	4	2	2	3	2	3	3	1	55	67
—	1	2	—	—	—	1	—	2	2	3	1	1	—	1	18	68
45	49	52	48	60	45	43	65	69	59	63	70	79	65	75	1,160	69
1	—	1	—	3	—	1	—	—	2	1	—	3	—	—	17	70
3	5	3	1	7	4	3	4	3	2	1	2	4	8	5	68	71
1	—	1	2	—	3	1	1	5	2	—	—	1	3	4	48	72
—	—	—	3	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	17	73
2	—	1	—	1	—	(1)	—	—	1	—	—	—	—	—	22	74
—	—	—	1	—	1	1	3	2	1	1	—	3	6	—	25	75
—	1	—	—	—	1	1	1	3	—	1	—	—	—	2	12	76
19	17	10	13	25	27	14	24	16	12	19	12	6	5	1	457	77
38	35	50	47	61	47	59	73	55	53	39	61	62	58	62	1,075	78
8	8	9	4	3	1	3	4	—	9	5	6	7	—	3	97	79
—	1	2	1	1	1	1	1	—	—	1	1	—	4	1	25	80
4	1	5	6	3	3	—	3	1	1	3	6	7	1	7	79	81
40	29	34	42	58	48	52	55	49	57	47	42	70	62	66	934	82
7	7	10	8	7	6	5	3	3	6	5	2	2	1	7	165	83
20	25	30	24	45	41	77	50	60	59	80	64	73	55	72	1,019	84
5	3	5	6	7	7	1	7	7	9	12	9	9	6	8	145	85
1,195	1,258	1,379	1,447	1,731	1,312	1,324	1,575	1,626	1,534	1,719	1,579	1,741	1,790	1,622	34,353	86
3.5	3.3	3.2	2.7	4.0	3.7	3.8	3.1	3.4	3.4	3.8	3.3	3.4	3.5	3.2		87
2.8	2.8	2.4	3.3	2.5	1.8	1.9	1.8	2.0	2.2	2.1	1.8	2.6	2.3	1.9		88
0.7	1.1	0.8	1.2	1.8	1.0	1.0	1.3	1.4	1.1	1.0	0.9	0.7	0.8	0.7		89
0.9	0.5	0.8	0.7	0.5	0.5	0.7	0.6	0.7	0.4	0.5	0.5	0.5	0.5	0.6		90
0.8	0.8	0.8	0.8	0.9	0.7	0.6	0.9	0.9	0.8	0.8	0.9	1.0	0.8	0.8		91
1.3	1.9	1.6	2.4	1.9	1.8	1.6	2.5	1.8	2.5	1.6	2.5	1.7	2.3	1.0		92
0.5	0.3	0.4	0.5	0.7	0.5	0.2	0.3	0.3	0.3	0.2	0.3	0.2	0.2	0.2		93

